

Seksismeverbod in de Strafwet

Baat niet, schaadt wel (deel 1)

Jogchum Vrielink¹
Postdoctoraal onderzoeker
(KU Leuven)

Silvia Van Dyck
Docent strafrecht (VUB)
advocaat

Inleiding	1-3
I. Voorgeschiedenis, achtergrond en algemene strekking	
A. Voorgeschiedenis en achtergronden	4-5
B. Doelstellingen	6-7
C. Inhoud van het verbod	8-9
1. Moreel element	10
a. Hypothese I: bijzonder opzet	11-14
b. Hypothese II: algemeen opzet	15-16
2. Materiële gedraging	
a. Gebaar of handeling	17-28
b. 'Een persoon': maar welke persoon?	29-32
c. 'Wegens zijn geslacht'	33-35
d. 'Minachting uitdrukken, als minderwaardig beschouwen, of reduceren tot geslachtelijke dimensie'	36-40
e. 'Ernstige aantasting van de waardigheid van de persoon ten gevolge'	41-46
f. Seksistische persmisdrijven: <i>de facto</i> straffeloosheid	47-49
i. (Strafbare) meningsuiting	50-52
ii. Geschrift	53-54
D. Illustraties: parlement en IGVM	55-56
II. Alternatieve strafbaarstellingen: seksismeverbod overbodig?	57-58
A. Belagings- en intimidatiemisdrijven	
1. Gemeenrechtelijke belaging	59-63
2. Belaging via telecommunicatie	64-67
3. Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk	68-75
B. Aanranding van de eer en goede naam	76
1. Laster en eerroof	77-84
2. Belediging	85-91
C. Bedreiging	
1. Gemeenrechtelijke bedreiging	92-97
2. Geweld (/bedreiging) op het werk	98-101
D. Aanzetten tot haat, discriminatie en geweld op grond van geslacht	102-110
E. Aantasting van de seksuele of fysieke integriteit	111
1. Aantasting van de seksuele integriteit: aanranding van de eerbaarheid en openbare zedenschennis	112-117
2. Aantasting van de fysieke integriteit: slagen en verwondingen, feitelijke en lichte geweldddaden	118-128
F. Besluit	129-133

¹ Het onderzoek dat ten grondslag ligt aan deze bijdrage werd gefinancierd door de Vlaamse overheid in het kader van het derde Programma Beleidsgericht Onderzoek (2012-2015).

INLEIDING

1. De wet van 22 mei 2014 ter bestrijding van seksisme in de openbare ruimte (hierna: Seksismewet)² kende een bewogen start. Het ontwerp dat tot de wet leidde werd niet alleen door juristen sterk bekritiseerd, ook feministen, schrijvers, seksuologen en het Centrum voor Gelijke Kansen spraken zich er tegen uit³. Het leek bijna moeilijk om er buiten het parlement voorstanders van te vinden. Niettemin koos de politieke meerderheid ervoor om het ontwerp nog vlak vóór de ontbinding van de Kamers bij prioriteit goed te keuren. Enige tijd na de totstandkoming van de wet werd een verzoekschrift tot vernietiging ingediend bij het Grondwettelijk Hof, door een kleine Franstalige partij, de *Parti Libertarien*⁴. Uitspraak in die zaak wordt in de loop van 2016 verwacht.

2. Deze bijdrage beoogt, naast een bespreking van de wet, de vraag te beantwoorden naar het nut en de wenselijkheid ervan; beide betreffen aspecten die fel werden betwist gedurende de totstandkomingsfase.

3. Qua opbouw beginnen we met een korte voorgeschiedenis van de wet en een weergave van haar algemene strekking en diverse interpretatie-opties: de strafbaarstelling blijkt daarbij allesbehalve eenduidig te zijn. Op diverse punten is zowel een ruime als enge lezing *prima facie* verdedigbaar (I.). Vervolgens komt aan bod of de problematiek waarop de wet een antwoord wil zijn, eigenlijk wel een nieuwe strafwet vergde. Uit die analyse blijkt dat men het geviseerde gedrag ook had kunnen aanpakken op grond van bestaande strafbaarstellingen. Voor zover de rechtspraak zou opteren voor de eerder restrictieve interpretatie-opties van de seksismebepaling is de overlap zelfs volledig (II.). Die co-existentie van strafwetten voor eenzelfde gedraging creëert een aantal juridisch-technische complicaties die de bestrijding van dat gedrag juist bemoeilijken (III.). Indien men voor ruimere interpretatie-opties van het seksismeverbod zou kiezen, dan stelt zich nog een ander probleem: in dat geval heeft de strafbaarstelling een absurd brede toepassingsfeer. Dat staat op gespannen voet met het legaliteitsbeginsel. Ook snijdt dit in

2 BS 24 juli 2014. Voluit: wet van 22 mei 2014 ter bestrijding van seksisme in de openbare ruimte en tot aanpassing van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen teneinde de daad van discriminatie te bestraffen.

3 Zie o.m. R. TORFS en J. VRIELINK, "Iedereen seksist. Seksismewet vaag en overbodig", *De Standaard*, 14 maart 2014; T. BEECKMAN, "Niet straffen, maar nadenken", *De Standaard*, 17 maart 2014; E. FLOUR, "Milquet begrijpt seksisme verkeerd", *De Standaard*, 19 maart 2014; A. WITPAS, "Het is een illusie dat een wet helpt", *De Standaard*, 20 maart 2014; K. HEMMERRECHTS, "Liever bewustmaken", *De Standaard*, 20 maart 2014; J. DE WITTE, "Pas de bestaande wet toe", *De Standaard*, 20 maart 2014; S. PEETERS, "Symbolische vuist volstaat niet", *De Standaard*, 20 maart 2014; R. TORFS en J. VRIELINK, "Belgium Bans Sexism: The Return of the Index Librorum Prohibitorum", *Washington Post*, 21 maart 2014; M. MICHELSSENS, "Gij zult geen vrouw minachten omdat ze vrouw is", *Doorbraak*, 20 april 2014; J. VRIELINK en S. VAN DYCK, "Seksisme afgeschaft! (samen met enkele grondrechten)", *De Juristenkrant*, nr. 289, 15; C. McDONALD-GIBSON, "Belgium's Lechery Backfire", *Time Magazine*, 28 april 2014, 18.

4 Alsook door een tweetal personen verbonden aan die partij.

[ABSTRACT]

In deze tweedelige bijdrage staat de wet van 22 mei 2014 ter bestrijding van seksisme in de openbare ruimte ofwel de Seksismewet centraal. De auteurs bespreken de strekking van deze wet en staan stil bij het nut en de wenselijkheid ervan. Vergde de problematiek waarop de wet een antwoord wil zijn, eigenlijk wel een nieuwe strafwet? Dit blijkt niet het geval. De grote overlap van het nieuwe verbod met andere strafwetten creëert een aantal juridisch-technische complicaties die de bestrijding van seksisme juist bemoeilijken. Daar komt bij dat de wet, in sommige interpretatie-opties van de gebrekkig opgestelde tekst, absurd ruim is. Dat strijdt met het legaliteitsbeginsel en diverse grondrechten.

Dans cette contribution, en deux parties, la loi du 22 mai 2014 tendant à lutter contre le sexisme dans l'espace public occupe une place prépondérante. Les auteurs traitent de la portée de cette loi et s'attardent sur son intérêt et son opportunité. Est-ce que la problématique à laquelle cette loi veut donner une réponse, exigeait au fond une nouvelle loi pénale? Cela ne paraît pas être le cas. Le chevauchement de la nouvelle interdiction avec les autres lois pénales crée quelques complications sur le plan juridico-technique qui en effet entravent la lutte contre le sexisme. En outre, dans certaines interprétations de ce texte mal écrit, la loi est absurdement large. Cela est contraire au principe de légalité et à plusieurs droits fondamentaux.

Jogchum VRIELINK en Silvia VAN DYCK, "Seksismeverbod in de Strafwet. Baat niet, schaadt wel [deel 1]", *NjW* 2015, 770-793.

de vrije meningsuiting, de godsdienstvrijheid en andere vrijheden, en het zet de deur open naar strafrechtelijke heksenjachten en/of willekeur (IV.). Na de inhoudelijke analyse op deze punten volgt een korte conclusie.

I. VOORGESCHIEDENIS, ACHTERGROND EN ALGEMENE STREKKING

A. Voorgeschiedenis en achtergronden

4. Voordat de Seksismewet tot stand kwam in 2014, werden al (tevergeefs) verschillende eerdere pogingen ondernomen om te komen tot een soortgelijke regelgeving, zij het met belangrijke inhoudelijke accentverschillen. Zo kan verwezen worden naar

voorstellen uit 2003⁵, 2006⁶, 2008⁷ en 2010⁸. Alleen de voorstellen uit 2010 leidden tot een bespreking, maar werden – na een kritisch advies van de Raad van State en politieke tegenstand – niet verder behandeld.

5. Een gunstiger klimaat voor wetgeving ontstond naar aanleiding van de documentaire *Femme de la Rue* van toenmalig filmstudente Sofie PEETERS uit 2012, die onder andere de seksistische straatintimidatie in Brussel aan de kaak stelde. De film, die deels werd opgenomen met een verborgen camera, toonde de dagelijkse realiteit in de hoofdstad, waar vrouwen geïntimideerd, uitgejouwd en hinderlijk gevolgd worden door mannen. Enkele maanden na de golf van verontwaardiging die de documentaire teweegbracht, kwam de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken en Gelijke Kansen (hierna: minister van Gelijke Kansen) Joëlle MILQUET – namens de regering – met een wetsontwerp, dat vlot door het parlement werd goedgekeurd.

“Voordat de Seksismewet tot stand kwam in 2014, werden al (tevergeefs) verschillende eerdere pogingen ondernomen om te komen tot een soortgelijke regelgeving, zij het met belangrijke inhoudelijke accentverschillen.

B. Doelstellingen

6. De wet heeft, naar luid van haar memorie van toelichting, tot doel “om het bestaande juridische arsenaal te versterken door het ontwikkelen van instrumenten ter bestrijding van de seksistische fenomenen”⁹. De indieners stellen dat problemen ter zake niet erkend worden en dat de waakzaamheid voor seksistische fenomenen en stereotypering is gedaald¹⁰. De wet zou nodig zijn om dit tegen te gaan en om aantastingen van de menselijke waardigheid te bestrijden:

“Een democratische rechtsstaat kan niet toelaten dat het geslacht van een persoon de aanleiding is voor gedragingen die de persoonlijke menselijke waardigheid aantasten”¹¹.

7. Daarnaast staat, de problematiek van straatintimidatie in-dachtig, “de vrijheid van komen en gaan” centraal¹², die door vormen van seksisme ingeperkt kan worden. Op een meer abstract niveau wijst men op het symbolische belang van de autonome strafbaarstelling van seksisme, alsook op de praktische overweging dat het “de rechter intellectueel bochtenwerk bespaart om het gedrag aan een of andere klassieke strafbaarstelling te verbinden”¹³.

C. Inhoud van het verbod

8. De wet viseert “elk gebaar of handeling die [...] klaarblijkelijk bedoeld is om minachting uit te drukken jegens een persoon wegens zijn geslacht, of deze, om dezelfde reden, als minderwaardig te beschouwen of te reduceren tot diens geslachtelijke dimensie.” Daaruit moet voorts “een ernstige aantasting van de waardigheid” van die persoon volgen.

9. Met verwijzing naar artikel 444 van het Strafwetboek moet de gedraging plaatsvinden op een openbare of een voor bepaalde personen toegankelijke plaats, of gesteld worden in de aanwezigheid van slachtoffer en (andere) getuigen, ongeacht de plaats. Ook geschriften, prenten of zinnebeelden waaraan een bepaalde publiciteit wordt gegeven (inclusief op het internet), of geschriften die meegedeeld worden, kunnen onder artikel 444 vallen¹⁴. De wet voorziet in een gevangenisstraf van 1 maand tot 1 jaar en/of een geldboete van 50,- tot 1.000,- euro¹⁵.

1. Moreel element

10. Het morele element dat bij elke strafbaarstelling wordt vereist, is in het geval van seksisme onduidelijk. Hoewel de parlementaire stukken herhaaldelijk aangeven dat het misdrijf een bijzonder opzet veronderstelt (a.)¹⁶, blijkt dit niet noodzakelijk uit de wettekst zelf (b.).

a. Hypothese I: bijzonder opzet

11. Eerst de visie van de wetgever. Volgens hem zou de zinsnede ‘klaarblijkelijk bedoeld’ het morele element incorporeren in de wettekst en slaan op “de wil om schade te berokkenen in strafrechtelijke zin”¹⁷:

12 *Ibid.*, 3.

13 *Ibid.*, 7.

14 Cf. evenwel *infra* II.C.2.a, alsook II.C.2.f. Zie voor uitgebreide besprekingen van art. 444 Sw.: I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 17-24; D. DE PRINS, S. SOTTIAUX en J. VRIELINK, *Handboek discriminatierecht*, Mechelen, Kluwer, 2005, 316-321; F. KUTY, “L’incrimination du sexisme”, *Rev.dr.pen.* 2015, 49-53.

15 Vermeerderd met de wettelijke opdecimen, die momenteel een factor 6 bedragen.

16 *Parl.St. Kamer*, nr. 3297/1, 5 en 7; *Parl.St. Kamer*, 2013-14, nr. 3297/3, 11.

17 *Ibid.*, 4. Zie ook: *Parl.St. Kamer*, nr. 3297/1, 6.

5 *Parl.St. Kamer* 2002-03, nr. 50-2459/1 (COENEN, DRION, GERKENS en LAENENS).

6 *Parl.St. Senaat* 2005-06, nr. 3-1840/1 (DURANT en DUBIE); *Parl.St. Kamer* 2005-06, nr. 51-2663/1 (NOLLET en GERKENS).

7 *Parl.St. Kamer* 2008-09, nr. 52-1516/1 (GERKENS en ALMACI).

8 *Parl.St. Senaat* 2010-11, nr. 5-447/1-4 (KHATTABI); *Parl.St. Kamer* 2010-11, nr. 53-433/1-3 (GERKENS en BREMS).

9 *Parl.St. Kamer* 2013-14, nr. 53-3297/1, 3.

10 *Ibid.*, 3; *Parl.St. Kamer* 2013-14, nr. 53-3297/3, 3.

11 *Parl.St. Kamer* 2013-14, nr. 53-3297/1, 3.

“[D]ie wil moet duidelijk en onbetwistbaar zijn, wat vereist dat de zaak vrij ernstig moet zijn, hetgeen aan de beoordeling van de strafrechter wordt overgelaten”¹⁸.

12. Indien een delictsomschrijving een bijzonder opzet vereist, dan is het misdrijf niet voltrokken als de (materieel) verboden gedragingen wetens en willens gesteld worden; de dader moet bovendien, aantoonbaar, gehandeld hebben met de vereiste bijzondere beweegredenen¹⁹. Concreet zou die bedoeling *in casu* dus moeten bestaan in de bijzondere wil “om minachting uit te drukken jegens een persoon wegens zijn geslacht, of deze, om dezelfde reden, als minderwaardig te beschouwen of te reduceren tot diens geslachtelijke dimensie”.

13. Direct wordt duidelijk dat de bepaling in die interpretatie enkele samenhangende problemen stelt. Om te beginnen zou het bijzonder opzet in deze interpretatie maar liefst driedig zijn. Het kan immers respectievelijk gaan om een ‘klaarblijkelijke bedoeling’ om:

1. minachting uit te drukken jegens een persoon wegens zijn geslacht;
2. een persoon, wegens zijn geslacht, als minderwaardig te beschouwen;
3. een persoon te reduceren tot diens geslachtelijke dimensie.

14. Een dergelijk meervoudig bijzonder opzet is eerder ongebruikelijk²⁰ en zal – bij toepassing – in concrete procedures allicht ook een soort ‘bijzonder-opzetshoppen’ veroorzaken: men krijgt niet één, maar drie verschillende mogelijkheden om het vereiste morele element aan te tonen. De inperking van de strafbaarstelling, die het criterium inzake bijzonder opzet typisch meebrengt – en ook voor seksisme door de wetgever klaarblijkelijk wordt beoogd – wordt door de verdrievoudiging van dat criterium uiteraard geminimaliseerd. Belangrijker is evenwel het probleem dat het seksismeverbod in ‘materieel’ opzicht, in deze (nochtans bedoelde) lezing, sterk wordt uitgehold. Het verbod heeft dan immers betrekking op een “gebaar of handeling” – met bepaalde ‘seksistische’ intenties – die “een ernstige aantasting van de waardigheid” oplevert. Enkel de – erg ruime en tegelijk vage – vereiste van ‘gebaar of handeling’ verhindert in deze visie nog dat men loutere bedoelingen

gaat bestraffen (zuiver intentiemisdrijf). Het element inzake de waardigheidsaantasting kan immers – zoals we straks zullen zien (*infra* I.C.2.e) – louter duiden op een subjectief gevolg van het gewraakte ‘gebaar’ of de ‘handeling’, en dus niet op het gedrag van de dader.

b. Hypothese II: algemeen opzet

15. Zoals gezegd is een tweede interpretatie van het vereiste morele element mogelijk. De zinsnede ‘klaarblijkelijk bedoeld’ kan taalkundig gezien ook louter verwijzen naar de materiële gedraging, die dan ‘manifest’, ‘evident’ of ‘flagrant’ van de vereiste strekking of aard is (*infra* I.C.2)²¹. In dat geval zou zij enkel betekenen dat de gedragsomschrijving die erop volgt wetens en willens moet worden gesteld. Dat het gebaar of de handeling “klaarblijkelijk bedoeld is om minachting uit te drukken jegens een persoon wegens zijn geslacht, of deze, om dezelfde reden, als minderwaardig te beschouwen of te reduceren tot diens geslachtelijke dimensie” betekent dan dat men wetens en willens de handeling stelt die minachting of een minderwaardigheidsoordeel uitdrukt, of iemand reduceert tot diens geslachtelijke kenmerken. Om die reden concludeert bijvoorbeeld KUTY dat, naar de bewoording van de wet, een algemeen opzet zou volstaan, en dat een bijzonder opzet niet uit de tekst van de bepaling kan worden afgeleid²².

16. Deze interpretatie sluit ook aan bij de algemene – zij het deels betwiste – basisregel dat voor een wanbedrijf, omschreven in een bijzondere strafwet, algemeen opzet is vereist indien die strafwet (zoals *in casu*) geen indicaties bevat over de schuldvorm²³. Op die regel zijn evenwel nogal wat uitzonderingen, zeker waar het gaat om strafbepalingen die de expressievrijheid aan banden leggen. Zo voorzien de misdrijven ‘aanzetten tot haat’ (Antidiscriminatiewet, Genderwet en Antiracismewet) en het ‘verspreiden van ideeën gegrond op rassenhaat en rassuperioriteit’ (art. 21 Antiracismewet) geen van alle (uitdrukkelijk) in een bijzonder opzet. Niettemin is een dergelijk opzetvereiste bij deze bepalingen van kracht.

2. Materiële gedraging

a. Gebaar of handeling

17. Opmerkelijk, in de omschrijving van de materiële gedraging, is om te beginnen dat het moet gaan om een “gebaar of handeling”²⁴. Dat is, gezien de bedoelingen van de bepaling, een

18 Parl.St. Kamer 2013-14, nr. 53-3297/3, 4.

19 C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 317; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 252.

20 Zij het niet zonder voorgaande. Bij een klassieker als valsheid in geschriften is het bijzonder opzet bijv. tweeledig: bedrieglijk opzet of het oogmerk om te schaden (art. 193 Sw). Ten aanzien van het in de Antiracismewet opgenomen verbod op het verspreiden van ideeën gegrond op rassenhaat en rassuperioriteit vereiste het Grondwettelijk Hof voorts het volgende (optioneel) tweeledige bijzonder opzet: “[D]e wil om denkbeelden te verspreiden met het oog op het aanwakken van haat ten aanzien van een groep van mensen of met het oog op de totstandkoming van een voor hen discriminerend of op segregatie gericht beleid” (GwH 12 februari 2009, nr. 2009/17, B.74.5; GwH 11 maart 2009, nr. 2009/40, B.70.2).

21 F. KUTY, “L’incrimination du sexisme”, *Rev.dr.pén.* 2015, 53.

22 *Ibid.*, 53-54.

23 L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 263.

24 Art. 3 van de wet hanteert nog een derde term (t.w. ‘gedrag’), blijkbaar om naar die eerste twee (uit art. 2) terug te verwijzen: “hij die een in artikel 2 bedoeld *gedrag* aanneemt”. In de Franse versie verwijst men in dat artikel dan weer uitsluitend terug naar ‘comportement’ en daarmee

erg merkwaardige woordkeuze: vallen verbale, tekstuele en audiovisuele meningsuitingen en expressies überhaupt wel onder die begrippen?

“Ook geschriften, prenten of zinnebeelden waaraan een bepaalde publiciteit wordt gegeven (inclusief op het internet), of geschriften die meegedeeld worden, kunnen onder artikel 444 vallen.

18. Veel van de voorbeelden in de parlementaire voorbereidingen betreffen meningsuitingen op straat, op het werk en op het internet (*infra* I.D). Ook meer algemeen stelt de memorie van toelichting dat ‘gebaar of handeling’ “kan worden uitgedrukt door een verbale houding [*sic*] of een gebaar”. Men meende dat met name het “het begrip ‘gedrag’ (...) erg verschillende realiteiten [kan] omvatten”²⁵. Het is dus duidelijk dat de parlementaire meerderheid meende dat ‘gebaar of handeling’ ook allerhande expressies zou omvatten. Of liever: het is duidelijk dat men niet terdege heeft stilgestaan bij de vraag of de formulering van de bepaling eigenlijk wel toelaat om eveneens (loutere) meningsuitingen aan te pakken. Dat is nochtans twijfelachtig.

19. Zo lijkt het alvast uitgesloten om de term ‘gebaar’ in die zin te interpreteren. Bij een ‘gebaar’ gaat het per definitie om non-verbale, lichamelijke uitdrukkingsbewegingen²⁶, veelal – zo stelt Van Dale – van “aangezicht, armen of schouders, waardoor men hetzij opzettelijk uit of tracht te uiten, hetzij op nagenoeg onwillekeurige wijze verraadt wat in de geest of het gemoed omgaat”. Schrijfsels en verbale expressies vallen onder geen enkele relevante betekenis van de term.

20. Bij de term ‘handeling’ (die overigens de term ‘gebaar’ overbodig maakt)²⁷ ligt dat iets complexer. Men kan in beginsel poneren dat meningsuitingen, in geschrift of woord, (een bijzondere vorm van) ‘handelingen’ genoemd kunnen worden. In zeker opzicht ‘handel’ je immers ook door jezelf verbaal of tekstueel te uiten. Zo stelt KUTY over het in het Frans gehanteerde, zij het iets ruimere, ‘comportement’:

niet (uitdrukkelijk) naar ‘geste’, hoewel elk gebaar (*geste*) natuurlijk in beginsel ook gedrag/een handeling (*comportement*) is.

25 Parl.St. Kamer 2013-14, nr. 53-3297/1, 7.

26 Tenzij het gaat om de figuurlijke betekenis van ‘gebaar’: “(figuurlijk) handeling waardoor men een gezindheid tot uitdrukking brengt of een bepaalde indruk wil vestigen. Voorbeelden: een mooi, loos, royaal gebaar; het is het gebaar dat telt” (Van Dale). Maar die betekenis is in de onderhavige context niet relevant.

27 Elk gebaar is immers per definitie ook een handeling.

“Un comportement peut indifféremment prendre la forme d’une action ou d’une omission ou encore être physique ou verbal”²⁸.

21. Ook kan verwezen worden naar de taal filosofie en de linguïstiek, waarin sprake is van ‘taalhandelingen’ of ‘-daden’, om bepaalde ‘handelingen’ aan te duiden die plaatsvinden doordat men iets zegt met een zeker intentioneel doel voor ogen. Beloftes zijn bijvoorbeeld taalhandelingen: met een belofte breng je tot uitdrukking dat je van plan bent om te doen wat de propositie van die belofte weergeeft.

22. Beide betekenissen sluiten evenwel niet aan bij normaal taalgebruik²⁹. In het laatste geval gaat het om niet-juridisch vakjargon. Bovendien slaan ‘taalhandelingen’ volgens de linguïstiek niet op expressies in het algemeen, maar slechts op een bijzondere deelverzameling ervan³⁰. De eerste optie, dus om elke meningsuiting ook onder de term ‘handeling’ te vatten omdat spreken en schrijven een handelingscomponent hebben, betreft dan weer een nogal ‘oppervlakkig’ aanknopingspunt: denken en dromen zijn in diezelfde zin ook ‘handelingen’, en die zaken viseert de wet uiteraard niet. De vraag is dan ook hoe relevant de oppervlakkige ‘handelingsaard’ van meningsuitingen en expressies is, in een juridische context. In het recht is het in het algemeen niet aangewezen om (onnodig) af te wijken van de gewone, dagelijkse betekenis van begrippen³¹. Door dit wel te doen, stelt zich immers een kenbaarheids- en legitimiteitsprobleem: rechtsonderhorigen kunnen in redelijkheid niet geacht worden te weten wat de strekking van een wettekst is, indien de gebruikte terminologie, zonder nadere toelichting of definiëring, afwijkt van haar gewone taalkundige betekenis.

23. Bij uitstek in strafrechtelijke context is een willekeurige of verruim(en)de betekenisverlening problematisch. Het strafrecht dient strikt te worden geïnterpreteerd. Die strikte interpretatie betekent dat de strafrechter de strafwet niet mag uitbreiden, anders speelt hij zelf voor strafwetgever, wat ingaat tegen het legaliteitsbeginsel (*infra* IV.A). De strafrechter moet, wanneer hij de strafwet interpreteert, in beginsel steeds de ‘gewone, dagelijkse’ betekenis aan een woord geven: hij moet, noch

28 F. KUTY, “L’incrimination du sexisme”, *Rev.dr.pen.* 2015, 43.

29 Indien je in een dagelijks gesprek naar je eigen uitingen en meningen zou verwijzen als ‘handelingen’, dan zou verwarring onder je toehoorders alvast je deel zijn. De gebruikelijke betekenis van een handeling is actie, daad of verrichting, termen die zich juist onderscheiden van dingen die we zeggen, schrijven of denken.

30 Taal filosofen zelf pretenderen ook niet dat hun onderscheiden en terminologie juridisch relevant zijn: voor hen zijn die gewoon een manier om analytisch te verduidelijken welke verschijningsvormen van uitingen er bestaan en om bepaalde effecten van taaluitingen te verklaren.

31 In de gevleugelde woorden van Thomas JEFFERSON: “Laws are made for men of ordinary understanding and should, therefore, be construed by the ordinary rules of common sense. Their meaning is not to be sought for in metaphysical subtleties which may make anything mean everything or nothing at pleasure”. Brief van 12 juni 1823 (Monticello) aan Justice William JOHNSON (Supreme Court). Onder andere in: T. JEFFERSON (J.O. APPLEBY, ed.), *Jefferson. Political writings*, Cambridge, CUP, 1999, 456.

mag, het te ver zoeken. Dat betekent – naar algemene interpretatie en vaste rechtspraak – niet dat de strafrechter gehouden is tot een louter taalkundige, letterlijke lezing van strafbepalingen. De vigerende basisregels maken een onderscheid naar twee situaties, te weten die waarin de tekst klaar en duidelijk is en die waarin dit niet het geval is.

24. Indien sprake is van *onduidelijkheid* van de taalkundige draagwijdte van een bepaling moet de rechter (onder andere) oog hebben voor de wil van de strafwetgever, zij het dat hij er tegelijk toe gehouden blijft de normale taalkundige betekenis van strafbepalingen niet te miskennen³². Indien, daarentegen, de tekst van de wet *klaar en duidelijk* is, dan is het vaste rechtspraak van het Hof van Cassatie³³, de Raad van State³⁴ en het Grondwettelijk Hof³⁵ dat de parlementaire voorbereidingen niet kunnen opwegen tegen de tekst van de wet³⁶, dit zelfs indien uit de parlementaire voorbereiding zou blijken dat de wetgever bij het invoeren van de norm eenduidig een andere bedoeling zou hebben gehad dan wat de tekst suggereert.

25. In dat verband is het – vanuit wetssystematisch oogpunt – relevant om op te merken dat de term ‘handeling’ of ‘daad’ in het Belgisch strafrecht stevast wordt gehanteerd voor een beperkte klasse van gedragingen³⁷, die juist *onderscheiden* wordt van meningsuitingen en expressies. Een verhelderende illustratie daarvan is het verbod op beledigingen (art. 448 lid 1 en 2 Sw.). Het eerste lid van artikel 448 verbiedt beledigingen “hetzij door daden, hetzij door geschriften, prenten of zinnebeelden”, terwijl lid twee van diezelfde bepaling belediging “door woorden” verbiedt³⁸. Kortom, in lid 1 gaat het enerzijds om ‘daden’ (een synoniem van het in de Seksismewet gebruikte ‘handelingen’)³⁹ *onderscheiden van* (‘hetzij’) diverse soorten *schriftelijke* uitingen. Essentieel is voorts dat *mondelijke* beledigingen in het geheel niet onder het eerste lid vallen. Dat wordt nog eens

uitdrukkelijk bevestigd door het gebruik van “*door woorden* (beledigt)” in lid 2; en zo wordt de bepaling in de praktijk ook toegepast (zie *infra* II.B.2). Andere misdrijven, zoals openbare zedenschennis (*infra* II.E.1), volgen eenzelfde structuur: één variant heeft betrekking op ‘handelingen’ (art. 385-386 Sw.), bij uitsluiting van verbale of schriftelijke *uitingen*, terwijl andere bepalingen ter zake zien op ‘woorden, geschriften of beelden’ (art. 383-384 en 387 Sw.).

26. Analooq hieraan worden in onder meer artikelen 144, 145, 275, 276 Sw. ‘daden’ expliciet onderscheiden van ‘woorden’⁴⁰. Andersom wordt, in bepalingen waarin men louter (bepaalde) expressies viseert, bijvoorbeeld verwezen naar zaken als ‘woorden, gebaren of tekens’ (art. 380bis Sw.), ‘gesproken woorden, geschriften, drukwerken, prenten of zinnebeelden’ (art. 66 Sw.) en ‘geschriften, al dan niet gedrukt, door prenten of zinnebeelden’ (art. 444 Sw.). Ook in andere bepalingen uit het Strafwetboek⁴¹ wordt de term ‘handeling’, voor zover wij konden achterhalen, nooit (tevens) gehanteerd om daar verbale en schriftelijke meningsuitingen onder te vatten⁴².

27. Kortom, de vraag die de strafrechter, op basis van het voorgaande, moet beantwoorden, is of de gehanteerde term ‘handeling’, in strafrechtelijke context, duidelijk geen betrekking heeft op verbale expressies en geschriften. Indien men oordeelt dat zulks het geval is, dan vallen verbale, audiovisuele en schriftelijke uitingen *niet* onder het bereik van het seksismeverbod (bij gebreke aan wetgevend optreden om het probleem te verhelpen). Oordeelt de strafrechter evenwel dat over die taalkundige kwestie onduidelijkheid bestaat, dan geldt dat hij kan kijken naar de wil van de wetgever. Desgevallend kunnen, gezien de voorbeelden die in het parlement werden aangevoerd (*infra* I.D), schriftelijke, audiovisuele en verbale meningsuitingen wel onder de reikwijdte van het misdrijf vallen, tenzij de rechter zou oordelen dat een dergelijke interpretatie de betekenis van de samenstellende termen (‘handeling’ in het bijzonder) miskent.

28. Daarbij kan nog worden opgemerkt dat die laatste interpretatie ernstige risico’s voor de expressievrijheid met zich meebrengt (zie ook *infra* IV.A). Al geruime tijd proberen sommigen uitingen gelijk te schakelen met handelingen of daden⁴³. Het

32 Zie o.m. C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2003, 81-82; A. DE NAUW, P. FLAMEY en J. GHYSELS, *Milieustraf- en Milieustrafprocesrecht: Actuele vraagstukken*, LLN, Larcier, 2005, 94.

33 O.m. Cass. 22 december 1994, RW 1995-96, 393; Cass. 30 mei 1985, JF 85/212; Cass. 22 december 1995, AJT 1995-96, 369.

34 RvS 21 maart 1980, nr. 20 206; RvS 21 september 1990, nr. 35 576; RvS 5 januari 1951, nr. 677; RvS 6 juni 1961, nr. 8 642; RvS 6 februari 1968, nr. 12 804; RvS 12 maart 1968, nr. 12 861; RvS 25 juni 1968, nr. 13 036; RvS 16 juli 1971, nr. 14 878; RvS 13 april 1962, nr. 9 323; RvS 21 april 1967, nr. 12 339.

35 Zie o.m. Arbitragehof 14 oktober 1997, nr. 97/60, B.10; Arbitragehof 10 maart 1998, nr. 98/22, B.7.3; Arbitragehof 14 mei 2003, nr. 2003/56, B.4.7; Arbitragehof 22 september 2004, nr. 2004/154, B.5.3; Arbitragehof 28 september 2006, nr. 2006/145, B.16.1-4; GwH 13 maart 2008, nr. 2008/50, B.29.

36 Specifiek inzake strafrechtelijke aangelegenheden, zie R. DECLERCO, *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2007, nr. 3182.

37 Anders ligt dit, zoals onze formulering al suggereert, voor de term ‘gedrag’, die wel degelijk ook uitingen kan omvatten. Zie bijv. reeds *infra* II.A.1-3.

38 Meer bepaald t.a.v. dragers van het openbaar gezag.

39 De term ‘daad’ is *prima facie* zelfs ruimer dan het in de Seksismewet gehanteerde ‘handeling’.

40 Al deze artikelen verwijzen naar beschimpen dan wel smaden d.m.v. ‘daden, woorden, gebaren of bedreigingen’. Vgl. nog art. 268 Sw. (kanselmisdrijf) waarin sprake is van het ‘door woorden’ aanvallen van ‘handelingen’ van de overheid.

41 N.B. het bijzonder strafrecht hebben we niet uitputtend kunnen analyseren op dit punt, maar in relatie tot de bepalingen waarmee wij vertrouwd zijn, geldt alvast dezelfde conclusie.

42 Zie o.m. art. 120bis; 123; 136bis; 136ter; 136quater; 137; 141bis; 245; 247; 249; 260; 268; 312; 331bis; 347bis; 376; 377quater; 383bis; 385; 406; 417ter; 417quater; 442quater; 473; 477sexies; 488bis; 488ter; 493; 504bis; 505 Sw. In nogal wat van deze bepalingen wordt bovendien nader gespecificeerd welke specifieke handelingen men (wel) exact beoogt.

43 Specifiek voor België gaat het o.m. om het Interfederaal Gelijkekansencentrum. Zie bijv. E. DELROUELLE, “Vrijheid van meningsuiting: van woord tot daad”, in CGKR, *Discriminatie/diversiteit. Jaarverslag 2007*, Brussel, 156-159; J. DE WITTE, “En als Sharia4Belgium nu eens niet stopt?”, *De*

nauwelijks verholen oogmerk hiervan is om de expressievrijheid op die manier makkelijker te kunnen inperken: aan uitingen die ‘eigenlijk’ handelingen zijn, komt (zogezegd) nauwelijks of zelfs geen bescherming van de expressievrijheid toe⁴⁴. Strafrechtelijk aanvaarden dat bepaalde uitingen, die sommigen als onwenselijk beschouwen, ‘handelingen’ zijn, is een gevaarlijke stap in een richting waarbij aan meningsuitingen – naar believen – bescherming ontzegd kan worden, door ze simpelweg te kwalificeren als ‘handelingen’ of zelfs als (psychologisch) ‘geweld’⁴⁵.

b. ‘Een persoon’: maar welke persoon?

29. De wettekst stelt verder dat de ‘gebaren en handelingen’ die worden geïmagineerd betrekking moeten hebben op “een persoon”. Daarbij aansluitend wordt verder in de bepaling terugverwezen naar “deze [persoon]”, “diens geslachtelijke dimensie” en “de waardigheid van deze persoon”.

30. De memorie van toelichting en parlementaire debatten verduidelijken dat deze formulering impliceert dat de wet alleen van toepassing is op *persoonsgerichte* uitingen (op straat, op het internet, in geschriften, of anderszins), en niet op abstracte, *groepsgerichte* uitlatingen of geschriften. In de woorden van de minister van Gelijke Kansen:

“[D]e strafbaarstelling beoogt geen abstracte groepen van mensen, wel gedragingen die om gender-gerelateerde redenen gericht zijn tegen een of meer welbepaalde personen; de zogenaamde ‘seksistische reclame’ wordt aldus uitgesloten van het toepassingsgebied van de wet”⁴⁶.

31. Op grond van het voorgaande lijkt de bepaling *prima facie* inderdaad te zijn gericht op gebaren en handelingen ten aanzien van concrete personen of individuen en niet (tevens) op die ten aanzien van (abstracte) groepen als geheel⁴⁷. Ter bijkomende ondersteuning hiervan kan ook verwezen worden naar gelijkaardig geformuleerde bepalingen, waarvan het onbetwist is dat die uitsluitend betrekking hebben op uitingen en/of gedrag ten aanzien van concrete individuen. Dit geldt bijvoorbeeld voor laster en eerroof (“aan een persoon kwaadwillig een bepaald feit

ten laste leggen, dat *zijn* eer kan krenken” (art. 443 Sw.)) en belaging (“Hij die *een persoon* heeft belaagd terwijl hij wist of had moeten weten dat hij door zijn gedrag de rust van *die bewuste persoon* ernstig zou verstoren” (art. 442bis Sw.)).

32. Belangrijk is wel om op te merken dat de zojuist genoemde bepalingen *klachtmisdrijven* zijn⁴⁸. Ten aanzien van het seksismedelict geldt evenwel dat de wetgever daarvan (bewust) geen klachtmisdrijf maakte, ondanks vragen daartoe van de oppositie⁴⁹. Dit verleent het artikel, ondanks het feit dat het om individuen moet gaan, alsnog een bijzonder ruim potentieel bereik. Men zal immers kunnen optreden tegen alle ‘gebaren of handelingen’ van seksisme waarbij (ook) een concrete persoon geïmagineerd werd, zonder dat daartoe de toestemming vereist is van die seksistisch bejegende individuen. Daarbij kan het om publieke figuren gaan, of om personen die zelf niet van oordeel zijn dat ze seksistisch bejegend werden (of die zelfs actief hun medewerking verleenden aan de seksistische handelingen waarvan ze het voorwerp waren): hun in- of toestemming is voor een eventuele vordering op basis van de Seksismewet geenszins vereist⁵⁰. Bovendien geldt dat seksistische uitingen die jegens een concrete persoon worden geuit in beginsel wel over zijn of haar geslacht als ‘groep’ kunnen gaan. Gezien de aard van seksistische uitingen zal dat zelfs vaak het geval zijn.

c. ‘Wegens zijn geslacht’

33. Het seksismeverbod bevat, logischerwijs, een zogenaamd causaliteitsvereiste: het moet gaan om handelingen of gebaren ‘wegens iemands geslacht’⁵¹. De bepaling is dus, om te beginnen, symmetrisch opgesteld. Niet alleen vrouwen worden erdoor beschermd, maar ook mannen. In de woorden van MILQUET:

“Onderhavig besluit [*sic*] beoogt de beide geslachten in hun respectievelijke stereotypen”⁵².

34. In het parlement vond discussie plaats over de vraag in welke mate ook trans- en interseksuelen onder de term ‘geslacht’ begrepen moeten of kunnen worden. Meer bepaald werden amendementen ingediend die erop gericht waren om de criteria ‘genderexpressie’ en ‘genderidentiteit’ toe te voegen, teneinde “de bescherming tegen seksisme uit te breiden tot discriminatie waaraan personen worden blootgesteld omdat de manier

Standaard, 9 oktober 2012; J. DE WITTE, “Wanneer woorden daden zijn”, *De Morgen*, 4 februari 2014.

44 E. DELROUELLE, “Vrijheid van meningsuiting: van woord tot daad”, in CGKR, *Discriminatie/diversiteit. Jaarverslag 2007*, Brussel, 158-159. Natuurlijk, in de mate dat bepaalde ‘handelingen’ overwegend expressief zijn, dan kunnen zij alsnog binnen het toepassingsgebied van de vrijheid van meningsuiting vallen, als zogenaamde *symbolic speech*. Niettemin is de bescherming die daaraan toekomt beperkter dan degene die geldt voor zuivere expressies (*pure speech*).

45 Zie uitvoerig H. BRACKEN, *Freedom of speech: words are not deeds*, Westport (Conn.), Praeger, 1994.

46 *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 53-3297/3, 5. Zie ook *ibid.* 11 en (impliciet) de voorbeelden die gegeven worden in de MvT: *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 53-3297/1, 8-9.

47 Zie evenwel J. VRIELINK en S. SOTTIAUX, “De zaak Rent a Wife: vrouwe Justitia en seksisme”, *RW* 2007-08, nr. 29, 1216-1219.

48 Zie resp. art. 450 Sw. en art. 442bis lid 3 Sw.

49 *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 53-3297/3, 14.

50 Althans bij de, door de wetgever beoogde, ‘externe’ invulling van het element van de waardigheidsaantasting: *infra* I.C.2.e.

51 Althans waar het gaat om het uitdrukken van minachting jegens een persoon en om het als minderwaardig beschouwen van een persoon. Bij het laatste onderdeel, t.w. iemand reduceren tot diens geslachtelijke dimensie, is het taalkundig onduidelijk of dit ook ‘wegens geslacht’ moet plaatsvinden. De Franse tekst is echter zo geformuleerd dat duidelijk is dat ook bij dat onderdeel vereist is dat dit wegens geslacht plaatsvindt.

52 *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 53-3297/1, 4.

waarop zij hun gender beleven of uitdrukken niet overeenstemt met traditionele en stereotiepe genderpatronen". Dit zou onder meer "de situatie van intersex [*sic*] individuen en van transmannen en -vrouwen [omvatten] bij wie een geslachtsverandering (nog) niet is voltooid"⁵³.

35. Deze amendementen werden door de meerderheid verworpen, met – vanwege de regering – verwijzing naar andere wetgevende initiatieven, die deze gronden (wel) in de discriminatiewetgeving *stricto sensu* zou invoeren⁵⁴. Dat lijkt, *a contrario* en de strikte interpretatie van de strafwet indachtig, te suggereren dat de term 'geslacht' veeleer eng geïnterpreteerd moet worden⁵⁵.

d. 'Minachting uitdrukken, als minderwaardig beschouwen, of reduceren tot geslachtelijke dimensie'

36. Indien 'minachting uitdrukken', 'als minderwaardig beschouwen', en 'tot geslachtelijke dimensie reduceren' geen (of minstens niet louter) onderdeel uitmaken van het moreel element van het seksismeverbod (*supra* I.C.1), dan vormen deze begrippen de materiële kern en de diverse verschijningsvormen van het seksismeverbod. Opmerkelijk is dan ook dat net deze onderdelen in het parlement nauwelijks werden verduidelijkt. De regering gaf in algemene zin aan dat het seksismedelict "verwijst naar de minachting tegenover een geslacht, een fundamenteel geloof in de wezenlijke minderwaardigheid van een geslacht"⁵⁶.

37. Specifiek wat betreft het begrip 'minachting' ('minachtingsseksisme') geeft de memorie van toelichting nog aan dat dit werd "toegevoegd teneinde te verwijzen naar hypothesen waarbij een persoon als niet achtenswaardig of moreel laakbaar wordt beschouwd"⁵⁷. Aansluitend daarbij wijst de term, aldus de Van Dale, op "het als minderwaardig beschouwen van iemand en tevens het gevoel waaruit dat voortkomt". Synoniemen zijn dedain, depreciatie, en geringschatting. Aan die minachting moet voorts 'uitdrukking' gegeven worden, dat wil zeggen dat deze geuit of te kennen gegeven moet worden (meer bepaald door middel van gebaren of handelingen: *supra* I.C.2.a).

38. Het tweede onderdeel sluit hierbij nauw aan: 'minderwaardig(heid)' ('minderwaardigheidsseksisme') impliceert dat iets "van geringe of (gewoonlijk) van negatieve waarde" is (sy-

noniem: inferieur), terwijl 'beschouwen' duidt op een beoordeling, overweging of (wijze van) aanzien.

39. Iemand 'reduceren tot zijn geslachtelijke dimensie' ('reductieseksisme'), tot slot, zou – afgaande op de woordenboekbetekenissen van de samenstellende termen – (kunnen) inhouden dat je personen tot die elementen of aspecten ('dimensie') herleidt, beperkt of terugbrengt ('reduceren') die verbonden zijn aan, voortvloeien uit of betrekking hebben op het onderscheid van sekse ('geslachtelijk')⁵⁸. Enige vorm van minachting of minderwaardigheidsoordeel is bij dit onderdeel niet vereist⁵⁹.

40. Duidelijk zijn deze onderdelen hiermee nog altijd niet, maar daarover later meer (*infra* IV.A).

e. 'Ernstige aantasting van de waardigheid van de persoon ten gevolge'

41. Een laatste materieel bestanddeel van de strafbaarstelling betreft de vereiste dat de uitingen of daden "een ernstige aantasting van de waardigheid van deze persoon ten gevolge" moeten hebben⁶⁰. In het parlement werd gesteld dat dit betekent "dat het seksistische gedrag vrij ernstig moet zijn"⁶¹.

42. Nochtans is dat, nog maar eens, niet wat een letterlijke lezing van dit onderdeel suggereert. Daarin lijkt de 'ernstige aantasting van de waardigheid van de persoon' louter een vereist *subjectief gevolg* van de gedraging te zijn, en dus niet noodzakelijk een onderdeel van (de ernst van) de 'handelingen of gebaren' van de dader uit te maken⁶²: de waardigheidsaantasting van de *persoon* zelf staat immers centraal, zodat een (mogelijk) slachtoffer in beginsel kan volstaan aan te geven dat de gewraakte seksistische gebaren of handelingen dit effect, voor hem of haar, 'ten gevolge' hadden⁶³.

53 *Parl.St. Kamer* 2013-14, nr. 53-3297/2, 1-2 (amendement nr. 1 van BREMS en GENOT). Zie ook *Parl.St. Kamer* 2013-14, nr. 53-3297/3, 6-7.

54 *Ibid.*, 11. Het ging meer bepaald om het (toenmalige) wetsontwerp tot wijziging van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen met het oog op de uitbreiding ervan naar genderidentiteit en genderexpressie (*Parl.St. Kamer* 2013-14, nr. 53-3483). Inmiddels werd dat ontwerp wet: wet 22 mei 2014, *BS* 24 juli 2014.

55 In dit verband kan wel gewezen worden op een opmerkelijk – en niet toegelicht – tekstverschil tussen de Franse en Nederlandse versies van de wet, op dit punt. Waar de Nederlandse tekst naar 'geslacht' verwijst, gaat het in de Franse versie om '*appartenance sexuelle*'.

56 *Parl.St. Kamer* 2013-14, nr. 53-3297/1, 4.

57 *Ibid.*, 7.

58 Er kan nog op worden gewezen dat de Franse versie spreekt van '*réduite essentielle*', waar de Nederlandse tekst louter naar 'reduceren' verwijst.

59 Niettegenstaande het nog te bespreken vereiste van een ernstige aantasting van de persoonlijke waardigheid: *infra* I.C.2.e.

60 Taalkundig gezien is het overigens onduidelijk of uitsluitend 'reductieseksisme' die aantasting van de waardigheid ten gevolge moet hebben of dat dit voor alle verschijningsvormen geldt. De parlementaire besprekingen suggereren echter overwegend dat de waardigheidsaantasting een vereiste is dat algemeen geldt (ook de Franse tekst is eenduidiger op dit punt).

61 *Parl.St. Kamer* 2013-14, nr. 53-3297/3, 5.

62 Hoewel er natuurlijk een indirecte band kan zijn: het valt aan te nemen dat iemand eerder een ernstige aantasting van zijn waardigheid zal ervaren naarmate het door de dader gestelde gedrag ook ernstiger is. Noodzakelijk is dat echter niet. Wat mensen als beledigend, grievend of als aantasting van hun waardigheid beschouwen hangt immers vooral af van de inborst van het individu of de groep waarop de uitlating gericht is.

63 Anders: F. KUTY, "L'incrimination du sexisme", *Rev.dr.pen.* 2015, 46. De auteur schakelt het begrip 'waardigheid van de persoon' evenwel o.i. ten onrechte gelijk aan 'menselijke waardigheid'. Hoewel het laatste begrip ook erg vaag is, wordt dat wel gekenmerkt door een meer 'externe' beoordeling dan 'persoonlijke waardigheid'.

43. Ook als we kijken naar bepalingen die dezelfde formule omvatten, dan lijkt het vooral aan het (mogelijke) *slachtoffer* om de aantasting van de persoonlijke waardigheid (en de ernst ervan) te beoordelen, zodat deze voorwaarde – in objectief opzicht – niet erg zwaarwichtig lijkt. Zo vereist de definitie van ‘intimidatie’ uit de discriminatiewetgeving dat het verboden gedrag “tot doel of gevolg heeft dat de waardigheid van een persoon wordt aangetast”. Zowel in de rechtspraak als in de rechtsleer is de interpretatie van dit onderdeel van de bepaling zo dat zij hoofdzakelijk *subjectief* gedefinieerd wordt: is het slachtoffer van oordeel dat er sprake is van een aantasting van zijn of haar persoonlijke waardigheid⁶⁴?

44. Mede wegens de angst dat het gebruik van het begrip ‘menselijke waardigheid’ de bepaling een te subjectief en onvoorspelbaar karakter zou verlenen, werd in de Kamer door de oppositie voorgesteld om ‘een ernstige aantasting van de waardigheid van de persoon’ te vervangen door het (als minder subjectief ervaren) ‘ernstige vernedering van de persoon’⁶⁵. De meerderheid hield echter vast aan de oorspronkelijke terminologie, stellend dat ‘vernedering’ juist “een bredere en subjectievere draagwijdte heeft en qua ernst een minder zwaar misdrijf is dan de aantasting van de persoonlijke waardigheid”⁶⁶. De wetgever had dus met dit onderdeel onmiskenbaar een externe evaluatie voor ogen van de waardigheidsaantasting.

45. Of dit element in de praktijk een hoofdzakelijk subjectieve of eerder externe strekking zal hebben, hangt uiteindelijk af van de interpretatie die de rechtspraak aan het seksismeverbod zal verlenen. Tekstuele en comparatieve overwegingen suggereren dat het niet om een bijzonder zwaarwichtige externe toetsing hoeft te gaan, maar veeleer om een subjectieve. In dat geval zal al gauw voldaan zijn aan dit aspect, indien een slachtoffer aangeeft dat dit voor hem of haar het geval is⁶⁷. Indien men daarentegen een meer externe betekenis aan dit onderdeel verleent, naar wat de parlementaire voorbereidingen suggereren, dan zou de vraag naar de ernstige waardigheidsaantasting beoordeeld worden vanuit een redelijkheidsstandaard: is in de ogen van derden sprake van een aantasting van een anders persoonlijke waardigheid?

46. Ook in dat laatste geval is het de vraag of het onderdeel een noodzakelijk en wezenlijk verband zou houden met de ernst van de ‘handelingen of gebaren’ van de dader. Het concept ‘menselijke waardigheid’ kan, ook in een externe interpre-

tatie, een veelheid aan uiteenlopende en onderling tegenstrijdige ladingen dekken. In sommige gevallen wordt een grote nadruk gelegd op zelfbeschikking en autonomie, terwijl andere interpretaties van de menselijke waardigheid de keuze van de betrokkenen juist negeren en daardoor veeleer paternalistisch zijn. Zo wordt menselijke waardigheid zowel door voor- als tegenstanders van abortus en euthanasie ingeroepen, en net zo goed door voor- als tegenstanders van boerka- en hoofddoekenverboden of van een verbod op godslastering⁶⁸.

“De menselijke waardigheid wordt zowel door voor- als tegenstanders van abortus en euthanasie ingeroepen, en net zo goed door voor- als tegenstanders van boerka- en hoofddoekenverboden of van een verbod op godslastering.

f. Seksistische persmisdrijven: *de facto* straffeloosheid

47. In de – weliswaar twijfelachtige – veronderstelling dat de strafbaarstelling, door te verwijzen naar handelingen en gebaren ook meningsuitingen viseert (*supra* I.C.2.a), is het nog relevant om te wijzen op een belangrijke beperking op de praktische mogelijkheid om specifiek *tekstuele* vormen van seksisme te (laten) vervolgen. Die houdt verband met de grondwettelijke regeling inzake drukpersmisdrijven.

48. Een drukpersmisdrijf is een misdrijf, waarbij iemand door middel van een (openbare) publicatie de strafwet overtreedt. Dergelijke misdrijven behoren tot de exclusieve bevoegdheid van het hof van assisen⁶⁹. In de praktijk genieten persmisdrijven daardoor *de facto* strafrechtelijke immuniteit, omdat zij eigenlijk nooit⁷⁰ daadwerkelijk worden onderworpen aan het oordeel van de jury⁷¹. Kortom: indien een geval van seksisme

64 D. DE PRINS, S. SOTTIAUX en J. VRIELINK, *Handboek discriminatierecht*, Mechelen, Kluwer, 2005, 184.

65 *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 53-3297/2, 2 (amendement nr. 1 van BREMS en GENOT).

66 *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 53-3297/3, 15.

67 Een subjectieve invulling zou overigens wel de gevolgen nuanceren van het feit dat er geen sprake is van een klachtmisdrijf: als het slachtoffer (alleen) zelf kan uitmaken of sprake is van een waardigheidsaantasting dan kan zij/hij in beginsel een veroordeling tegenhouden. Het volstaat dan om te zeggen dat je waardigheid niet is aangetast opdat de rechter moet besluiten dat het delict niet is vervuld.

68 Zie uitvoerig E. BREMS en J. VRIELINK, *Menselijke waardigheid in de Nederlandse Grondwet? Voorstudie ten behoeve van de Staatscommissie Grondwet*, Alphen aan de Rijn, Kluwer, 2010. Zie ook *infra* IV.A.

69 Zie over de achtergronden van deze exclusieve bevoegdheid: B. DELBECKE, *De lange schaduw van de grondwetgever. Perswetgeving en persmisdrijven in België*, Gent, Academia Press, 2012, 78-80; J. VELAERS, *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, Antwerpen, Maklu, 1991, nr. 188.

70 De laatste keer dat dit gebeurde was in 1994 en voordien moeten we zelfs terug tot vlak na de Tweede Wereldoorlog (J. VRIELINK, *Van haat gesproken?*, Antwerpen, Maklu, 2010, nrs. 456 en 505). Eind 2014 werd wel nog een assisenzaak in verband met Twitteruitingen aangekondigd.

71 Wegens de barrières die dit opleverde voor de vervolging van ‘tekstueel’ racisme, werden in 1999 ‘drukpersmisdrijven die door racisme of xenofobie ingegeven zijn’ aan de bevoegdheid van het hof van assisen onttrokken en ‘gecorrectionaliseerd’, d.m.v. een grondwetswijziging. Sindsdien vallen (enkel) racistische drukpersmisdrijven onder de bevoegdheid van de correctionele rechtbank (*ibid.*, nrs. 220-238). In oktober van 2015 kondigde de Regering MICHEL aan men art. 150 zo zal

de vorm van een drukpersmisdrijf aanneemt, dan is vervolging uitermate onwaarschijnlijk (wel staat desgevallend de mogelijkheid open om naar de burgerlijke rechter te stappen en daar een schadevergoeding te vorderen).

49. Het begrip ‘drukpersmisdrijf’ wordt in de rechtspraak tamelijk restrictief opgevat. Voor zover de criteria hiervoor voor de onderhavige thematiek relevant zijn, geldt dat het nodig is dat er een strafbare meningsuiting moet zijn (i.) en dit door middel van een geschrift (ii.).

i. (Strafbare) meningsuiting

50. Wat betreft het eerste, dus de vereiste dat het moet gaan om een ‘meningsuiting’, geldt om te beginnen dat die meningsuiting uiteraard strafbaar moet zijn, en het misdrijf moet bovendien voortvloeien uit het geschrift zelf (*infra* I.C.2.f.ii). Verder wordt het begrip ‘meningsuiting’ beperkend opgevat, in de zin van een gedachte die het resultaat is van een oordeel of waardering in hoofde van de auteur⁷². Daarbij geldt onder meer dat het Hof van Cassatie noch loutere inlichtingen en informatie, noch afbeeldingen, tekeningen en foto’s ziet als de rechtstreekse uiting van een mening of gedachte, zodat ze op zichzelf niet in aanmerking komen voor de kwalificatie van drukpersmisdrijf; ook niet als ze het product van de drukpers zijn.

51. De uitsluiting van inlichtingen en informatie van het begrip ‘meningsuiting’, impliceert onder meer dat *loutere publiciteit*, en dus bepaalde reclame, in beginsel niet gekwalificeerd wordt als de uiting van een mening. Wel heeft het Hof van Cassatie in 2012 verduidelijkt dat “de door het drukpersmisdrijf vereiste strafbare meningsuiting, in de betekenis die de Grondwet aan die uitdrukking hecht [...], elke mening of opinie is”. Met andere woorden: “niet noodzakelijk is dat deze mening enige maatschappelijke relevantie of gewicht heeft”⁷³.

52. Wat betreft afbeeldingen en foto’s geldt dan weer dat het Hof van Cassatie deze, op zichzelf, nooit ziet als een ‘meningsuiting’. Afbeeldingen zouden slechts “materiële voorstellingen zijn die een beroep doen op emoties en gevoelens”, en geen ‘meningsuitingen’⁷⁴. Seksistische afbeeldingen zullen dus op zichzelf niet gekwalificeerd worden als drukpersmisdrijven. Als het strafbare (bijv. seksistische) karakter van een afbeelding daarentegen onlosmakelijk samenhangt met een bijbehorende tekst of onderschrift (die nodig is voor een goed begrip ervan),

dan komt het wel weer in aanmerking voor de kwalificatie van drukpersmisdrijf⁷⁵.

ii. Geschrift

53. De tweede (cumulatieve) vereiste is dat het gaat om een ‘geschrift’. Om in aanmerking te komen voor de kwalificatie persmisdrijf, moet het gaan om teksten. In de woorden van het Hof van Cassatie vereist het drukpersmisdrijf een strafbare meningsuiting in een tekst die vermenigvuldigd is door een drukpers of een gelijkaardig procedé. Andere uitingsvormen – waaronder zowel audiomedial (platen, CD’s, digitale- en bandopnames, radio, etc.) als audiovisuele media (films, televisie, etc.) – vallen in beginsel *niet* onder het begrip⁷⁶. Wel aanvaardt het Hof van Cassatie, sinds 2012, dat ook teksten (!) op het internet een drukpersmisdrijf opleveren⁷⁷.

54. Tekstuele (menings)uitingen die onder de Seksismewet vallen en die via internet gepubliceerd of verspreid worden (bijv. via de sociale media), leveren dus in beginsel een drukpersmisdrijf op, en kunnen derhalve in beginsel niet (of slechts zeer moeilijk) het voorwerp van een strafrechtelijke vervolging uitmaken. Voor audiovisuele uitingen, zoals geluidsopnames of video’s, geldt dat niet, tenzij een tekst noodzakelijk is voor een goed begrip (van het laakbare karakter) van dergelijke uitingen⁷⁸.

D. Illustraties: parlement en IGVM

55. De parlementaire voorbereiding bij de Seksismewet bevat een aantal illustraties van seksisme die (beweerdelijk) met de nieuwe strafbaarstelling kunnen worden bestreden: iemand achtervolgen, op iemand spuwen of iemand ‘hoer’ noemen⁷⁹; de publiekelijke afkeuring en belaging van een gescheiden vrouw door burens die voorhouden dat zij niet zonder haar echtgenoot kan leven of in haar onderhoud kan voorzien⁸⁰; het op sociale netwerken zonder toestemming van de betrokkene publiceren

hervormen dat alle misdaden voortaan door de correctionele rechtbank berecht kunnen worden. Op die in te voeren regeling wordt evenwel in een uitzondering voorzien voor politieke misdrijven en persmisdrijven: ook in de nieuwe regeling (ervan uitgaande dat die er zal komen) blijven die de exclusieve bevoegdheid van de jury.

72 Zie o.m. Cass. 2 maart 1964, *Pas.* 1964, I, 697.

73 Cass. 6 maart 2012, nr. P.11.1374.N, overweging 5.

74 Zie o.m. Cass. 28 maart 1839, *Pas.* 1839-40, I, 55; Cass. 9 januari 1973, *Pas.* 1973, I, 455; Cass. 28 juni 2004, *www.cass.be*. In de rechtsleer wordt deze positie overigens al lange tijd scherp bekritiseerd.

75 Zie o.m. Cass. 17 juni 1867, *Pas.* 1867, 465; Cass. 10 oktober 1887, *Pas.* 1887, I, 369; Cass. 17 maart 1890, *Pas.* 1890, I, 117.

76 In de lagere rechtspraak en op het niveau van de hoven van beroep bestond (en bestaat) daarover evenwel verdeeldheid.

77 “Het drukpersmisdrijf vereist een strafbare meningsuiting in een tekst die vermenigvuldigd is door een drukpers of een gelijkaardig procedé. Digitale verspreiding vormt een dergelijk gelijkaardig procedé” (Cass. 6 maart 2012, nr. P.11.1374.N). Zie ook Cass. 6 maart 2012, nr. P.11.0855. Zie over deze arresten D. VOORHOOF, “De notie drukpersmisdrijf van de 19de naar de 21ste eeuw”, *AM* 2012, nr. 2/3, 254-259; J. ENGLEBERT, *La procédure garante de la liberté de l’information*, Limal, Anthemis, 2014, nrs. 243-e.v.; J. VRIELINK, “Internet: spreken is zilver, schrijven is goud? (Druk)persmisdrijf (art. 150 GW), de audiovisuele media en de zaak Belkacem”, *T.Straf.* 2014, nr. 2, 143-149.

78 YouTube filmpjes bijv. leveren *geen* drukpersmisdrijf op: Cass. 29 oktober 2013, nr. P.13.1270.N. Mogelijk ligt dat echter anders indien ondertitels noodzakelijk zijn voor een goed begrip ervan. Zie D. VOORHOOF en K. LEMMENS, “De zaak Belkacem: het Antwerpse hof van beroep gaat veel verder dan hetgeen de wetgever beoogt te bestraffen”, *Knack* 26 juni 2013.

79 *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 3297/1, 7 en 11.

80 *Ibid.*, 8; *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 3297/3, 5, vn.1.

van privéfoto's of heimelijk genomen foto's voorzien van minachtende of seksistische commentaren⁸¹; het publiekelijk betwifelen of een vrouw, omwille van haar geslacht, een bepaald onderdeel van haar job wel kan volbrengen en het oordelen dat een vrouw geen promotie moet nastreven omdat zij zich beter over haar gezin zou ontfermen⁸².

56. Ook het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen (IGVM) geeft in een folder enkele illustraties van uitspraken die (zogezegd) strafbaar zijn als seksisme⁸³. In een professionele context gaat het om: "weer één die haar bevordering gekregen heeft door met de baas naar bed te gaan" (insinuatie dat men als vrouw promotie kreeg via een 'wip'); "een raad van bestuur is geen Tupperware-bijeenkomst" (kandidatuur afwijzen door openlijke uitsluiting op basis van geslacht); "een wijf heeft niets te zoeken op een werf" (herhaalde openlijke vernedering van een vrouw in een mannenploeg). Op het net viseert men, volgens het Instituut, uitspraken zoals: "wat een mietje" (laatlunkende uitspraken over een voogdijstrijd van een vader); "weer één die het geld van haar man uitgeeft aan lippenstift en schoenen" (reductie tot stereotype van koopzieke vrouw). Tot slot gaat het op straat om kreten als: "hoeveel is het?" (reduceren tot lustobject).

II. ALTERNATIEVE STRAFBAARSTELLINGEN: SEKSISMEVERBOD OVERBODIG?

57. Tijdens de totstandkoming van het nieuwe seksismemisdrijf was de wetgever zich ervan bewust dat de geviseerde gedragingen ook kunnen worden vervolgd onder (voordien reeds) bestaande strafbaarstellingen. De parlementaire stukken vernoemen de misdrijven van belediging, laster en eerroof, belaging⁸⁴ en pesterijen⁸⁵. Maar deze opsomming is onvolledig, want de geviseerde feiten (*supra* I.D) kunnen ook vallen onder andere strafbaarstellingen, zoals belaging via telecommunicatie, geweld en ongewenst seksueel gedrag op het werk, bedreiging, aanzetten tot haat en discriminatie, aanranding, openbare zedenschennis, slagen en verwondingen, feitelijke en lichte gewelddaden.

58. Volgens de minister van Gelijke Kansen zou de autonome strafbaarstelling van seksisme daarnaast ook gedragingen vatten die nog niet onder een strafwet vielen⁸⁶. De nieuwe wet zou dus een leegte opvullen en voor de gevallen waarin de seksisti-

sche gedraging wél onder bestaande wetsbepalingen valt, zou de nieuwe wet de taak van de rechter vergemakkelijken⁸⁷. In dit onderdeel staan we stil bij de vraag of de strafbaarstelling van seksisme überhaupt een leegte opvult⁸⁸. Die vraag werd, voorafgaand aan de totstandkoming van de wet, niet werkelijk onderzocht. Nochtans is dit inzicht essentieel voor de vraag of de strafrechter daadwerkelijk baat heeft bij de autonome strafbaarstelling van seksisme (*infra* III). Bij onze analyse beperken we ons tot belagings- en intimidatiemisdrijven (A.), aanranding van de eer en goede naam (B.), bedreiging (C.), aanzetten tot haat, discriminatie en geweld (D.) en aantasting van de seksuele of fysieke integriteit (E.).

A. Belagings- en intimidatiemisdrijven

1. Gemeenrechtelijke belaging

59. In 1998⁸⁹ werd belaging (ook wel 'stalking') strafbaar gesteld (art. 442bis Sw.⁹⁰). Belaging wordt in de wet niet gedefinieerd, maar bestaat volgens de parlementaire stukken uit "het lastigvallen van een persoon op een wijze die voor de betrokkene overlast meebrengt"⁹¹. Artikel 442bis Sw. vermeldt dat de dader wist of moest weten "dat hij door zijn gedrag de rust van die bewuste persoon ernstig zou verstoren". Duidelijk is dus dat een algemeen opzet volstaat⁹². Hoewel belaging vaak geassocieerd wordt met onbeantwoorde liefde, hoeft dit geenszins het motief te zijn⁹³. Ook gedragingen die voortspuiten uit andere motieven kunnen strafbaar zijn⁹⁴. Belaging is, anders dan seksisme, een klachtmisdrijf, dat alleen kan worden vervolgd na klacht door het slachtoffer (art. 442bis lid 3 Sw.).

60. In 2003 werd in artikel 442ter Sw. een verzwarende omstandigheid ingevoegd, waardoor de minimumstraffen kunnen worden verdubbeld als belaging voortvloeit uit haat, misprijzen of vijandigheid jegens een reeks persoonscriteria, waaronder

81 Parl.St. Kamer 2013-14, nr. 3297/1, 8.

82 Parl.St. Kamer, 2013-14, nr. 3297/3, 16.

83 IGVM, *Anti-seksisme: gebruiksaanwijzing*, Brussel, 2014. Zie kritisch R. Torfs en J. Vrieling, "Antiseksisme: de wet als slet", *De Standaard*, 1 oktober 2014.

84 Parl.St. Kamer 2013-14, nr. 3297/3, 14-15.

85 *Ibid.*, 7.

86 Parl.St. Kamer 2013-14, nr. 3297/1, 8 en Parl.St. Kamer 2013-14, nr. 3297/3, 14-15.

87 Parl.St. Kamer 2013-14 nr. 3297/1, 7.

88 Die vraag werd reeds gesteld bij de bespreking van het wetsvoorstel: Parl.St. Kamer, 2013-14, nr. 3297/3, 7-8.

89 Wet van 30 oktober 1998 die een artikel 442bis in het Strafwetboek met het oog op de strafbaarstelling van de belaging, BS 17 december 1998.

90 Art. 442bis Sw.: "Hij die een persoon heeft belaagd terwijl hij wist of had moeten weten dat hij door zijn gedrag de rust van die bewuste persoon ernstig zou verstoren, wordt gestraft met gevangenisstraf van vijftien dagen tot twee jaar en met geldboete van vijftig [euro] tot driehonderd [euro] of met een van die straffen alleen."

91 Parl.St. Kamer 1996-97, nr. 1046/8, 2.

92 P. THEVISSEN, "Harcèlement" in X, *Postal Memorialis, Lexique du droit pénal et des lois spéciales*, 9; F. VROMAN, "Stalking (belaging)", in X (ed.), *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, S106/5-S106, 11; A. DE NAUW, *Initiation au droit pénal spécial*, Waterloo, Kluwer, 2008, 349. Zie ook: GwH 10 mei 2006, nr. 71/2006, T.Straf. 2008, 33, overweging B.6.5.

93 F. DHONT, "Belaging" in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 152.

94 Zo bijv. de burger die een geschil heeft met een overheid en die door zijn gedrag de rust van de personeelsleden van die overheid ernstig in het gedrang brengt (Cass. 7 juni 2011, *Pas.* 2011, 1618). Zie ook de verzwarende omstandigheden in art. 442ter Sw. (*infra* II.A.1).

het geslacht van het slachtoffer⁹⁵. Dergelijke 'haatmotieven' sluiten, waar zij verband houden met geslacht (hierna: gendergerelateerd motief), vrij nauw aan bij seksisme. Belaging met dergelijke drijfveren is strafbaar met een gevangenisstraf van 30 dagen tot 2 jaar en/of een geldboete van 100,- tot 300,- euro. Die straffen liggen hoger dan de straffen op seksisme (gevangenisstraf van 1 maand tot 1 jaar en/of een geldboete van 50,- tot 1.000,- euro).

61. Tijdens de parlementaire debatten over de strafbaarstelling van seksisme, meende de minister van Gelijke Kansen dat seksisme moest worden onderscheiden van belaging. Belaging impliceert immers, aldus de minister, "een aantasting van de rust en vloeit derhalve voort uit een ander idee dan dat van het seksisme"⁹⁶. Het leek de minister te ontgaan dat gendergerelateerde drijfveren – als verzwarende modaliteit (art. 442ter Sw.) – wel degelijk in het belagingsmisdrijf zijn geïncorporeerd. Omgekeerd valt te veronderstellen dat de 'ernstige aantasting van de waardigheid' vereist voor de bestraffing van seksisme, veelal ook de rust van de bewuste persoon ernstig aantast, zoals vereist voor strafbare belaging⁹⁷.

62. Veel gedragingen die beoogd worden met de strafbaarstelling van seksisme kunnen dan ook gekwalificeerd worden als belaging. Dat geldt alvast voor diverse illustraties van seksisme die de wetgever gaf. Zo werd seksisme dat bestaat uit het achtervolgen van iemand aangehaald als voorbeeld tijdens de parlementaire bespreking over belaging (*supra* I.D.)⁹⁸. Ook andere vormen van (seksistische) straatintimidatie, zoals het op straat aanklappen en daarmee doorgaan na waarschuwing, levert strafbare belaging op⁹⁹. In één voorbeeld van seksisme, dat meermaals werd aangehaald, benoemde de strafwetgever zelf de gedraging als 'belaging': het ging om het voorbeeld waarin buurtbewoners een gescheiden vrouw belagen, uiting geven aan hun afkeuring en stellen dat zij niet zonder echtgenoot kan leven (*supra* I.D.). Uit de rechtspraak blijkt verder dat ook seksistisch geïnspireerde aanrakingen, zoals het in de lendenen grijpen of in de billen knijpen, als belaging kunnen worden gekwalificeerd¹⁰⁰.

63. De vraag was (en is deels nog altijd) of belaging al dan niet repetitieve handelingen vergt. Als dat zo zou zijn, dan kunnen alleen meerdere seksistische gedragingen¹⁰¹ belaging

opleveren. De tekst van artikel 442bis Sw. laat dit in het midden, wat suggereert dat een niet voortgezette, aflopende gedraging volstaat¹⁰². De parlementaire stukken zijn hierover echter onduidelijk¹⁰³. Na het Grondwettelijk Hof, oordeelde ook het Hof van Cassatie dat artikel 442bis Sw. niet-aflatende óf steeds terugkerende handelingen viseert¹⁰⁴. Later, in een arrest over belagende uitlatingen via het internet (door middel van een YouTube-filmpje), verduidelijkte het Hof van Cassatie evenwel dat dit betekent dat belaging ook kan bestaan in "één enkele gedraging die door haar aard niet-aflatende of steeds terugkerende gevolgen heeft waardoor iemands persoonlijke levenssfeer ernstig wordt aangetast."¹⁰⁵ Belaging krijgt hier (opnieuw) het etiket van aflopend misdrijf¹⁰⁶. De discussie lijkt dus nog niet (helemaal) beslecht. Terzijde kan worden opgemerkt dat een eenmalige belagende gedraging sowieso strafbaar kan zijn als feitelijkheid of lichte gewelddaad (art. 563, 3° Sw., *infra* II.E.2).

“Veel gedragingen die beoogd worden met de strafbaarstelling van seksisme kunnen gekwalificeerd worden als belaging.

2. Belaging via telecommunicatie

64. Naast het gemeenrechtelijke belagingsdelict in artikel 442bis e.v. Sw., stelt artikel 145 § 3bis van de wet van 13 juni 2005 betreffende de elektronische communicatie¹⁰⁷ (WEC) 'belaging via telecommunicatie' strafbaar. Vereist is dat de dader "een elektronisch communicatienetwerk of -dienst of andere elektronische communicatiemiddelen gebruikt om overlast te veroorzaken aan zijn correspondent of [die persoon] schade te

95 Art. 442ter Sw.: "In de gevallen bepaald in artikel 442bis kan het minimum van de bij dit artikel bepaalde correctionele straffen worden verdubbeld, wanneer een van de drijfveren van het wanbedrijf bestaat in de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid tegen een persoon wegens [...] zijn geslacht [...]." De strafverzwaring is facultatief.

96 Parl.St. Kamer, 2013-14, nr. 3297/3, 15.

97 Dit zelfs ongeacht of men aan dat onderdeel een subjectieve, dan wel externe betekenis verleent (*supra* I.C.2.e).

98 Parl.St. Kamer 1996-97, nr. 1046/6, 2.

99 Parl.St. Kamer 1996-97, nr. 1046/8, 8.

100 Brussel 2 februari 2000, *Rev. dr. pén.* 2001, 347, noot.

101 Zoals het door het IGVM aangehaalde voorbeeld van herhaalde openlijke vernedering van een vrouw in een mannenploeg: *supra* I.D.

102 "Principieel zijn alle misdrijven aflopend. Het gemeen recht is dus dat de misdrijven aflopend zijn." (H. BEKAERT, *Handboek voor studie en praktijk van het Belgisch strafrecht*, Brussel, Universitaire publicaties, 1965, 111). Zie over belaging: F. DHONT, "Belaging" in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 155 en 158; A. DE NAUW, *Initiation au droit pénal spécial*, Waterloo, Kluwer, 2008, 348.

103 Parl.St. Kamer 1996-97, nr. 1046/1, 1-3, nr. 1046/6, 2; en nr. 1046/8, 8. Volgens sommigen zou dit betekenen dat er geen repetitief karakter is vereist: zie verwijzingen bij F. VROMAN, "Stalking (belaging)", in X (ed.), *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, S106/5-S106, 8.

104 GwH 10 mei 2006, nr. 2006/71, B.6.2; Cass. 21 februari 2007, JT 2007, 262; Cass. 7 juni 2011, AR P.10.1850.N., Pas. 2011, 1623.

105 Cass. 29 oktober 2013, T.Straf. 2014, 142.

106 Kenmerkend voor een aflopend misdrijf is immers dat het misdrijf is voltrokken zodra de strafbaar gestelde gedraging is gesteld, ook al heeft het misdrijf nadien nog gevolgen. Een klassiek voorbeeld is het oprichten van reclamepanelen, Cass. 19 november 1985, Arr.Cass. 1985-86, 393.

107 BS 20 juni 2006, gewijzigd door art. 189 wet van 25 april 2007 houdende diverse bepalingen (IV), BS 8 mei 2007.

berokkenen¹⁰⁸. Belangrijkste toepassingen zijn belaging via de telefoon of het internet¹⁰⁹.

65. Belaging via telecom verschilt op een paar punten van de gemeenrechtelijke variant¹¹⁰. Om te beginnen vergt artikel 145 § 3bis WEC een bijzonder opzet (de wil tot overlast of schade) in plaats van een algemeen opzet. Verder is de reikwijdte van de bepaling aanzienlijk ruimer. Zo is onbetwist dat een eenmalige gedraging volstaat. Evenmin is vereist dat de rust van het slachtoffer wordt verstoord. Belaging via telecommunicatie is bovendien geen klachtmisdrijf¹¹¹, en zelfs een poging tot belaging via telecommunicatie is strafbaar. Daartegenover staat dat er geen strafverzwarende omstandigheden, zoals gender-gerelateerde drijfveren (art. 442ter Sw.), zijn voorzien.

66. De toepasselijke straffen voor belaging via telecommunicatie waren initieel zwaarder dan voor gemeenrechtelijke belaging¹¹². Het Grondwettelijk Hof oordeelde echter herhaaldelijk dat het verschil tussen beide – pertinent vergelijkbare – vormen van belaging niet volstond om het verschil in strafmaat te rechtvaardigen¹¹³. In reactie hierop paste de wetgever de strafmaat op de elektronische variant aan¹¹⁴. Men vraagt zich in de rechtsleer overigens af of de elektronische belagingsvariant wel bestaansnut heeft naast de gemeenrechtelijke strafbaarstelling: een belaging via elektronische weg zal immers veelal onder beide bepalingen vallen¹¹⁵. Dit leidt DE HERT, MILLEN en GROENEN ertoe om de strafwetgever op te roepen om, bij het invoeren van nieuwe strafbaarstellingen, grondiger na te gaan welke vergelijkbare misdrijven reeds bestaan¹¹⁶. Voorliggende analyse van seksisme kan dit enkel bevestigen.

67. Het is immers duidelijk dat indien een seksistische gedraging strafbaar is als belaging (zie *supra* II.A.1), en via telecommuni-

catie verloopt, zij ook onder artikel 145 § 3bis WEC kan worden gestraft als het vereiste bijzonder opzet is vervuld¹¹⁷. Gedacht kan worden aan het door de strafwetgever gegeven voorbeeld van seksisme waarbij privéfoto's voorzien van minachtende of seksistische commentaren ongevraagd gepubliceerd worden op sociale netwerken (*supra* I.D). Omgekeerd is het niet moeilijk om bij gevallen uit de belagingsrechtspraak een seksistische insteek te bedenken, waardoor zij ook strafbaar zijn als seksisme. Dat is bijvoorbeeld zo bij het sturen van persoonlijke berichten met provocerende en beledigende (seksistische) inhoud via Facebook¹¹⁸, of bij (seksistische) commentaren over personen op het internet, die een ernstige aantasting inhouden van de persoonlijke levenssfeer¹¹⁹. Of nog: bij het versturen van een veelheid aan (seksistische) sms-berichtjes die – gezien hun aantal, frequentie en tijdstippen – de rust van het slachtoffer ernstig verstoren¹²⁰.

3. Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk

68. Afgezien van de gemeenrechtelijke belaging en de telecommunicatie-variant, bevat ook het sociaal strafrecht (Welzijnswet werknemers¹²¹ *juncto* Sociaal Strafwetboek¹²²) enkele strafbaarstellingen van vergelijkbaar gedrag. Specifiek is dat zij zich beperken tot belaging of intimidatie in een professionele context. Afgezien van die beperking is het toepassingsgebied van die bepalingen erg ruim: ze hebben betrekking op werkgevers, werknemers, daarmee gelijkgestelde personen en iedereen die in contact komt met werknemers (bijv. leveranciers, cliënten, leerlingen, patiënten¹²³) (art. 32bis *juncto* art. 2 § 1 Welzijnswet werknemers). Ook berichten via telecommunicatie vallen hier weer onder¹²⁴.

69. Het misdrijf van *pesterijen op het werk* (art. 32ter, 2° Welzijnswet werknemers) viseert de (beoogde of daadwerkelijke) aantasting van de persoonlijkheid, waardigheid of integriteit van een persoon bij de uitvoering van zijn werk, de bedreiging voor zijn betrekking of het creëren van een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende omgeving. De wet stelt uitdrukkelijk dat de pesterijen verband kunnen houden met geslacht¹²⁵.

108 Art. 145 § 3bis WEC: "Met een geldboete van 50 EUR tot 300 EUR en met een gevangenisstraf van vijftien dagen tot twee jaar of met één van die straffen alleen worden gestraft de persoon, die een elektronische-communicatienetwerk of -dienst of andere elektronische communicatiemiddelen gebruikt om overlast te veroorzaken aan zijn correspondent of schade te berokkenen alsook de persoon die welk toestel dan ook opstelt dat bestemd is om de voorgaande inbreuk te begaan, alsook een poging om deze te begaan."

109 P. THEVISSEN, "Harcèlement" in X, *Postal Memorialis, Lexique du droit pénal et des lois spéciales*, 14.

110 Zie over de essentie van belagingsmisdrijf en de verschillen met de gemeenrechtelijke belaging: *ibid.* 13-14 en F. VROMAN, "Stalking (belaging)", in X, *Postal Memorialis, Lexique du droit pénal et des lois spéciales*, 19.

111 Het Grondwettelijk Hof achtte deze verschillen niet discriminerend: GwH 22 december 2011, nr. 2011/198.

112 Met name een gevangenisstraf van één tot vier jaar en/of een geldboete van 500,- tot 50.000,- euro.

113 Arbitragehof 10 mei 2006, nr. 2006/71, B12-B13.4; Arbitragehof 14 juni 2006, nr. 2006/98; GwH 28 maart 2007, nr. 2007/55; GwH 18 april 2007, nr. 2007/64.

114 Art. 189 Wet 25 april 2007 houdende diverse bepalingen (IV), BS 8 mei 2007. De gelijkshakeling is evenwel niet volledig, nu de strafverzwarende omstandigheden die gelden bij gemeenrechtelijke belaging (art. 442ter Sw.) niet gelden i.g.v. telecommunicatie.

115 P. DE HERT, J. MILLEN, A. GROENEN, "Het delict belaging in wetgeving en rechtspraak. Bijna tot redelijke proporties gebracht", *T.Straf.* 2008, 8-9.

116 *Ibid.*, 9.

117 Met dien verstande dat – anders dan bij gemeenrechtelijke belaging – gender-gerelateerde motieven geen verzwarende omstandigheid uitmaken bij elektronische belaging.

118 Corr. Leuven 8 november 2010, *AM* 2011, 15.

119 Cass. 29 oktober 2013, *T.Straf.* 2014, 142.

120 Antwerpen 22 januari 2014, *NC* 2014, 327.

121 Wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk, BS 18 september 1996.

122 Sociaal Strafwetboek van 6 juni 2010, BS 1 juli 2010.

123 I. DELBROUCK, "Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk" in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 9.

124 *Ibid.*, 10.

125 Art. 32ter Welzijnswet werknemers: "Voor de toepassing van deze wet wordt verstaan onder: [...] 2° pesterijen op het werk: een onrechtmatig geheel van meerdere gelijkaardige of uiteenlopende gedragingen, buiten of binnen de onderneming of instelling, die plaats hebben

70. Verder betreft het misdrijf van *ongewenst seksueel gedrag op het werk* (art. 32ter, 3° Welzijnswet werknemers) gedrag met een seksuele connotatie dat een aantasting beoogt of meebrengt van de waardigheid of dat een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende omgeving creëert¹²⁶. Daarbij gaat het niet alleen om inbreuken op de seksuele integriteit, maar ook om discriminatie op basis van geslacht (bijv. wanneer de enige vrouw op een dienst niet wordt uitgenodigd voor dienstvergaderingen). Op dit laatste punt liet de wetgever zich inspireren door de Europese richtlijnen inzake de gelijke behandeling van mannen en vrouwen op het werk¹²⁷.

71. Ook het misdrijf van *geweld op het werk* (art. 32ter, 1° Welzijnswet werknemers) is nauw verwant aan belaging. Het misdrijf omvat namelijk niet alleen fysiek, maar ook 'psychisch geweld' door middel van verbale agressie, zoals beschimpingen, beledigingen en vernederingen¹²⁸.

72. Opvallend verschil tussen deze drie misdrijven is dat pesterijen meerdere handelingen veronderstellen, gespreid over een periode in de tijd, wat niet het geval is bij geweld¹²⁹ of ongewenst seksueel gedrag¹³⁰. Over het moreel element stelt de meeste rechtsleer dat geen van deze drie misdrijven opzettelijkheid vergt: als de dader niet handelt zoals het een normale en voorzichtige persoon betaamt, kan hij ook bij onachtzaamheid strafbaar zijn voor geweld, pesterijen of seksueel ongewenst gedrag¹³¹. Dit is dus aanzienlijk ruimer dan bij het seksism-

emisdrijf. Anders dan gemeenrechtelijke belaging, zijn de sociaalrechtelijke belagingsmisdrijven – net zoals belaging via telecommunicatie en seksisme – geen klachtmisdrijven.

73. Luidens artikel 119 *juncto* artikel 101 Sociaal Strafwetboek staat op geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk een gevangenisstraf van 6 maanden tot 3 jaar en/of een geldboete van 600,- tot 6.000,- euro of een administratieve geldboete van 300,- tot 3.000,- euro. Die straffen liggen hoger dan de straffen op (gender-gerelateerde) belaging (gevangenisstraf van 30 dagen tot 2 jaar en/of een geldboete van 100,- tot 300,- euro¹³²) en seksisme (gevangenisstraf van 1 maand tot 1 jaar en/of een geldboete van 50,- tot 1.000,- euro).

74. De sociaalrechtelijke bepalingen overlappen met de gemeenrechtelijke en telecommunicatie-belaging¹³³ en zijn gemakkelijk inzetbaar tegen verschillende voorbeelden van seksisme van de strafwetgever en het IGVM (*supra* I.D.). Zo kan men poneren dat een uitspraak als "weer één die haar bevordering gekregen heeft door met de baas naar bed te gaan" verbaal gedrag uitmaakt met een seksuele connotatie dat een vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende omgeving creëert (art. 32ter, 3° Welzijnswet werknemers). In de mate dit kan doorgaan als een beschimping, belediging of vernedering die psychisch geweld (art. 32ter, 1° Welzijnswet werknemers) aandoet, komt ook die kwalificatie in het vizier.

75. In een arbeidscontext gaf men verder nog de voorbeelden van het publiekelijk betwijfelen of een vrouw, wegens haar geslacht, haar job wel kan volbrengen; het afkeuren van de promotie-ambities van een vrouw, omdat zij beter voor haar gezin zou zorgen; en de afwijzingen van een kandidatuur met de woorden "een raad van bestuur is geen Tupperware-bijeenkomst". Ook daarbij zou men kunnen aanvoeren dat dit de persoonlijkheid of de waardigheid aantast of een vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende omgeving creëert die verband houdt met het geslacht (art. 32, 2° Welzijnswet werknemers). Om strafbaar te zijn als pesterijen, moeten deze laatste voorbeelden wel deel uitmaken van een geheel van meerdere gedragingen die zich over een zekere periode uitstrekken. Afgaand op de brochure van het IGVM was dat het geval bij de uitspraak "een wijf heeft niets te zoeken op een werf", die slechts één illustratie was van

gedurende een bepaalde tijd, die tot doel of gevolg hebben dat de persoonlijkheid, de waardigheid of de fysieke of psychische integriteit van een werknemer of een andere persoon waarop deze afdeling van toepassing is bij de uitvoering van zijn werk wordt aangetast, dat zijn betrekking in gevaar wordt gebracht of dat een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende omgeving wordt gecreëerd en die zich inzonderheid uiten in woorden, bedreigingen, handelingen, gebaren of eenzijdige geschriften. Deze gedragingen kunnen inzonderheid verband houden met [...] geslacht, [...] genderidentiteit en genderexpressie;"

126 Art. 32ter Welzijnswet werknemers: "Voor de toepassing van deze wet wordt verstaan onder: [...] 3° ongewenst seksueel gedrag op het werk: elke vorm van ongewenst verbaal, non-verbaal of lichamelijk gedrag met een seksuele connotatie dat als doel of gevolg heeft dat de waardigheid van een persoon wordt aangetast of een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende omgeving wordt gecreëerd."

127 *Parl.St.* Kamer 2001-02, nr. 1583/3, 4. Directe en indirecte geslachtsdiscriminatie in arbeidsbetrekking en in het goederen- en dienstenverkeer zijn ook strafbaar op basis van de Genderwet, zoals gewijzigd bij invoering van de Seksismewet: *infra* II.F.

128 Art. 32ter Welzijnswet werknemers: "Voor de toepassing van deze wet wordt verstaan onder: [...] 1° geweld op het werk: elke feitelijkheid waarbij een werknemer of een andere persoon waarop deze afdeling van toepassing is psychisch of fysiek wordt bedreigd of aangevallen bij de uitvoering van het werk". Zie de bespreking van Arbrb. Charleroi 24 juni 2005, AR 167274/A, *onuitg* in I. VERHELST en S. RAETS, "10 jaar Pestwet – Grensoverschrijdend of baanbrekend?", *Or.* 2012, 240.

129 Brussel 20 mei 2008, *Dr.pén.ent.* 2010, 151.

130 F. VROMAN, "Stalking (belaging)", in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, S106/5–S106, 20; P. THEVISSEN, "Harcèlement" in X, *Postal Memorialis, Lexique du droit pénal et des lois spéciales*, 16.

131 I. DELBROUCK, "Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk" in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzon-*

dere wetten, 4. Dit vindt bevestiging in de parlementaire voorbereiding: C. VISART DE BOCARME, "Les spécificités du droit social – Le harcèlement moral au travail", *RRD* 2008, 334. Anders: P. THEVISSEN, "Harcèlement" in X, *Postal Memorialis, Lexique du droit pénal et des lois spéciales*, 16.

132 Dit is de strafmaat op de verzwaarde gender-gerelateerde belaging (art. 442bis *juncto* art. 442ter Sw.). Voor belaging via telecommunicatie (art. 145 § 3bis WEC) gelden dezelfde maxima, maar lagere minima (*supra* II.A.2).

133 J. JACQMAIN, "Mobbing, bullying, management par le stress: l'abus ne fait pas loi", *Chron. D.S.* 2000, 263; Overigens worden gevallen van geweld, pesterijen of seksueel ongewenst gedrag op het werk veelal gekwalificeerd onder art. 442bis Sw. i.p.v. onder de sociaalrechtelijke bepalingen. Zie bijv. Brussel 20 mei 2008, *Dr.pén.ent.* 2010, 151; Corr. Charleroi 29 november 2004, *Soc.Chron* 2005, 8.

herhaalde openlijke vernedering van een vrouw in een mannenploeg (*supra* I.D). Om strafbaar te zijn als geweld of ongewenst seksueel gedrag op het werk (art. 32, 1° en 3° Welzijnswet werknemers) is herhaaldelijkheid zelfs niet nodig.

B. Aanranding van de eer en goede naam

76. Het Strafwetboek kent een aantal delictsbepalingen die de morele integriteit beschermen. Onder voorwaarden is de aanranding van de eer (het beeld dat een persoon van zichzelf heeft) of goede naam (het beeld dat anderen van een persoon hebben) strafbaar¹³⁴. Relevant in de bestrijding van seksisme zijn vooral de misdrijven van laster en eerroof (1.) en belediging (2.).

1. Laster en eerroof

77. Strafbaarstelling van laster en eerroof gebeurt in een gemeenschappelijke bepaling (art. 443 Sw.¹³⁵). Beide misdrijven viseren het kwaadwillig en openbaar ten laste leggen van een bepaald feit aan een bepaalde persoon, waardoor diens eer of goede naam kan worden aangetast. Het verschil is dat diegene die beticht wordt van laster zich kan verweren door het wettelijk bewijs te leveren van het feit dat hij ten laste legde¹³⁶. Bij eerroof is zo'n tegenbewijs niet toegelaten (om verdere aantasting van de morele integriteit te voorkomen) of simpelweg onmogelijk. Bij eerroof is de kwaadwillige aantijging bijgevolg altijd strafbaar, ongeacht de eventuele waarachtigheid van het aangetegen feit¹³⁷.

78. Net als bij seksisme gelden, qua openbaarheid, de omstandigheden van artikel 444 Sw. (*supra* I.C). Essentieel is daarbij niet zozeer openbaarheid *stricto sensu*, maar wel dat derden kennis (kunnen) nemen van de kwaadwillige aantijging¹³⁸. Dat kan ook via moderne telecommunicatietechnieken zoals het internet.

79. Er is enkel sprake van laster of eerroof indien een 'bepaald feit' ten laste worden gelegd. Als dat niet het geval is, kan er eventueel wel nog sprake zijn van belediging (art. 448 Sw., *infra* II.B.2). Een 'bepaald feit' is een feit dat, althans wat laster

betreft, bewezen kan worden¹³⁹. Het ten laste gelegde feit moet dus voldoende specifiek en precies zijn; algemene bemerkingen, bijvoorbeeld over professionele vaardigheid of geschiktheid zijn onvoldoende¹⁴⁰. Het feit in kwestie hoeft (zeker ingeval van eerroof) niet noodzakelijk een misdrijf uit te maken. Het volstaat dat de morele integriteit kan worden aangetast of de betrokkene kan blootstaan aan publieke verachting¹⁴¹. Daadwerkelijke schade is niet vereist¹⁴².

80. Laster en eerroof vergen kwaadwilligheid, en dus een bijzonder opzet: de dader moet de bedoeling hebben om te schaden¹⁴³. Afhankelijk van de interpretatie die op dit punt aan het seksismeverbod wordt gegeven (*supra* I.C.1), is dat dus ofwel eenzelfde dan wel een striktere eis. De strafvordering kan voorts enkel opgestart worden door klacht van het slachtoffer: net als gemeenrechtelijke belaging, zijn laster en eerroof klachtmisdrijven (art. 450 Sw.)¹⁴⁴.

81. De straffen voor laster en eerroof zijn een gevangenisstraf van 8 dagen tot 1 jaar en een geldboete van 26,- tot 200,- euro (art. 448 Sw.)¹⁴⁵. Anders dan bij de hierboven besproken misdrijven, laat de wet geen keuzevrijheid voor de strafrechter: indien hij de feiten bewezen acht en overgaat tot straftoemeting, moet hij steeds een vrijheidsberovende straf¹⁴⁶ én een geldboete opleggen, tenzij hij verzachtende omstandigheden zou aannemen¹⁴⁷.

82. Bij laster en eerroof geldt, net als bij gemeenrechtelijke belaging, een verzwarende omstandigheid met (facultatieve) verdubbeling van de minimumstraffen, indien het misdrijf voortvloeit uit haat, misprijzen of vijandigheid jegens (o.m.)

134 P. ARNOU, "Aanranding van de eer of goede naam van personen. Overzicht van rechtspraak 1970-1992" in X (ed.), *Om deze redenen, Liber Amicorum Armand Vandeplas*, 49-90.

135 Art. 443 Sw.: "Hij die in de hierna aangeduide gevallen aan een persoon kwaadwillig een bepaald feit ten laste legt, dat zijn eer kan krenken of hem aan de openbare verachting kan blootstellen, en waarvan het wettelijk bewijs niet wordt geleverd, is schuldig aan laster, wanneer de wet het bewijs van het ten laste gelegde feit toelaat, en aan eerroof, wanneer de wet dit bewijs niet toelaat. [...] Wordt een genoegzaam bewijs geleverd, dan geeft de tenlastelegging geen aanleiding tot enige strafvervolgning".

136 Over de specifieke bewijsregels die gelden, zie: I. DELBROUCK, "Aanranding van de eer of de goede naam van personen", in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 29-33.

137 A. DE NAUW, *Initiation au droit pénal spécial*, Waterloo, Kluwer, 2008, 357.

138 I. DELBROUCK, "Aanranding van de eer of de goede naam van personen", in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 18.

139 A. DE NAUW, *Initiation au droit pénal spécial*, Waterloo, Kluwer, 2008, 352.

140 Hetzelfde geldt wanneer de bemerkingen, bijv. over beroepsbekwaamheid, een waardeoordeel of kritische beschouwing (bijv. van wetenschappelijke of politieke aard) inhouden. Zie I. DELBROUCK, "Aanranding van de eer of de goede naam van personen", in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 10 en 14; P. LAMBERT, "Calomnie", in X, *Postal Memorialis. Lexique du droit pénal et des lois spéciales*, 3-4.

141 I. DELBROUCK, "Aanranding van de eer of de goede naam van personen", in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 9.

142 *Ibid.*, 13.

143 Cass. 20 februari 2013, AR P.12.1629.F.Cass. 26 september 1984, *Arr.Cass.* 1984-85, 148, *Pas.* 1985, I, 125, *Rev.dr.pén.* 1985, 182.

144 Hierop zijn enkele uitzonderingen. Zo is de lasterlijke aangifte bij de overheid (art. 445 Sw.) geen klachtmisdrijf (art. 450 Sw.).

145 Daarnaast voorziet het Strafwetboek in een aangepaste strafmaat op enkele bijzondere gevallen van laster en eerroof zoals lasterlijke aangifte (art. 445 Sw.).

146 Dit hoeft niet noodzakelijk de gevangenisstraf ex art. 444 Sw. te zijn, omdat de rechter deze kan vervangen door alternatieve vrijheidsberovende straffen zoals de werkstraf (art. 37quinqies Sw.) probatiestraf (art. 37octies Sw.) of – na inwerkingtreding van het betreffende wetsartikel – elektronisch toezicht (art. 37ter Sw.).

147 Indien de verzachtende omstandigheden leiden tot contraventionalisering van het wanbedrijf, worden de straffen teruggebracht tot politiestraffen en kan de rechter één van de straffen alleen opleggen (art. 85 Sw.).

het geslacht van het slachtoffer¹⁴⁸. Bij straftoemeting voor dergelijke laster en eerroof met een gender-gerelateerd motief geldt als minimum dus een gevangenisstraf van 16 dagen¹⁴⁹ én een geldboete van 52,- euro.

83. Volgens de minister van Gelijke Kansen onderscheidt seksisme zich van laster en eerroof, omdat laster en eerroof “de aantijging van een welomschreven feit [veronderstellen] en niet een misprijzen van een gender in het algemeen”. Die uitspraak valt vanuit strafrechtelijk oogpunt moeilijk te begrijpen. ‘Misprijzen’ slaat immers louter op een (niet-strafbare) mening. Alleen als een mening wordt omgezet in een uiterlijke ‘handeling of gebaar’, kan het vereiste materieel element vervuld zijn. Voor zover ‘misprijzen’ wel een achterliggend motief kan uitmaken, lijkt het alsof de Minister hier het materiële element van laster en eerroof afzet tegen het achterliggende motief bij seksisme. Deze onderscheiding tussen beide misdrijven weegt erg licht als rechtvaardiging van de aparte strafbaarstelling van seksisme. Laster of eerroof kunnen immers ook ingegeven zijn door misprijzen van een gender in het algemeen, zoals de wet overigens expliciet voorziet in de verzwarende omstandigheid *ex* artikel 453bis Sw.

84. Teruggrijpend naar de illustraties van strafbaar seksisme, kan men de insinuatie dat iemand met haar leidinggevende heeft geslapen om een job te krijgen (“Weer één die haar bevordering gekregen heeft door met de baas naar bed te gaan”) eventueel als laster of eerroof trachten kwalificeren. Het gaat immers om de tenlastelegging van een voldoende specifiek feit waardoor de (professionele) morele integriteit kan worden aangetast of de betrokkene kan blootstaan aan publieke verachting. Omgekeerd valt aan te nemen dat bij laster of eerroof met een gender-gerelateerd motief tegelijk ook de voorwaarden van het nieuwe seksismemisdrijf zullen vervuld zijn¹⁵⁰.

2. Belediging

85. Indien de morele integriteit of het publiekelijk aanzien in gedrang komen door vagere aantijgingen, zoals allicht vaak het geval is bij seksisme, dan kan dit een strafbare belediging *ex* artikel 448 Sw. uitmaken¹⁵¹. De wet geeft geen definitie van ‘beledigen’. Van Dale omschrijft het als “iemand's eer en goede naam aantasten; krenken, kwetsen”. Volgens de rechtspraak gaat het om “een verwijt dat de waardigheid van een persoon aantast

zonder aantijging van een precies feit”¹⁵². Het beledigingsdelict heeft daarmee een erg ruime toepassingsfeer: het slaat op elke lasterlijke of eerroovende gedraging die geen specifiek misdrijf (laster, eerroof, lasterlijke aangifte, smaad) uitmaakt¹⁵³.

86. Hoewel niet expliciet vermeld in de wet, leidt men uit de term ‘beledigen’ af dat het gelijknamige misdrijf, net zoals laster en eerroof, het bijzonder opzet van kwaadwilligheid vereist (*animus iniurandi*)¹⁵⁴. De belediging moet ook beantwoorden aan de openbaarheidsvereisten van artikel 444 Sw. (zie bespreking *supra* I.C) en is een klachtmisdrijf (art. 450 Sw.).

87. Anders dan bij laster en eerroof, geldt een onderscheid naar de modaliteit van de belediging. De *mondelinge* belediging is – enkele uitzonderingen daargelaten¹⁵⁵ – niet (langer) strafbaar in het Strafwetboek, en werd overgeheveld naar het GAS-systeem¹⁵⁶. In hun reglementen of verordeningen kunnen de gemeenten mondelinge beledigingen strafbaar stellen met politiestrafpen of er een administratieve geldboete op stellen¹⁵⁷. Wel strafbaar op grond van artikel 448 Sw. zijn alle beledigingen door daden, geschriften, prenten of zinnebeelden. Dit is een limitatieve, maar niettemin ruime opsomming, en omvat bijvoorbeeld belediging via teksten of foto's die fysiek of via het internet worden verspreid, alsook alle handelingen waaruit de bedoeling om te beledigen kan blijken, zoals fluiten of handbewegingen¹⁵⁸.

88. Wegens het vagere karakter van de aantijgingen bij belediging, ligt de strafmaat lager dan bij laster en eerroof. Artikel 448 Sw. voorziet in een gevangenisstraf van 8 dagen tot 2 maanden en/of een geldboete van 26,- tot 500,- euro. Ook hier geldt een verzwarende omstandigheid indien het misdrijf voortvloeit uit haat, misprijzen of vijandigheid jegens het geslacht van het

148 Art. 453bis Sw.: “In de gevallen bepaald in dit hoofdstuk kan het minimum van de correctionele straffen worden verdubbeld, wanneer een van de drijfveren van het wanbedrijf bestaat in de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid tegen een persoon wegens [...] zijn geslacht [...]”.

149 Of een andere vrijheidsberovende straf.

150 Indien althans onder ‘gebaar of handeling’ ook meningsuitingen begrepen worden (*supra* I.C.2.a).

151 Art. 448 lid 1 Sw.: “Hij die hetzij door daden, hetzij door geschriften, prenten of zinnebeelden iemand beledigt in een van de omstandigheden in artikel 444 bepaald, wordt gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot twee maanden en met geldboete van zesentwintig [euro] tot vijfhonderd [euro] of met een van die straffen alleen.”

152 Brussel 4 april 2007, AM 2009, 172-173; Antwerpen, 8 mei 2008, RW 2008-09, 1148. Zie ook de gelijkaardige definitie bij: A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2002, 183.

153 I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 36.

154 Corr. Marche-en-Famenne 6 mei 1992, JLMB 1993, 1066; P. LAMBERT, “Injures”, in X, *Postal Memorialis. Lexique du droit pénal et des lois spéciales*, 3; I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 37.

155 Art. 448 lid 2 Sw. omvat enkel nog de mondelinge belediging van een drager van openbaar gezag/openbare macht of van iemand die een openbare hoedanigheid bekleedt, waarbij de belediging gebeurt in diens hoedanigheid of wegens diens bediening.

156 De voormalige strafbaarstelling van de mondelinge belediging als overtreding in art. 561,7° Sw. werd afgeschaft bij de invoering van het systeem van de gemeentelijke administratieve sancties (art. 4, 1° Wet van 17 juni 2004 tot wijziging van de nieuwe gemeentewet, BS 23 juli 2004).

157 I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 39. In veruit de meeste GAS-reglementen is mondelinge belediging opgenomen.

158 *Ibid.*, 38; P. LAMBERT, “Injures”, in X, *Postal Memorialis. Lexique du droit pénal et des lois spéciales*, 3.

slachtoffer: bij belediging met een gender-gerelateerd motief kunnen de minimumstraffen worden verdubbeld tot 16 dagen en 52,- euro (art. 453bis Sw.)¹⁵⁹.

89. Tijdens de parlementaire voorbereidingen van het de Seksismewet achtte men de nieuwe strafbaarstelling om een tweetal redenen ruimer dan belediging. Om te beginnen zou het seksismemisdrijf ruimer zijn, omdat gedrag “erg minachtend [kan] zijn, zonder te beledigen.”¹⁶⁰ Daarbij lijkt de wetgever evenwel te miskennen dat seksisme enkel strafbaar is als de minachting een “ernstige aantasting van de waardigheid” meebrengt. Samengenomen valt – althans in de door de wetgever bedoelde, restrictieve, invulling van het seksismemisdrijf (*supra*) – moeilijk in te zien hoe de vereisten inzake ‘minachten’ en ‘ernstige aantasting van de waardigheid’ *niet* minstens zouden neerkomen op een belediging in de erg ruime invulling van artikel 448 Sw.¹⁶¹ Omschreven als “een verwijt dat de waardigheid van een persoon aantast” houdt de strafbare belediging in essentie ook een aantasting van de waardigheid in.¹⁶² Het belangrijkste, *mogelijke* verschilpunt tussen beide is dat de belediging met zekerheid een bijzonder opzet vergt (kwaadwilligheid), wat niet eenduidig is voorzien in de delictomschrijving van seksisme. Een bijzonder opzet werd echter wel vooropgesteld door de wetgever (*supra* I.C.1.a).

90. Over de uitvoeringsmodaliteit oppert de wetgever dat het seksismemisdrijf ruimer is nu dit zowel verbale als andere handelingen viseert, terwijl de belediging “louter betrekking heeft op geschriften en prenten en niet op gesproken worden.”¹⁶³ Bekken vanuit artikel 448 Sw. is dit niet onjuist maar wel onvolledig: artikel 448 Sw. heeft niet enkel betrekking op geschriften en prenten, maar eveneens op zinnebeelden en daden (waarbij vooral die laatste categorie een groot bereik heeft, maar niettemin verbale uitingen uitsluit). Bovendien is het – zoals aangegeven – nu net de vraag of het seksismeverbod zelf wel betrekking heeft op gesproken (en tekstuele) uitingen (*supra* I.C.2.a). Zelfs als men zou aannemen dat dat het geval is, ligt de vergelijking – buiten het strikte kader van artikel 448 Sw. – een stuk genuanceerder; ook mondelinge beledigingen kunnen immers opvolging krijgen, zij het dan via het GAS-stelsel.

159 Art. 453bis Sw.: “In de gevallen bepaald in dit hoofdstuk kan het minimum van de correctionele straffen worden verdubbeld, wanneer een van de drijfveren van het wanbedrijf bestaat in de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid tegen een persoon wegens [...] zijn geslacht [...]”.

160 *Parl.St. Kamer* 2013-14, nr. 3297/1, 8. Dat deze uitspraak niet voor elke even duidelijk was, blijkt uit een vraag tot toelichting van een commissielid: *Parl.St. Kamer*, 2013-14, nr. 3297/3, 8.

161 Dit werd overgenomen in de brochure van het IGVM, dat seksisme strafbaar acht bij “minachtende of reducerende uitlatingen of houdingen, zelfs indien ze niet beledigend zijn”. Ook hier vergeet men dat de vereiste van ‘ernstige aantasting van de waardigheid’ – in de door de wetgever beoogde extern-objectieve lezing – *de facto* neerkomt op beledigen.

162 Brussel 4 april 2007, *AM* 2009, 172-173; Antwerpen, 8 mei 2008, *RW* 2008-09, 1148.

163 *Parl.St. Kamer* 2013-14, nr. 3297/3, 14.

91. Hoe dan ook: samengevat is gender-gerelateerde belediging een daad of verwijt zonder aantijging van een precies feit dat de waardigheid van een persoon aantast en voortvloeit uit haat, misprijzen of vijandigheid jegens het geslacht van het slachtoffer. Afgezien van de uitsluiting, in artikel 448 Sw., van mondelinge beledigingen, valt die delictomschrijving nagenoeg samen met deze van seksisme. Zouden daarom ook als belediging kunnen worden vervolgd: het spuwen op iemand; het op sociale netwerken zonder toestemming van de betrokkene publiceren van privéfoto’s of heimelijk genomen foto’s met minachtende of seksistische commentaren; alsook, in de mate dit op niet-verbale wijze gebeurt: de publiekelijke afkeuring en belaging van een gescheiden vrouw door burens die voorhouden dat zij niet zonder haar echtgenoot kan leven of in haar onderhoud kan voorzien; het publiekelijk betwijfelen of een vrouw, omwille van haar geslacht, een bepaald onderdeel van haar job wel kan volbrengen en het oordelen dat een vrouw geen promotie moet nastreven omdat zij zich beter over haar gezin zou ontfermen¹⁶⁴. Qua straatintimidatie zouden ook obscene gebaren waaruit de bedoeling blijkt om te beledigen onder artikel 448 Sw. kunnen vallen. Het naroeppen van allerhande beledigingen (het voorbeeld van ‘hoer’ wordt vaak gegeven¹⁶⁵) kan men probleemloos als mondelinge belediging aanpakken onder het GAS-stelsel.

C. Bedreiging

1. Gemeenrechtelijke bedreiging

92. Onder de titel ‘Misdaden en wanbedrijven tegen de openbare veiligheid’ stelt het Strafwetboek de bedreiging (art. 327-331bis Sw.) strafbaar¹⁶⁶. Deze strafbaarstelling beschermt zowel de rust en de veiligheid van de persoon tegen wie de bedreiging wordt geuit, als de veiligheid van burgers in het algemeen. De rechtsleer omschrijft bedreiging als “de aankondiging van een kwaad dat men aan een ander zal berokkenen”¹⁶⁷.

164 *Ibid.*, 5, vn.1 en 14; *Parl.St. Kamer* 2013-14, nr. 3297/1, 7, 8 en 16.

165 I. DELBROUCK, “Aanranding van de eer of de goede naam van personen”, in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 44.

166 Art. 327: “Hij die, hetzij mondeling, hetzij bij een naamloos of ondertekend geschrift, iemand onder een bevel of onder een voorwaarde, bedreigt met een aanslag op personen of op eigendommen, waarop een criminele straf gesteld is, wordt gestraft met gevangenisstraf van zes maanden tot vijf jaar en met geldboete van honderd [euro] tot vijfhonderd [euro]. De bedreiging met een aanslag op personen of eigendommen waarop een criminele straf gesteld is, bij naamloos of ondertekend geschrift, zonder bevel of voorwaarde, wordt gestraft met gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaar en met geldboete van vijftig [euro] tot driehonderd [euro].”

Art. 329: “Hij die iemand door gebaren of zinnebeelden bedreigt met een aanslag op personen of eigendommen, waarop een criminele straf gesteld is, wordt gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en met geldboete van zesentwintig [euro] tot honderd [euro].”
Art. 330: “Hij die, hetzij mondeling, hetzij bij een naamloos of ondertekend geschrift iemand onder een bevel of onder een voorwaarde bedreigt met een aanslag op personen of eigendommen, waarop gevangenisstraf van ten minste drie maanden gesteld is, wordt gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en met geldboete van zesentwintig [euro] tot honderd [euro].”

167 T. VANDROMME, “Bedreigingen (art. 327-331bis Sw.)”, in X, *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak*

93. De bedreiging kan mondeling, schriftelijk, door gebaren of zinnebeelden gebeuren. De strafbaarheid hangt af van de ernst van de aanslag waarmee wordt bedreigd. In principe komt de strafwet enkel tussen indien wordt bedreigd met een aanslag op personen of eigendommen waarop een *criminele* straf staat (art. 327 en 329 Sw.). Maar schriftelijke of mondelinge¹⁶⁸ bedreigingen kunnen ook strafbaar zijn indien op de aanslag een *correctionele* gevangenisstraf vanaf drie maanden staat (art. 330 Sw.).

94. De bedreiging moet gericht zijn tegen een bepaald persoon en bij het slachtoffer de gerechtvaardigde vrees kunnen opwekken dat zij zal worden uitgevoerd¹⁶⁹. De strafwet vergt een algemeen opzet in hoofde van de dader¹⁷⁰. Het is niet vereist dat hij het voornemen had om zijn bedreiging effectief tot uitvoer te brengen of dat hij daartoe in staat zou zijn¹⁷¹.

95. De strafmaat op bedreiging wordt bepaald door de modaliteiten van de concrete dreiging, en hangt af van de uitvoeringsmodaliteit (mondeling, schriftelijk,...), de kwalificatie van de aanslag waarmee wordt bedreigd (strafbaar met een criminele straf of met een correctionele straf van minstens drie maanden) en van de vraag of de uitvoering van de bedreiging wordt gekoppeld aan een bevel of voorwaarde. De straffen variëren dus voor de onderscheiden modaliteiten, en gaan van een gevangenisstraf van 8 dagen tot 5 jaar en een geldboete van 26,- tot 500,- euro. In bepaalde gevallen geldt ook een ontzetting uit de rechten. Indien de strafrechter overgaat tot straftoemeting moet hij – tenzij hij verzachtende omstandigheden aanneemt – zowel een vrijheidsberovende als pecuniaire straf opleggen.

96. Er is geen noodzakelijke overlap tussen seksisme en bedreiging. Dat neemt niet weg dat deze laatste strafbaarstelling kan worden ingezet als seksisme gepaard gaat met, of geuit wordt via “de aankondiging van een kwaad dat men aan een ander zal berokkenen.” De bedreigingsrechtspraak bevat talloze gevallen die men kan verplaatsen naar een context van seksistische straatintimidatie. Werd bijvoorbeeld beschouwd als bedreiging door *gebaren*: het op agressieve wijze met een wagen met geïmiteerde lichten in de richting van het slachtoffer rijden om die

te laten geloven dat hij een ernstig gevaar liep¹⁷². Hetzelfde geldt voor het herhaaldelijk en opvallend naar de jaszak grijpen om te insinueren dat daarin een wapen zat, waardoor het slachtoffer vreesde voor een aanslag op zijn leven¹⁷³.

97. Seksistische straatintimidatie gaat vaak gepaard met fysieke dreiging, zoals agressieve gebaren, achtervolgen of het verhinderen van de doorgang, waarbij de dader een slachtoffer doet vrezen voor een aanslag op zijn persoon. Indien het gaat om *mondelinge* bedreiging, volstaat het dat op de aanslag een gevangenisstraf van 3 maanden of meer staat. De uitvoering van de aanslag moet afhankelijk zijn gesteld van een bevel of voorwaarde¹⁷⁴. Dit kan bij seksistische straatintimidatie het geval zijn wanneer men een passante toeroept haar te ‘pakken’ als ze haar telefoonnummer niet geeft, of dreigt haar in elkaar te slaan als ze zich niet bedekt met haar jas. Hoewel de artikels 327 e.v. Sw. niet elk seksisme (al dan niet op straat) kunnen vatten, zijn ze zonder twijfel nuttig bij heel wat verschijningsvormen ervan.

2. Geweld (/bedreiging) op het werk

98. Naast het bedreigingsdelict in het Strafwetboek, stelt het sociaal strafrecht bedreiging in een professionele context strafbaar. Het misdrijf van *geweld op het werk* (art. 32ter, 1° Welzijnswet *juncto* art. 119 en art. 101 Sociaal Strafwetboek) verbiedt immers niet alleen fysiek geweld, maar omvat ook bedreiging¹⁷⁵.

99. Afgezien van de meer beperkte context, is deze strafbaarstelling veel ruimer dan de gemeenrechtelijke variant. Bovendien is de invulling van ‘professionele context’ zelf erg ruim, en slaat het bijvoorbeeld ook op iedereen die in contact komt met werknemers (*supra*, II.A.1 belaging)¹⁷⁶. Strafbaar in een professionele context is zowel psychische als fysieke bedreiging, voortvloeiend uit ‘elke feitelijkheid’. Het kan onder meer gaan om mondelinge bedreiging, bedreiging via zinnebeelden of via e-mail. De wet stelt geen beperkingen op het vlak van de ernst of strafrechtelijke kwalificatie van de aanslag waarmee wordt bedreigd; evenmin moet de bedreiging gepaard gaan met een bevel of voorwaarde (zoals wel het geval is bij de gemeenrechtelijke variant). Volgens DELBROUCK is geen opzet vereist en zou onachtzaamheid volstaan, wat opnieuw ruimer is dan de

en rechtsleer, 3. Zie ook: J-P COLLIN, “Les menaces”, in P. CHOME, O. KLEES en A. LORENT (ed.), *Droit pénal et procédure pénal*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2014, (losbl), 5.

168 De mondelinge bedreiging (zowel met een criminele als correctionele aanslag) is enkel strafbaar indien de dader die de bedreiging uit ook een bevel of voorwaarde oplegt, waarbij hij de uitvoering van zijn bedreiging koppelt aan het niet-voldoen van dat bevel of die voorwaarde (art. 327, lid 1 en 330 Sw.).

169 A. DE NAUW, *Initiation au droit pénal spécial*, Waterloo, Kluwer, 2008, 167; T. VANDROMME, “Bedreigingen (art. 327-331bis Sw.)”, in X, *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, 5. Zie ook: J-P COLLIN, “Les menaces”, in P. CHOME, O. KLEES, A. LORENT (ed.), *Droit pénal et procédure pénal*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2014, (losbl), 7.

170 Cass. 19 januari 1959, *Arr.Cass.* 1959, 400, *Pass.* 1959, I, 503. T. VANDROMME, “Bedreigingen (art. 327-331bis Sw.)”, in X, *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, 11.

171 Brussel 29 juni 1973, *Pas.* 1974, II, 27.

172 Brussel 29 juni 1973, *Pas.* 1974, II, 27; Corr. Turnhout 23 december 1991, *Turnh. Rechtsl.* 1992, 98.

173 Cass. 24 april 1967, *Arr.Cass.* 1967, 1034.

174 Het bevel of de voorwaarde moet uitdrukkelijk blijken uit wat expliciet werd gezegd, en niet impliciet uit de context daarvan (Cass. 20 december 2006, *Arr.Cass.* 2006, 2709; NC 2008, 347; *Pas.* 2006, 12, 2763; *Rev. dr.pén.* 2007, 378, noot; RW 2007-08, 576, noot T. VANDROMME).

175 Art. 32ter Welzijnswet werknemers: “Voor de toepassing van deze wet wordt verstaan onder: [...] 1° geweld op het werk: elke feitelijkheid waarbij een werknemer of een andere persoon waarop deze afdeling van toepassing is psychisch of fysiek wordt bedreigd of aangevallen bij de uitvoering van het werk”.

176 Art. 32bis *juncto* art. 2 § 1 Welzijnswet werknemers.

gemeenrechtelijke bedreiging (*supra* II.C.1)¹⁷⁷. Een klacht van het slachtoffer is niet vereist.

100. Luidens artikel 119 *juncto* artikel 101 Sociaal Strafwetboek staat op het misdrijf van (als geweld gekwalificeerde) bedreiging een gevangenisstraf van 6 maanden tot 3 jaar en/of een geldboete van 600,- tot 6.000,- euro dan wel een administratieve geldboete van 300,- tot 3.000,- euro. Het gaat dus om gevangenisstraffen die respectievelijk 1 tot 2 jaar hoger liggen dan bij belaging en seksisme.

101. Hoewel de sociaalrechtelijke strafbaarstelling van bedreiging niet samenvalt met die van seksisme, zijn er niettemin gevallen van seksisme die tegelijk een bedreiging in een professionele context uitmaken. Zo kan gedacht worden aan het klassieke voorbeeld van de chef-met-losse-handjes, die zijn secretaresse dreigt te ontslaan als ze zich verzet tegen de handtastelijkheden. Steeds wanneer een bedreiging (een strafbare aankondiging van een kwaad) seksistisch geïnspireerd is (dus neerkomt op minachting of reductie tot de geslachtelijke dimensie met ernstige aantasting van de waardigheid) zal er overlap zijn tussen beide strafbepalingen.

D. Aanzetten tot haat, discriminatie en geweld op grond van geslacht

102. Ook de discriminatiewetgeving omvat bepalingen die overlappen met het ingevoerde seksismeverbod. Daarvan bespreken we slechts het aanzetten tot haat, discriminatie, geweld en segregatie ten aanzien van een persoon of groep in de omstandigheden van artikel 444 Sw., neergelegd in artikel 27 van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen (Genderwet)¹⁷⁸.

103. Over de exacte interpretatie van het verbod op 'aanzetten tot' bestaat onenigheid tussen het Hof van Cassatie en het Grondwettelijk Hof. Zo heeft het Hof van Cassatie aangegeven dat aanzetten tot haat, in de (gelijkluidende) versie van die bepaling uit de Antiracismewet, geen provocatie vereist tot het

plegen van duidelijke of concrete daden: het volstaat dat anderen geïnspireerd worden tot een sterke afkeer of tot een algemene negatieve houding¹⁷⁹. Ook meent het Hof dat een algemeen opzet volstaat voor toepassing van de bepaling¹⁸⁰.

104. Het Grondwettelijk Hof sprak zich in 2004 en in 2009 uit over het verbod op het 'aanzetten tot'. In 2004¹⁸¹ ging het om de versie van die bepaling uit de (toenmalige) Antidiscriminatiewet van 2003¹⁸², terwijl het in de arresten van 2009¹⁸³ ging om bepalingen uit de Antiracismewet¹⁸⁴, de Genderwet¹⁸⁵ en de Antidiscriminatiewet¹⁸⁶ van 2007. In die arresten maakte het Hof duidelijk dat de term 'aanzetten tot' aangeeft dat "de strafbaar gestelde handelingen verder gaan dan louter informatie, ideeën of kritiek"¹⁸⁷. Daarbij nam het Hof de gebruikelijke taalkundige betekenis van het werkwoord 'aanzetten' als uitgangspunt, namelijk: "aansporen om iets te doen", 'opzetten, aanstoken'¹⁸⁸. Het Hof stelde voorts dat aanzetten tot discriminatie, haat of geweld "alleen strafbaar is wanneer wordt aangetoond dat er sprake is van een voornemen om aan te zetten tot discriminerend, haatdragend of gewelddadig gedrag"¹⁸⁹; een ogenschijnlijk verschilpunt met de interpretatie van het Hof van Cassatie. Tot slot vereiste het Hof een bijzonder opzet. Het misdrijf in kwestie is niet voltrokken "vanaf het ogenblik dat de materiële elementen ervan aanwezig zijn"¹⁹⁰; vereist is aantoonbare kwaadwilligheid, in de vorm van een "bijzondere wil [om] aan te zetten tot discriminatie, haat of geweld"¹⁹¹.

105. In de rechtspraak (vooralsnog uitsluitend over andere gronden dan geslacht) worden beide interpretatiestromingen vertegenwoordigd, met een numeriek – zij het slinkend – voordeel

177 I. DELBROUCK, "Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk" in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 4. Dit vindt bevestiging in de parlementaire voorbereiding: C. VISART DE BOCARME, "Les spécificités du droit social – Le harcèlement moral au travail", *RRD* 2008, 334. Anders: P. THEVISSEN, "Harcèlement" in X, *Postal Memorialis, Lexique du droit pénal et des lois spéciales*, 16.

178 Art. 27: "Met gevangenisstraf van een maand tot een jaar en met geldboete van vijftig euro tot duizend euro of met een van die straffen alleen wordt gestraft: 1° hij die in een van de in artikel 444 van het Strafwetboek bedoelde omstandigheden aanzet tot discriminatie jegens een persoon wegens zijn geslacht, en dit, zelfs buiten de in artikel 6 bedoelde domeinen; 2° hij die in een van de in artikel 444 van het Strafwetboek bedoelde omstandigheden aanzet tot haat of geweld jegens een persoon wegens zijn geslacht, en dit, zelfs buiten de in artikel 6 bedoelde domeinen; 3° hij die in een van de in artikel 444 van het Strafwetboek bedoelde omstandigheden aanzet tot discriminatie of tot segregatie jegens een groep, een gemeenschap of de leden ervan, wegens het geslacht, en dit, zelfs buiten de in artikel 6 bedoelde domeinen; 4° hij die in een van de in artikel 444 van het Strafwetboek bedoelde omstandigheden aanzet tot haat of geweld jegens een groep, een gemeenschap of de leden ervan, wegens het geslacht, en dit, zelfs buiten de in artikel 6 bedoelde domeinen".

179 Cass. 19 mei 1993, *RVR* 1993, 171. Het tegendeel was gesteld door de Brusselse KI, die op 3 december 1992 had gesteld: "Zoals uit de geïncrimineerde pamfletten blijkt, willen de verdachten oproepen tot gedragingen van algemene aard zoals 'weerstand', 'invasie', beroep op bewustwording, vereenzelviging van de inwijking met sommige grote maatschappelijke plagen, maar geenszins tot concrete, bepaalde of bepaalde daden, als vereist bij de Wet van 30 juli 1981, te deze artikel 1". Vgl. KI Bergen 14 januari 1994, *Rev.dr.pén.* 1994, 1030.

180 Cass. 9 november 2004, www.diversiteit.be (rechtspraakoverzicht). Opnieuw ging het over de (gelijkluidende) versie uit de Antiracismewet.

181 Arbitragehof 6 oktober 2004, nr. 2004/157.

182 Wet 25 februari 2003 ter bestrijding van discriminatie. Opgeheven bij art. 51 wet 10 mei 2007, *BS* 30 mei 2007.

183 GwH 12 februari, nr. 2009/17 en GwH 11 maart 2009, nr. 2009/40. Zie ook D. VOORHOOF en P. VALCKE, *Handboek Mediarecht*, Brussel, Larcier, 2011, 120-125.

184 Wet 10 mei 2007 tot wijziging van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, *BS* 30 mei 2007.

185 Wet 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen, *BS* 30 mei 2007.

186 Wet 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie, *BS* 30 mei 2007.

187 Arbitragehof 6 oktober 2004, nr. 2004/157, B.49; GwH 12 februari, nr. 2009/17, B.67.2 en GwH 11 maart 2009, nr. 2009/40, B.57.

188 *Ibid.*

189 Arbitragehof 6 oktober 2004, nr. 2004/157, B.50; GwH 12 februari, nr. 2009/17, B.67.3 en GwH 11 maart 2009, nr. 2009/40, B.58 (onze cursivering).

190 Arbitragehof 6 oktober 2004, nr. 2004/157, B.51; GwH 12 februari, nr. 2009/17, B.67.4 en GwH 11 maart 2009, nr. 2009/40, B.59.

191 *Ibid.*

voor de ruimere Cassatie-stroming¹⁹². In die stroming leiden beledigende en kwetsende uitingen op grond van een beschermd criterium al gauw tot veroordelingen wegens ‘aanzetten tot’. Zo werden – onder de Antiracismewet – mensen veroordeeld wegens ‘aanzetten tot’ voor de volgende zaken: de claim dat 70% van de criminaliteit gepleegd wordt door personen van allochtone origine en/of door mensen zonder papieren¹⁹³; na een ruzie tijdens een verkeersongeluk iemand uitschelden voor ‘zwarte aap’¹⁹⁴, en op straat voor ‘*canaille maghrébine*’¹⁹⁵, of nog, voor ‘vuile makaken’¹⁹⁶. In de jurisprudentiële stroming die (vooral) aansluit bij de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof, doen soortgelijke veroordelingen zich niet voor; de lat ligt daarin aanmerkelijk hoger.

106. De toepasselijke straffen onder artikel 27 van de Genderwet zijn een gevangenisstraf van een maand tot een jaar en/of een geldboete van 50,- euro tot 1.000,- euro. Tot zover gaat het om dezelfde straffen als bij het misdrijf van seksisme, met dat verschil dat artikel 30 van de Genderwet ook in een (facultatieve) ontzetting uit de rechten (art. 33 Sw.) voorziet.

107. In het parlement werd gewezen op het bestaan van deze bepaling¹⁹⁷. De meerderheid ging daarop evenwel niet in. Mogelijk meende men dat de bepaling een ander voorwerp had dan het in te voeren seksismedelict. Zeker in de interpretatie van het Grondwettelijk Hof lijkt dat *prima facie* ook het geval: waar het seksismedelict aanvallen op iemand persoonlijke waardigheid viseert, gaat het bij ‘aanzetten tot’ om uitingen die derden ergens toe zouden moeten bewegen.

108. Tezelfdertijd kan dat onderscheid enigszins gerelativeerd worden, zeker indien men de door de wetgever beoogde restrictieve interpretaties aan het seksismemisdrijf toekent. Neem de vereiste waardigheidsaantasting: indien dat onderdeel de bedoelde ‘externe’ invulling krijgt, dan gaat het daarbij in essentie om de vraag of iemands waardigheid in de ogen van derden aangetast wordt door bepaalde seksistische handelingen of gebaren (*supra* I.C.2.e). Dat leunt aan bij de vraag of derden worden aangespoord tot bepaalde houdingen of gedragingen. Ook het bijzonder opzet dat beide bepalingen desgevallend vereisen, benadert elkaar. Bij ‘aanzetten tot’ gaat het om een bijzondere wil om aan te zetten tot haat, discriminatie en geweld, terwijl het bij seksisme (o.m.) zou gaan om een bijzondere wil om een persoon te minachten of om hem als minderwaardig voor te stellen in de ogen van derden (*supra* I.C.1). Een verdere overeenkomst is dat geen van beide delicten klachtmisdrijven zijn.

109. De bepalingen liggen dus, zelfs in de restrictieve lezing van het ‘aanzetten tot’ door het Grondwettelijk Hof, al dichter bij elkaar dan men op het eerste gezicht misschien zou zeggen, hoewel er in die hypothese zeker verschillen blijven bestaan (*infra* IV.B). In de concurrerende interpretatie van het ‘aanzetten tot’ door het Hof van Cassatie is de overlap evenwel nog groter. Op sommige vlakken is de bepaling dan zelfs *ruimer* dan het seksismemisdrijf in zijn restrictieve lezing zou zijn. Desgevallend is bij het aanzetten tot immers slechts een algemeen opzet vereist¹⁹⁸ en wordt ‘aanzetten’ begrepen als een aanmoediging tot een negatieve houding. In de praktijk zou dat dan mogelijk zijn door middel van allerlei gender-gerelateerde scheldwoorden en negatieve uitlatingen¹⁹⁹, zodat voorbeelden van die strekking die in het parlement of door het IGVM gegeven werden (*supra* II.D) onder het aanzetverbod kunnen vallen, waaronder een vrouw op straat voor ‘hoer’ uitmaken of ‘hoeveel is het?’ naar haar roepen. Ook het plaatsen van minachtende of seksistische commentaren op het internet zou aan de hand van deze bepaling kunnen worden vervolgd²⁰⁰.

110. Ongeacht of het bij ‘aanzetten tot’ gaat om de restrictieve lezing van het Grondwettelijk Hof of om de ruimere lezing van het Hof van Cassatie is dat verbod op sommige vlakken in *beide* hypothesen ruimer. Waar het seksismemisdrijf uitsluitend betrekking heeft op uitingen die (mede) gericht zijn op concrete personen, viseert het ‘aanzetten tot’ (expliciet) zowel uitingen die personen betreffen als uitingen die op abstracte groepen gericht zijn.

E. Aantasting van de seksuele of fysieke integriteit

111. Hierboven bespraken we de meest in het oog springende strafbaarstellingen die men kan inzetten bij de bestrijding van seksisme, als alternatief voor de ingevoerde autonome strafbaarstelling daarvan. Zonder volledigheid te beogen, bestaan daarnaast ook nog andere strafbaarstellingen die meer specifieke uitingen van seksisme kunnen aanpakken, waaronder de bepalingen inzake de aantasting van de seksuele of fysieke integriteit.

1. Aantasting van de seksuele integriteit: aanranding van de eerbaarheid en openbare zedenschennis

112. Er is *aanranding van de eerbaarheid* (art. 372 e.v. Sw.²⁰¹) wanneer handelingen van een bepaalde ernst worden gesteld die

192 Zie voor een overzicht waarin deze onderverdeling wordt gehanteerd: J. VRIELINK, *Van haat gesproken?*, Antwerpen, Maklu, 2010, Deel III.

193 Corr. Charleroi 4 januari 2006, www.diversiteit.be (rechtspraakoverzicht).

194 Corr. Leuven 8 februari 1999, www.diversiteit.be (rechtspraakoverzicht).

195 Corr. Verviers 5 september 2000, www.diversiteit.be (rechtspraakoverzicht).

196 Corr. Dendermonde 29 juni 2007, www.diversiteit.be (rechtspraakoverzicht). Vgl.: Corr. Dendermonde 29 januari 2007, www.diversiteit.be (rechtspraakoverzicht).

197 Parl.St. Kamer, 2013-14, nr. 3297/3, 8.

198 Dus: wetens en willens gedragingen stellen of uitingen doen die (*de facto*) aanzetten tot haat, discriminatie en geweld, in plaats van uitingen waarmee men de bewuste, kwaadwillige bedoeling heeft om aan te zetten tot haat, discriminatie en geweld.

199 Waarbij terzijde kan worden opgemerkt dat meningsuitingen met zekerheid onder het verbod op ‘aanzetten tot’ vallen, waar dat bij het seksismemisdrijf minstens twijfelachtig is: *supra* I.C.2.a.

200 Zie evenwel *supra* I.C.2.f inzake de problematiek van het persmisdrijf.

201 Art. 373 lid 1 Sw.: “De aanranding van de eerbaarheid, met geweld of bedreiging gepleegd op personen van het mannelijke of vrouwelijke geslacht, wordt gestraft met gevangenisstraf van zes maanden tot vijf jaar.” Naast deze basisbepaling zijn er bijzondere strafbaarstellingen van aanranding op minderjarigen, bloedverwanten en van verkrachting.

afbreuk doen aan de seksuele integriteit van een persoon, zoals die door het collectief bewustzijn van een samenleving wordt ervaren²⁰². Ook bij deze bepaling(en) geldt een facultatieve strafverzwaring (*ex art. 377bis Sw.*)²⁰³, indien de feiten ingegeven zijn door een gender-gerelateerd (of anderszins ‘discriminerend’) haatmotief. De opzettelijke en ongeoorloofde aanraking van geslachtsdelen, erogene (secundaire) geslachtskenmerken of aangrenzende lichaamsdelen kan strafbare aanranding uitmaken. Zo bijvoorbeeld het vastgrijpen van borsten of het betasten van de kleding ter hoogte van de geslachtsorganen²⁰⁴.

113. Onder de noemer van straatintimidatie komen dergelijke handelingen – bijvoorbeeld in de metro of wachtend aan een zebrapad – frequent voor. Om als aanranding gekwalificeerd te worden, moet er wel een voldoende ernstige inbreuk op de seksuele integriteit zijn. Het hof van beroep van te Brussel oordeelde dat dit niet het geval was bij aanrakingen van als minder seksueel beschouwde lichaamsdelen zoals lendenen, rug of hals²⁰⁵. Er is niet noodzakelijk fysiek contact vereist, wel dat het slachtoffer een handeling wordt opgedrongen die schaamte teweeg brengt en strijdig is met algemene fatsoensopvattingen²⁰⁶. Zo kan het aanranding opleveren om iemand te verplichten zich te ontkleden, of het uitkleden van iemand tegen zijn wil²⁰⁷. Hetzelfde geldt bij het optillen van kleding, zodat intieme delen van het lichaam ontbloot worden²⁰⁸. Ook deze gevallen doen zich – wellicht sporadischer, maar toch – voor in de context van seksistische straatintimidatie.

114. De delictsomschrijving van aanranding is beperkter dan die van ongewenst seksueel gedrag op het werk, dat sneller toelaat inbreuken op de seksuele integriteit te bestraffen (zie bespreking *supra* II.A.3). Afgezien daarvan, verschillen de geviseerde gedragingen in essentie niet veel en de bepalingen worden dan ook vaak door elkaar gebruikt. Zo werd een werkgever die ten aanzien van zijn werknemers handtastelijk was en daarbij dubieuze en kwetsende woorden uitte, door de correctionele rechtbank te Brussel veroordeeld wegens aanranding van de eerbaarheid, en niet wegens ongewenst seksueel gedrag op het werk²⁰⁹.

115. Onder ‘openbare zedenschennis’ worden twee types van opzettelijke gedragingen strafbaar gesteld: enerzijds het open-

baar maken van woorden, geschriften of beelden die strijdig zijn met de goede zeden (art. 383-384 en 387 Sw.²¹⁰), anderzijds het stellen van handelingen waardoor het eerbaarheidsgevoel gekwetst wordt (art. 385-386 Sw.²¹¹). De eerste categorie omvat onder andere het verspreiden van schunnigheden die de openbare zedelijkheid aantasten, bijvoorbeeld door het zingen van liederen, verspreiden van foto’s etc. De tweede viseert de aantasting van het schaamtegevoel van een derde, bijvoorbeeld door exhibitionisme. Naaktheid is geen noodzakelijke vereiste voor dergelijke aantasting. Het begrip ‘zedenschennis’ heeft een evolutief karakter en verwijst naar seksueel getinte gedragingen die het collectief bewustzijn – van de doorsneeburger – op een bepaald moment maatschappelijk onaanvaardbaar vindt²¹². De zedenschennis moet openbaar zijn, wat betekent dat de strafwet enkel tussenkomt als de gedragingen gezien of gehoord (kunnen) worden door buitenstaanders (i.e. anderen dan diegene die daartoe hun toestemming gaven)²¹³.

116. In de bestrijding van seksistische straatintimidatie kan men zich voorstellen dat deze bepalingen worden ingeroepen bijvoorbeeld bij het toeroepen van seksuele voorstellen, gepaard met obscene gebaren of ook bij het ontbloten van genitaliën of het maken van copulerende bewegingen. Maar zij kunnen ook worden ingezet in andere contexten, zoals het verspreiden van seksueel getinte privéfoto’s van een collega.

“Aanranding en openbare zedenschennis zullen steeds samenvallen met de delictsomschrijving van seksisme, wanneer ze neerkomen op een geslachtsgerelateerde minachting of een reductie tot de geslachtelijke dimensie met ernstige aantasting van de waardigheid.

202 Cass. 7 januari 1997, *AJT* 1998-99, 172, noot L. STEVENS; Cass. 6 februari 2013, AR P.12.1650.F.

203 Waarbij de minimaal voorziene opsluiting, van vijf jaar, met twee jaar kan worden verhoogd.

204 I. DELBROUCK, “Aanranding van de eerbaarheid”, in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 5-7.

205 Hoewel deze aanrakingen geen aanranding uitmaakten, werden ze wel beschouwd als een strafbare belaging *ex art. 442bis Sw.* (Brussel 2 februari 2000, *Rev.dr.pén.* 2001, 347, noot). Zie *supra* II.A.1.

206 Cass. 27 november 2013, AR P.13.0714.F.

207 Cass. 6 oktober 2004, *JT* 2005, 100, N.C. 2006, 124; Corr. Eupen 12 oktober 2005, N.C. 2006, 130.

208 I. DELBROUCK, “Aanranding van de eerbaarheid”, in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 7.

209 Brussel op 30 juni 1999, *JT* 2000, 87.

210 Art. 383 lid 1 en 2 Sw.: “Hij die liederen, vlugschriften of andere geschriften, al dan niet gedrukt, afbeeldingen of prenten, die strijdig zijn met de goede zeden, tentoonstelt, verkoopt of verspreidt, wordt gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot zes maanden en met geldboete van zesentwintig [euro] tot vijfhonderd [euro].

Met dezelfde straffen wordt gestraft hij die schunnigheden zingt, leest, voordraagt, ten gehore brengt of uit, in de openbare bijeenkomsten of plaatsen bedoeld in artikel 444, tweede lid.” Daarnaast zijn er nog strafbaarstellingen van allerlei distributiehandelingen en uitbreidingen i.v.m. de voorwerpen waarmee het misdrijf kan worden gepleegd.

211 Art. 385 lid 1 Sw.: “Hij die in het openbaar de zeden schendt door handelingen die de eerbaarheid kwetsen, wordt gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot een jaar en met geldboete van zesentwintig [euro] tot vijfhonderd [euro].” Naast deze basisbepaling, gelden nog uitbreidingen i.v.m. minderjarigen en distributiehandelingen.

212 Cass. 9 april 1974, *Arr.Cass.* 1974, 873; Cass. 28 september 1977, *Arr.Cass.* 1978, 134.

213 Cass. 23 april 1951, *Arr.Cass.* 1951, 483; I. DELBROUCK, “Openbare schennis van de goede zeden”, in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 5-8.

117. Beide zedendelicten – aanranding en openbare zedenschennis – zullen steeds samenvallen met de delictsomschrijving van seksisme, wanneer ze neerkomen op een geslachtsgerelateerde minachting of een reductie tot de geslachtelijke dimensie met ernstige aantasting van de waardigheid.

2. Aantasting van de fysieke integriteit: slagen en verwondingen, feitelijkheden en lichte gewelddaden

118. Als seksistische gedragingen de fysieke integriteit aantasten, dan kan dat aangepakt worden onder de strafbaarstelling van opzettelijke of onopzettelijke *slagen en verwondingen*. Dat geldt niet alleen als de gedraging wetens en willens (opzettelijk) (art. 398 e.v. Sw.²¹⁴) wordt gesteld, maar ook als die voortvloeit uit een fout of gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg (onopzettelijk) (art. 418 en 420 Sw.²¹⁵).

119. Een enkele slag of één enkele verwonding volstaat²¹⁶. Ook een slag zonder verwonding kan dus strafbaar zijn: het volstaat dat de fysieke integriteit wordt aangetast²¹⁷. Wel moet er een fysiek en gewelddadig contact met het lichaam van het slachtoffer zijn, zoals een oorveeg of schop, iemand voetje lichten of duwen zodat hij valt, of het werpen van een hard voorwerp zoals een steen of stuk ijzer²¹⁸. Aantastingen van de fysieke integriteit zonder dergelijk contact kunnen wel strafbaar zijn als feitelijkheden of lichte gewelddaden (art. 563, 3° Sw., *infra* II.E.2). Als de slagen geen verwonding toebrengen, ligt de crux vooral in de bewijslast, waarbij de vervolgende partij moet aantonen dat de verdachte daadwerkelijk slagen toebrengt. De feiten hoeven geen openbaar karakter te hebben.

120. Een *verwonding* in de zin van artikel 398 e.v. en artikel 418 e.v. Sw. slaat op elk uitwendig of inwendig lichamelijk letsel, hoe licht ook²¹⁹. Het kan gaan om een zichtbaar letsel (bijv. een bloedneus of gebroken pols veroorzaakt door het doen struikelen van het slachtoffer, maar ook een schram of blauwe plek)²²⁰ of om een minder rechtstreeks veroorzaakt letsel (bijv. een scheur of verrekking van een schouder spier, veroorzaakt door een afweerbeweging van het slachtoffer)²²¹. Hoewel psychische aandoeningen, zoals een depressie²²², in beginsel geen letsel uitmaken, kunnen deze toch in aanmerking komen wanneer zij een bepaalde fysieke weerslag hebben (bijv. hartproblemen)²²³. Loutere angst veroorzaakt door een incident kan niet beschouwd worden als een letsel²²⁴, tenzij wanneer de dader moest weten dat dit een ernstige weerslag op de gezondheid kon hebben²²⁵.

121. De verwonding moet worden veroorzaakt door een materiële aanval²²⁶. Anders dan bij strafrechtelijk gekwalificeerde slagen, is hier niet vereist dat er effectief lichamelijk contact is tussen aanvalder en slachtoffer²²⁷. Gedacht kan worden aan een aanval die leidt tot een ontwijkende²²⁸ beweging, waardoor het slachtoffer valt of zich anderszins verwondt. Het volstaat dat de materiële aanval inwerkt op de fysieke of mentale toestand van het slachtoffer waardoor dat een letsel oploopt²²⁹. Essentieel voor de kwalificatie als opzettelijke of onopzettelijke verwondingen is dat het letsel veroorzaakt is door de gedraging van de dader. Dat causale verband is vaak een punt van discussie²³⁰. In de rechtspraak situeert die discussie zich niet zelden in de context van de medische aansprakelijkheid. Het is aannemelijk dat het causaal verband tussen het gedrag en de verwonding bij seksistische straatintimidatie vaak minder problemen zal opleveren.

214 Art. 398 Sw.: "[lid 1] Hij die opzettelijk verwondingen of slagen toebrengt, wordt gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot zes maanden en met geldboete van zesentwintig [euro] tot honderd [euro] of met een van die straffen alleen. [lid 2] Ingeval de schuldige heeft gehandeld met voorbedachte rade, wordt hij veroordeeld tot gevangenisstraf van een maand tot een jaar en tot geldboete van vijftig [euro] tot tweehonderd [euro]." Naast deze basisbepalingen, zijn er nog bijzondere bepalingen met een aangepaste strafmaat i.f.v. de aard van de schade en de ingesteldheid van de dader. Zo geldt verdubbeling van de maximumstraffen (dus tot gevangenisstraf van twaalf maanden en boete van tweehonderd euro), als de feiten ingegeven zijn door een gender-gerelateerd (of anderszins 'discriminerend') haatmotief (art. 405quater, 2° Sw.).

215 Art. 418 Sw.: "Schuldig aan onopzettelijk doden of aan onopzettelijk toebrengen van letsel is hij die het kwaad veroorzaakt door gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg, maar zonder het oogmerk om de persoon van een ander aan te randen." Art. 420 Sw.: "Indien het gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg alleen slagen of verwondingen ten gevolge heeft, wordt de schuldige gestraft (met gevangenisstraf van acht dagen tot zes maanden) en met geldboete van vijftig [euro] tot vijfhonderd [euro] of met een van die straffen alleen." Naast deze basisbepalingen, zijn er nog enkele bijzondere gevallen.

216 Cass. 7 oktober 2009, P090723F, Cass. 30 januari 2007, P061417N; Cass. 7 januari 1957, Arr.Cass. 1957, 305. D. DEWANDELEER, "Art. 398 t/m 410 Sw. Opzettelijk doden, niet doodslag genoemd, en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel", in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 16.

217 B. MEGANCK, "Opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel", in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 29; Cass. 7 oktober 2009, P090723F. Schade i.h.v. het slachtoffer is uiteraard wel vereist voor de ontvankelijkheid van de burgerlijke vordering voor de strafrechter.

218 F. VAN VOLSELM, "Het begrip 'slagen' in de artikelen 398 e.v. Strafwetboek", *RABG* 2012-13, 911.

219 Cass. 18 februari 1987, Arr.Cass. 1986-87, 803, *Rev.dr.pén.* 1987, 689.

220 Cass. 28 november 1949, Arr.Cass. 1950, 180; Cass. 18 februari 1987, Arr.Cass. 1986-87, 803, *Rev.dr.pén.* 1987, 689.

221 Cass. 27 februari 1933, *Pas.* 1933, I, 351.

222 Cass. 12 april 1983, Arr.Cass. 1982-83, nr. 433, 952.

223 D. DEWANDELEER, "Art. 398 t/m 410 Sw. Opzettelijk doden, niet doodslag genoemd, en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel", in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 14; B. MEGANCK, "Opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel", in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 32. Zie ook: Corr. Gent 19 mei 1960, *J.T.* 1960, 576. A. MASSA, "Onopzettelijk doden en onopzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel", in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 8.

224 Brussel 26 juni 1990, *JLMB* 1990, 1135 (zaak HEYZEL).

225 Cass. 9 maart 1964, *Pas.* 1964, I, 731.

226 Aanvaard wordt dat ook een omissie dergelijke aanval kan uitmaken: Cass. 23 januari 1991, *R.G.A.R.* 1992, 11940, noot C. HENNEAU-HUBLET; *Rev.dr.pén.* 1992, 315, concl. DU JARDIN; B. MEGANCK, "Opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel", in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 33.

227 B. MEGANCK, "Opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel", in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 32.

228 Mil.Ger. 27 september 1977, *Rev.dr.pén.* 1979, 192.

229 Cass. 24 april 1972, *Rev.dr.pén.* 1971-72, 914.

230 S. VAN OVERBEEKE, "Onopzettelijke doodslag en onopzettelijke slagen en verwondingen: een algemene strafbaarstelling die een specifieke schade onderstelt", noot onder Cass. 1 februari 2011, *RW* 2011-12, 960.

122. Bij de bestrijding van seksistische straatintimidatie, en seksisme in het algemeen, kan ook worden gedacht aan het misdrijf van *feitelijkheden en lichte gewelddaden* (art. 563, 3° Sw.)²³¹. Deze overtreding (er gelden slechts politiestrafen) wordt in de wet niet gedefinieerd. De wet geeft als voorbeeld het opzettelijk werpen van een voorwerp op iemand dat kan hinderen of bevuilen. Maar artikel 563, 3° Sw. is veel ruimer dan dat: de bepaling geldt als een restcategorie en slaat op elke lichte fysieke gewelddaad gericht tegen personen die geen strafbare slagen en verwondingen of beledigingen uitmaakt²³². Er hoeft geen rechtstreeks fysiek contact te zijn tussen dader en slachtoffer. Het is zelfs niet vereist dat het lichaam van het slachtoffer wordt aangeroerd, het bevuilen van de kleding kan al volstaan²³³. Louter verbale plagerijen, gesar of psychisch geweld zonder fysieke tussenkomst, komen evenwel niet in aanmerking²³⁴. De feitelijke moet hinder, ongemak of last veroorzaken, of nog: een min of meer hevige 'onlustveroorzakende' gewaarwording opwekken²³⁵. Dit alles wordt erg ruim ingevuld. Als bijvoorbeeld een voorwerp wordt gegooid, dan is het niet vereist dat de hinder veroorzaakt wordt door besmeuring: ook besproeien met water of smijten met verse sneeuw zou een feitelijke uitmaken²³⁶.

123. Als restbepaling bevindt artikel 563, 3° Sw. zich op de grens met veel andere strafbaarstellingen, waarmee vaak hooguit een gradueel verschil bestaat. Zo ligt het verschil met *slagen en verwondingen* in de mate waarin de fysieke integriteit is aangetast. Als een gedraging letsel toebrengt en dus onder artikel 398 e.v. Sw. valt, is er geen (loutere) feitelijke²³⁷. Indien er geen letsel is, en de gedraging niet voldoende intensief of gewelddadig is om een slag uit te maken in de zin van artikel 398 e.v. Sw. speelt artikel 563, 3° Sw.²³⁸ Waar seksistische straatintimidatie net buiten de delictsbepaling van slagen en verwondingen valt, kan artikel 563, 3° Sw. dus soelaas bieden, zoals in volgende, als feitelijke ge-

noemde gevallen: iemand doen struikelen; iemand aan de haren trekken; iemands hoed of muts afrukken; iemand bij de arm of keel grijpen; iets naar iemand gooien, zonder te raken, etc.²³⁹

124. Als de feitelijke – of de aantasting van de fysieke integriteit door slagen en verwondingen – zich voordoen in de professionele context, kunnen zij ook gekwalificeerd worden als *geweld op het werk* (art. 32ter, 1° Welzijnswet werknemers, *supra*, II.A.3)²⁴⁰. Hierbij volstaat dat de dader uit onachtzaamheid handelt²⁴¹, en de strafmaat is bovendien aanzienlijk zwaarder²⁴².

125. Ook de grens tussen feitelijke en *aanranding* (art. 372 e.v. Sw.) is vaag: de vraag is of het gedrag een aantasting van de seksuele integriteit uitmaakt zoals de samenleving dat ervaart (*supra* II.E.1), of een vorm van vrijpostigheid of permissiviteit die slechts de fysieke integriteit schendt. Vaak hangt dit af van de context en de band tussen de betrokkenen etc. VANDEPLAS beschrijft een aantal voorbeelden van strafbare feitelijke die men ook als seksistische straatintimidatie hoort vernoemen, zoals: iemand ongewenst omhelzen of zoenen; de jurk van een vrouw opheffen of kledingstukken losrukken; de handen onder iemands rok steken; en het kapsel van een dame in de war brengen²⁴³.

126. Artikel 563, 3° Sw. biedt ook een vangnet voor gedragingen die een schending inhouden van de morele integriteit – omdat zij een verwijt inhouden en iemands waardigheid aantasten – maar die niet strafbaar zijn als laster, eerroof en beledigingen (*supra* II.B.1 en 2). Zo kan een beledigend gebaar zonder bijzonder opzet, openbaar karakter of klacht van het slachtoffer (zoals vereist in art. 448 *juncto* art. 444 Sw.), toch vervolgd worden als feitelijke of lichte gewelddaad.

127. Hetzelfde geldt bij *bedreigingen*, waarbij op fysieke wijze een gevaar wordt aangekondigd dat aan een ander zal worden berokkend, maar de voorwaarden voor bestraffing als bedreiging (art. 327-331bis Sw., *supra* II.C.1) niet zijn vervuld. Bijvoorbeeld wanneer op de aanslag waarmee wordt bedreigd geen criminele straffen staan of omdat de bedreiging weliswaar hinderlijk was, maar niet de vrees opriep dat de aanslag zou worden

231 Art. 563, 3° Sw.: "Met geldboete van vijftien [euro] tot vijftig [euro] en met gevangenisstraf van een dag tot zeven dagen of met een van die straffen alleen worden gestraft: (...) 3° Daders van feitelijke of lichte gewelddaden, mits zij niemand gewond of geslagen hebben en mits de feitelijke niet tot de klasse van de beledigingen behoren; in het bijzonder zij die opzettelijk, doch zonder het oogmerk om te beledigen, enig voorwerp op iemand werpen dat hem kan hinderen of bevuilen."

232 A. VANDEPLAS, "Feitelijke", in X, *Strafrecht en strafvordering. Artikels-gewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, 2; B. MEGANCK, "Opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel", in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 28.

233 Cass. 12 april 1983, Arr.Cass. 1982-83, 952. A. VANDEPLAS, "Feitelijke", in X, *Strafrecht en strafvordering. Artikels-gewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, 3.

234 *Ibid.*

235 *Ibid.*

236 *Ibid.*, 4.

237 B. MEGANCK, "Opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel", in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 28.

238 F. VAN VOLSEM, "Het begrip 'slagen' in de artikelen 398 e.v. Strafwetboek", *RABG* 2012-13, 914. Een persoon licht duwen zonder dat hij valt of enig letsel heeft is een lichte gewelddaad ex art. 563, 3° Sw., een harde duw is een slag ex art. 398 Sw.

239 A. VANDEPLAS, "Feitelijke", in X, *Strafrecht en strafvordering. Artikels-gewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, 5.

240 Art. 32ter Welzijnswet werknemers: "Voor de toepassing van deze wet wordt verstaan onder: [...] 1° geweld op het werk: elke feitelijke waarbij een werknemer of een andere persoon waarop deze afdeling van toepassing is psychisch of fysiek wordt bedreigd of aangevallen bij de uitvoering van het werk."

241 I. DELBROUCK, "Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk" in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, 4. Dit vindt bevestiging in de parlementaire voorbereiding: C. VISART DE BOCARME, "Les spécificités du droit social – Le harcèlement moral au travail", *RRD* 2008, 334. Anders: P. THEVISEN, "Harcèlement" in X, *Postal Memorialis, Lexique du droit pénal et des lois spéciales*, 16.

242 Art. 119 *juncto* 101 Sociaal Strafwetboek schrijven een gevangenisstraf voor van zes maanden tot drie jaar en/of een geldboete van 600,- tot 6.000,- euro dan wel een administratieve geldboete van 300,- tot 3.000,- euro.

243 A. VANDEPLAS, "Feitelijke", in X, *Strafrecht en strafvordering. Artikels-gewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, 5.

uitgevoerd. Als de bedreiging gepaard gaat met enige aantasting van de fysieke integriteit, hoe miniem ook, dan zou in die gevallen artikel 563, 3° Sw. kunnen worden ingeroepen.

128. Als de feitelijkheden zich herhalen of gepaard gaan met andere pesterijen of gesar, zou er sprake kunnen zijn van strafbare *belaging* (art. 442bis Sw., *supra* II.A.1)²⁴⁴. Omgekeerd kan een eenmalige belagende gedraging²⁴⁵ (zie evenwel *supra* II.A.1) of een belaging waartegen geen klacht werd neergelegd eventueel onder artikel 563, 3° Sw. worden vervolgd.

F. Besluit

129. Volgens de memorie van toelichting heeft de autonome strafbaarstelling van seksisme – naast het symbolisch belang ervan – vooral een praktisch voordeel: het bespaart de rechter ‘intellectueel bochtenwerk’ om seksistisch gedrag aan een andere strafbaarstelling te verbinden²⁴⁶. Maar de analyse van enkele andere strafbaarstellingen toont aan dat dit vermeende praktische voordeel zeer beperkt is. Alternatieve strafbaarstellingen blijken immers dermate te overlappen met het nieuwe seksismemisdrijf dat er geen bijzonder rechterlijk bochtenwerk nodig is om seksisme onder die bepalingen te brengen. Bij veel misdrijven is zelfs expliciet in een variant voorzien met een gender-gerelateerd motief, zoals bij gemeenrechtelijke belaging, laster en eerroof, slagen en verwondingen, aanranding, etc.

130. Zeker als bij de Seksismewet geopteerd wordt voor haar, door de wetgever beoogde, restrictieve interpretatie-opties (*supra* I.C.2.a-e), dan lijkt de overlap volledig. Kortom, het aanpakken van het geviseerde gedrag was allang mogelijk met bestaande strafrechtelijke middelen. Het zou vooral een kwestie geweest zijn om iets te doen aan de handhaving ervan. Het is daar dat het beleid tekortschoot en ook tekort blijft schieten: de Seksismewet heeft daaraan niets veranderd²⁴⁷.

131. Bovendien zijn er, naast strafbepalingen, nog talloze burgerrechtelijke bepalingen – waaronder die inzake discriminatie, intimidatie, seksuele intimidatie en pesterijen – waarmee men het gedrag kan aanpakken dat de wetgever met het straf-

rechtelijke seksismeverbod beoogde; bepalingen waarbij bovendien een minder zware bewijslast geldt dan in strafrechtelijke context.

“Naast strafbepalingen zijn er nog talloze burgerrechtelijke bepalingen – waaronder die inzake discriminatie, intimidatie, seksuele intimidatie en pesterijen – waarmee men het gedrag kan aanpakken dat de wetgever met het strafrechtelijke seksismeverbod beoogde.

132. Specifiek bij straatintimidatie zijn Gemeentelijke Administratieve Sancties (GAS) dan weer het meest voor de hand liggende instrument. De administratieve aanpak biedt net als de burgerrechtelijke voordelen op het vlak van bewijslast en laagdrempeligheid van laakbaar gedrag (er moet louter sprake zijn van ‘overlast’). Bovendien laten GAS toe om veel sneller en efficiënter op te treden, dan wanneer gekozen wordt voor een strafrechtelijke afhandeling.

133. Het bestaan van deze niet-strafrechtelijke opties is bovendien problematisch vanuit het subsidiariteitsbeginsel dat voortvloeit uit de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof (en het EHRM) in verband met strafrechtelijk versus burgerrechtelijk, administratiefrechtelijk en niet-juridisch optreden in het algemeen en tegen meningsuitingen in het bijzonder. Het Grondwettelijk Hof heeft ter zake immers geoordeeld dat de staat “in het bijzonder bij het nemen van maatregelen die de vrijheid van meningsuiting kunnen beperken” moet “vermijden dat strafrechtelijke maatregelen worden genomen, wanneer andere maatregelen, zoals burgerrechtelijke sancties, het mogelijk maken de nagestreefde doelstelling te bereiken”²⁴⁸. De minst repressieve maatregelen verdienen met andere woorden de voorkeur. Die zijn *in casu* zonder meer voorhanden.

244 *Ibid.*, 8.

245 Die omwille van het gebrek aan repetitiviteit mogelijk niet strafbaar zou worden geacht. Zie evenwel *supra* II.A.1.

246 *Parl.St.* Kamer, nr. 3297/1, 7.

247 Zie bijv. SF, “Seksisme op straat: hoe erg is het drie jaar na ‘Femme de la rue?’”, *De Morgen*, 14 oktober 2015.

248 *Ibid.*, B.18. Vgl.: *Parl.St.* Kamer 2006-07, nr. 51-2720/3, 5-6. Zie ook de rechtspraak van het EHRM ter zake, o.m.: EHRM 9 juni 1998, *Incal t. Turkije*, § 54 en EHRM 8 juli 1999, *Sürek nr. 2 t. Turkije*, § 34.

Het vervolg van deze bijdrage verschijnt in de volgende aflevering (NjW 2015, 834)

Seksismeverbod in de Strafwet

Baat niet, schaadt wel (deel 2)

Jogchum Vrielink
Postdoctoraal onderzoeker
(KU Leuven)

Silvia Van Dyck
Docent strafrecht (VUB)
advocaat

III. Het seksismemisdrijf en de bestaande strafbaarstellingen: <i>lex specialis</i> of samenloop?	134
A. Wat indien gedrag gekwalificeerd wordt onder meerdere strafbaarstellingen?	135-142
B. Het seksismemisdrijf in <i>concurfus idealis</i> of als <i>lex specialis</i>	143-150
C. Besluit	151-155
IV. Spanningen met grondrechten en beginselen	156-157
A. Legaliteit en grondrechten	158-171
B. Discriminatie	172
1. Strafmaat van vergelijkbare strafbaarstellingen	173-176
2. Voorkeursregime voor bescherming tegen uitingen inzake geslacht	177-180
Besluit: Seksismewet, een nodig en nuttig wapen tegen seksisme?	181-185

Het eerste deel van deze bijdrage verscheen op p. 770 van de vorige aflevering van NjW.

III. HET SEKSISMEMISDRIJF EN DE BESTAANDE STRAFBAARSTELLINGEN: *LEX SPECIALIS* OF SAMENLOOP?

134. In het voorgaande zagen we dat de autonome strafbaarstelling van seksisme nauwelijks tot geen lacune vervult. In de door de wetgever zelf beoogde, relatief restrictieve, interpretatie-opties is dat zelfs in het geheel niet het geval. De vervolgvraag rijst dan ook of de bijkomende strafbaarstelling de rechter wel helpt, indien de gedraging onder meerdere strafbepalingen valt.

A. Wat indien gedrag gekwalificeerd wordt onder meerdere strafbaarstellingen?

135. Wanneer een gedraging van een persoon onder twee of meer strafbaarstellingen wordt gekwalificeerd is er sprake van zogenaamde 'eendaadse samenloop' (*concurfus idealis*). Eenzelfde feit levert dan dus verscheidene misdrijven op. Bijvoorbeeld: als privéfoto's voorzien van seksistische commentaren ongevraagd gepubliceerd worden op sociale netwerken, dan kan dit vallen onder de strafbaarstelling van seksisme²⁴⁹ en onder gender-gerelateerde belaging (art. 442bis *juncto* art. 442ter Sw.) en/of belaging via telecommunicatie (art. 145 § 3bis WEC). In de context van straatintimidatie zouden bijvoorbeeld seksistische obscene gebaren of spuwen op iemand zowel kunnen voldoen aan de voorwaarden van seksisme als aan die van gender-gerelateerde belediging (art. 448 Sw. *juncto* art. 453bis Sw.) of eventueel aan die van aanzetten tot haat (art. 27 Genderwet).

136. In deze gevallen met eenheid van feit maar meervoudigheid van strafbaarstellingen, moet de strafrechter niet alle toepasselijke strafbaarstellingen cumulatief toepassen, maar maakt hij een keuze. Volgens artikel 65 lid 1 Sw. wordt bij eendaadse samenloop alleen de *zwaarste straf* toegepast. Of, concreet: als één feit onder twee strafbaarstellingen wordt gekwalificeerd, dan kan de strafrechter enkel de strafbaarstelling toepassen die op het feit de zwaarste straf stelt²⁵⁰.

249 Indien men althans – o.i. ten onrechte – zou besluiten dat (verbale of) tekstuele meningsuitingen onder het begrip 'handeling' vallen: *supra* I.C.2.a.

250 De verplichting om enkel de strafbaarstelling toe te passen die de zwaarste straf bevat, impliceert het verbod om – naast het geheel van straffen voorzien in deze strafbaarstelling – een bijkomende straf op te leggen die zou zijn voorzien in de strafbaarstelling met de lichtere straf. Dit verbod geldt evenwel niet voor de bijkomende straffen van bijzondere verbeurdverklaring (art. 42 e.v. *juncto* art. 64 Sw.) en voor het verval van het recht op sturen (art. 39 Wegverkeerswet). Deze straffen

137. Om uit te maken welke van de samenlopende bepalingen de zwaarste straf bevat, moet de rechter eerst voor elk van die bepalingen afzonderlijk berekenen wat de concrete toepasselijke strafvork is. Dat betekent dat hij het gedrag eerst de correcte kwalificatie moet geven (met inbegrip van de regels inzake strafbare poging en deelneming), waarbij hij ook rekening moet houden met verzwarende omstandigheden (bijv. gaat het om opzettelijke of onopzettelijke slagen en verwondingen, eventueel met voorbedachte rade of ernstig letsel tot gevolg, of bijv. om belaging, laster, eerroof, belediging of aanranding met gender-gerelateerde drijfveren). Daarna past hij op elk van deze kwalificaties verzachtende omstandigheden toe – als hij die althans van toepassing acht – waardoor correctionalisering (van criminele straffen naar correctionele straffen) of contraventionalisering (van correctionele straffen naar politiestraffen) kan optreden.

138. Na deze voorbereiding kan de rechter vergelijken. Dat gebeurt trapsgewijs. Eerst gaat hij na welke van beide straffen de zwaarste aard heeft²⁵¹. Als dat geen uitsluitel biedt (bijv. omdat het tweemaal om correctionele straffen gaat), vergelijkt hij het type van de hoofdstraffen (cf. art. 75 Sw.)²⁵². Indien de straffen van hetzelfde type zijn (bijv. omdat het tweemaal om gevangenisstraf gaat), wordt het maximum van de hoofdstraffen vergeleken. Een volgende stap vergelijkt de maxima van de bijkomende straffen. Als ook die stap geen uitsluitel biedt, vergelijkt men achtereenvolgens de minima van de hoofdstraffen en vervolgens de minima van de bijkomende straffen. Het spreekt voor zich dat deze oefening complexer en tijdrovender wordt naarmate er meer strafbepalingen zijn waaronder het gedrag wordt gekwalificeerd. De strafrechter die zich moet buigen over de straftoemeting voor een gedraging die bijvoorbeeld gekwalificeerd is als gender-gerelateerde belaging en als seksisme, heeft dus een zwaardere job dan de rechter die dezelfde gedraging maar onder één bepaling gekwalificeerd ziet. Maar dat is niet alles, het wordt nog complexer.

139. Naast deze *concurfus-idealiser*regel werkten de rechtspraak en rechtsleer de zogenaamde *lex-specialis*regel uit. Indien twee strafbepalingen toepasbaar zijn op één gedraging, waarbij de ene geldt als een algemene en de andere als de bijzondere strafbaarstelling, dan is enkel de bijzondere strafbaarstelling van toepassing (*lex specialis derogat legi generali*), ongeacht op welk van beide de zwaarste straf staat. In dit geval is de samenloop slechts schijn, omdat er geen twee verschillende misdrijven worden gepleegd, maar enkel één misdrijf dat als een bijzondere modaliteit van een meer generiek omschreven misdrijf geldt

blijven dus ook van toepassing indien ze alleen voor het lichtere misdrijf zouden zijn voorzien.

251 Dus: criminele straf vs. correctionele straf vs. politiestraf.

252 Waarbij, voor alle duidelijkheid, de volgende afnemende rangorde geldt: vrijheidsstraf, werkstraf, patrimoniale straf.

[ABSTRACT]

In deze tweedelige bijdrage staat de wet van 22 mei 2014 ter bestrijding van seksisme in de openbare ruimte ofwel de Seksismewet centraal. De auteurs bespreken de strekking van deze wet en staan stil bij het nut en de wenselijkheid ervan. Vergde de problematiek waarop de wet een antwoord wil zijn, eigenlijk wel een nieuwe strafwet? Dit blijkt niet het geval. De grote overlap van het nieuwe verbod met andere strafwetten creëert een aantal juridisch-technische complicaties die de bestrijding van seksisme juist bemoeilijken. Daar komt bij dat de wet, in sommige interpretatie-opties van de gebrekkig opgestelde tekst, absurd ruim is. Dat strijdt met het legaliteitsbeginsel en diverse grondrechten.

Dans cette contribution, en deux parties, la loi du 22 mai 2014 tendant à lutter contre le sexisme dans l'espace public occupe une place prépondérante. Les auteurs traitent de la portée de cette loi et s'attardent sur son intérêt et son opportunité. Est-ce que la problématique à laquelle cette loi veut donner une réponse, exigeait au fond une nouvelle loi pénale? Cela ne paraît pas être le cas. Le chevauchement de la nouvelle interdiction avec les autres lois pénales crée quelques complications sur le plan juridico-technique qui en effet entravent la lutte contre le sexisme. En outre, dans certaines interprétations de ce texte mal écrit, la loi est absurdement large. Cela est contraire au principe de légalité et à plusieurs droits fondamentaux.

Jogchum VRIELINK en Silvia VAN DYCK, "Seksismeverbod in de Strafwet. Baat niet, schaadt wel (deel 2)", *NjW* 2015, 834-843.

en daarom de toepassing van het meer generieke misdrijf uitsluit²⁵³.

140. Maar hoe kan men uitmaken of een bepaalde strafbaarstelling een uitsluitende *lex specialis* uitmaakt ten aanzien van een andere? TROUSSE stipt aan dat in een *lex generalis/lex specialis*-geval beide strafbaarstellingen de beveiliging van eenzelfde juridisch goed nastreven²⁵⁴.

253 B. SPRIET, "Samenloop tussen gemeenrechtelijke misdrijven en misdrijven uit het bijzonder ondernemingsstrafrecht (bijv. sociaal, fiscaal of economisch strafrecht) of *lex specialis* - *lex generalis*-regel" in B. TILLEMANS (ed.), *Ondernemingsstrafrecht*, Brugge, die Keure, 1999, 216. Zie ook de verwijzingen aldaar.

254 Zie de verwijzing in *ibid.*, 216.

141. SPRIET balde de criteria in rechtspraak en rechtsleer samen in twee handige vuistregels²⁵⁵.

Ten eerste moet er sprake zijn van een *logische specialis*: de *specialis* moet alle constitutieve bestanddelen bevatten van de *generalis* (basis-identiteitsvereiste), maar heeft een beperktere actieradius, omdat minstens één bestanddeel een verbijzondering vertoont of omdat er een bijkomend bestanddeel is (bijzondere differentiatievoorwaarde). Dit betekent dat de *specialis* steeds in de *generalis* begrepen is, en er als het ware een deelverzameling van uitmaakt, waardoor de *generalis* ‘herleeft’ als de bijzondere voorwaarde van de *specialis* niet is vervuld. Indien daarentegen de meer precieze strafbepaling ook kan gelden voor gevallen die niet onder de meer algemene strafbepaling vallen, omdat zij enkel een doorsnede delen, kan er geen *lex specialis-lex generalis* verhouding zijn. ROZIE signaleert evenwel dat de rechtspraak, bijvoorbeeld in sociale strafrechtzaken, zich soms soepel opstelt wat de inhoudelijke overeenstemming betreft, en bijvoorbeeld ook tot *specialis* besluit als er geen overeenstemming is op het vlak van het moreel element²⁵⁶.

142. Ten tweede moet de uitsluiting door de *lex specialis* ook duidelijk de bedoeling geweest zijn van de wetgever. Zoals benadrukt door het Hof van Cassatie, moet de wetgever met de *specialis* een volledige en exclusieve strafregeling hebben beoogd. Zo niet, dan geldt deze strafbaarstelling als een aanvulling op de algemene regel, en dus niet als een afwijkende en daarom uitsluitende *lex specialis*²⁵⁷. Determinerend hierbij zijn onder andere de tekst, rubricering en context van de wet en de aard van de toepasselijke straf²⁵⁸.

B. Het seksismemisdrijf in concursus idealis of als *lex specialis*

143. De strafrechter die wordt geconfronteerd met een seksistische gedraging gekwalificeerd onder verscheidene strafbaarstellingen, moet eerst uitmaken of de *lex-specialis*regel geldt (*supra* III.A). Is dat niet het geval, dan speelt artikel 65 Sw., en moet hij nagaan op welke van de toepasselijke strafbepalingen de zwaarste straf staat (*supra* III.A). Bij wijze van illustratie, wordt deze oefening hieronder indicatief gemaakt voor enkele van de strafbaarstellingen die men kan inschakelen in de bestrijding van seksisme²⁵⁹.

144. Voor sommige combinaties van strafbaarstellingen, bijvoorbeeld tussen het seksismemisdrijf enerzijds en de misdrijven tot bescherming van de seksuele of fysieke integriteit (*supra* II.E) anderzijds lijkt de uitkomst duidelijk. Die laatste misdrijven beschermen een ander rechtsgoed dan het seksismemisdrijf, dat bijgevolg geen *specialis* uitmaakt. Bij combinatie van beide strafbaarstellingen is er eendaadse samenloop en moet de rechter nagaan op welk van beide misdrijven de zwaarste straf staat (art. 65 Sw.).

145. Deze oefening geeft een verschillende uitkomst afhankelijk van de modaliteit van het misdrijf. Bij samenloop met de basisvorm van opzettelijke slagen en verwondingen bijvoorbeeld, zal het seksismemisdrijf primeren omdat het de hoogste maximumgevangenisstraf heeft (1 jaar versus 6 maanden voorzien in art. 398 lid 1 Sw.). Hetzelfde geldt voor de verzwaarde modaliteit van de slagen en verwondingen met voorbedachten rade en/of met een gender-gerelateerd motief. In dat geval zijn de maximale gevangenisstraffen weliswaar identiek (1 jaar gevangenisstraf), maar kent het seksismemisdrijf een hogere maximale geldboete (1.000,- euro versus 200,- euro (art. 398 lid 2 en 405*quater*, 2° Sw.)). Dat ligt anders indien de slagen en verwondingen bijvoorbeeld een blijvende arbeidsongeschiktheid tot gevolg hebben; wegens een hogere maximum gevangenisstraf (5 jaar, art. 400 lid 1 Sw.), primeert hier deze laatste strafbepaling.

146. Opgelet, want indien de slagen en verwondingen gebeuren in een professionele context, kunnen ze gekwalificeerd worden als geweld op het werk (art. 32*ter*, 1° Welzijnswet werknemers, *supra* II.A.3). Bij eendaadse samenloop zal het seksismemisdrijf hier steeds buiten spel worden gezet, aangezien de zwaarste straf staat op het geweldsmisdrijf (1 jaar versus 3 jaar gevangenisstraf, art. 119 *juncto* 101 Sociaal Strafwetboek). Eenzelfde conclusie geldt ook voor samenloop tussen seksisme en diverse modaliteiten van gemeenrechtelijke bedreiging (art. 327 en 329 Sw.), waar de maximale gevangenisstraf kan gaan tot 5 jaar.

147. Voor andere misdrijven is de relatie minder duidelijk. Zo bijvoorbeeld in het geval van gender-gerelateerde belaging (art. 442*bis* lid 3 *juncto* art. 442*ter* Sw.). Wat de voorwaarde van *logische specialis* betreft, is er een sterke – misschien zelfs volledige – overlapping met het seksismemisdrijf, als men de eventuele vereiste van repetitiviteit bij belaging buiten beschouwing laat (*supra* II.A.1). Twijfel over een eventueel *lex-specialis* statuut van het seksismemisdrijf wordt evenwel weggenomen als we kijken naar de bedoeling van de wetgever. Die verklaart immers expliciet dat met belaging *ex* artikel 442*bis* Sw. een ander rechtsgoed wordt beschermd dan met het seksismemisdrijf²⁶⁰.

255 *Ibid.*, 221-222. Zie o.a. ook: J. ROZIE, “Sancties in het sociaal strafrecht”, in G. VAN LIMBERGHE, *Sociaal Handhavingsrecht*, Antwerpen, Maklu, 2010, 166.

256 *Ibid.*, 167.

257 B. SPRIET, *I.c.*, 217 en 222, en de aldaar geciteerde cassatierechtspraak.

258 *Ibid.*

259 Omdat dit noodzakelijk een theoretische oefening is, gaan we uit van de strafmaat *in abstracto* (zoals bepaald in de strafwet): we houden dus geen rekening met eventuele verzachtende omstandigheden die de strafrechter uiteraard steeds kan (en vaak zal) aannemen.

260 “Een aantasting van de rust en vloeit derhalve voort uit een ander idee dan dat van het seksisme” (*Parl.St. Kamer*, 2013-2014, nr. 3297/3, 15).

(daarbij weliswaar geen rekening houdend met de verzwaarde modaliteit van gender-gerelateerde belaging *ex art. 442ter Sw.*). Ironisch genoeg zet de wetgever op die manier zijn eigen wet buiten spel telkens men een gedraging zowel als belaging en als seksisme kwalificeert. Aangezien de *lex-specialis*regel niet speelt, is er eendaadse samenloop (art. 65 Sw.). En aangezien de zwaarste straf diegene is op belaging (maximale gevangenisstraf van 2 jaar, versus 1 jaar op seksisme), zal de Seksismewet niet worden toegepast in de vele gevallen waarin het seksismemisdrijf samenloopt met belaging.

148. Eenzelfde conclusie geldt bij samenloop met het misdrijf van belaging via telecommunicatie (art. 145 § 3*bis* WEC), aangezien de bijbehorende straffen dezelfde zijn als bij gemeenschappelijke belaging. Ook indien de belaging gebeurt in een professionele context, en gekwalificeerd wordt als geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op het werk, primeren bij samenloop met het seksismemisdrijf de sociaalrechtelijke misdrijven, aangezien zij de zwaarste straf stellen (1 jaar versus 3 jaar gevangenisstraf, art. 119 *juncto* 101 Sociaal Strafwetboek).

149. In relatie tot het misdrijf van belediging *ex* artikel 448 Sw. kan de vraag naar *specialis-generalis* eveneens rijzen. Zoals hoger aangetoond, is er inhoudelijk een sterke overlap met het seksismemisdrijf, aangezien beide misdrijven een ernstige aantasting van de waardigheid inhouden. Die overlap bestaat al helemaal voor de verzwaarde modaliteit van gender-gerelateerde belediging (art. 453*bis* Sw.) (*supra* II.B.2). Verschilpunten zijn weliswaar dat de belediging een bijzonder opzet vergt (wat geen uitgemaakte zaak is bij het seksismemisdrijf, *supra* I.C.1) en dat de mondelinge variant niet (meer) strafbaar is op grond van artikel 448 Sw. Op deze punten heeft de algemenere strafbaarstelling dus geen bredere actieradius dan de specifiekere. Hoewel de rechtspraak niet steeds een perfecte inhoudelijke overlapping – bijvoorbeeld op het vlak van het moreel element – vereist om te kunnen spreken van een *specialis*²⁶¹, geeft de wetgever *in casu* impliciet aan van het seksismemisdrijf geen *specialis* te willen maken ten aanzien van de belediging, aangezien het eerste ook andere gedragingen zou omvatten²⁶². Met toepassing van artikel 65 Sw., is de zwaarste straf dan deze op het seksismemisdrijf (maximum gevangenisstraf van 1 jaar versus 2 maanden). Dat betekent dat de bestaansreden voor de gender-gerelateerde belediging (art. 453*bis* Sw.) wordt uitgehouden telkens wanneer de gedraging daarnaast ook gekwalificeerd wordt onder het autonome seksismemisdrijf.

150. De combinatie van het seksismemisdrijf met het misdrijf van aanzetten tot haat, discriminatie, geweld en segregatie (art. 27 Genderwet) is interessant. Met in het achterhoofd de onduidelijkheden die voor beide bepalingen heersen – voor elk van beide bepalingen zijn immers meer of minder restrictieve invullingen mogelijk – blijkt er zowel inhoudelijk als naar de geest wel degelijk een overlap te bestaan (*supra*, II.D.). Maar de wetgever ging bij zijn redactie van de seksismebepaling niet in op de relatie met het misdrijf ‘aanzetten tot’. Wellicht valt daaruit af te leiden dat het niet in de bedoeling was om één van beide als *lex specialis* te beschouwen (*supra*, II.D.). Wij gaan er, onder voorbehoud, dan ook van uit dat artikel 65 Sw. van toepassing is. In feite zal het verschil met een *lex-specialis*statuut niet erg groot zijn, aangezien op beide misdrijven eenzelfde strafmaat staat (gevangenisstraf van een maand tot een jaar en/of een geldboete van 50,- euro tot 1.000,- euro, art. 27 Genderwet). Enige verschilpunt is dat artikel 30 van de Genderwet ook een facultatieve ontzetting uit de rechten (art. 33 Sw.) mogelijk maakt, waardoor op het misdrijf van ‘aanzetten tot’ de zwaarste straf staat in de zin van artikel 65 Sw., en het dus zal primeren op het samenlopend seksismemisdrijf.

C. Besluit

151. Hoewel de wetgever hierover nergens een expliciet standpunt inneemt, blijkt hier en daar impliciet de bedoeling om de strafbaarstelling van seksisme te laten functioneren naast de alternatieve strafbaarstellingen. Wellicht kan men hieruit veralgemenend besluiten dat een situatie van eendaadse samenloop werd beoogd. Verwarrend daarbij is dat de wetgever kennelijk geen kennis had van het bestaan van de verzwaarde varianten van enkele alternatieve misdrijven, waaronder belaging, laster en eerroof, belediging en aanranding met een gender-gerelateerd motief. Het is dus niet duidelijk of de wetgever ook hier samenloop bedoelde, dan wel een *specialis-generalis*verhouding zou willen creëren.

152. Gemakshalve aangenomen dat er in alle gevallen eendaadse samenloop geldt, betekent dit dat het seksismemisdrijf in principe²⁶³ wordt uitgeschakeld – en dus zijn bestaansreden verliest telkens het in samenloop komt met een strafbaarstelling waarop een zwaardere straf staat, zoals het geval is bij gender-gerelateerde belaging, elektronische belaging, gender-gerelateerde aanranding van de eerbaarheid, bepaalde vormen van bedreiging of geweld, ongewenst seksueel gedrag en pesterijen op het werk, het misdrijf van ‘aanzetten tot’, etc. Gelet op de vaak grote overlap tussen deze misdrijven en seksisme, is een dergelijke meervoudige kwalificatie nagenoeg altijd mogelijk, wat resulteert in de uitschakeling van het seksismemisdrijf.

261 J. ROZIE, “Sancties in het sociaal strafrecht”, in G. VAN LIMBERGHEN, *Sociaal Handhavingsrecht*, Antwerpen, Maklu, 2010, 166.

262 Cf. o.m.: “[G]edrag kan erg minachtend zijn [en dus strafbaar seksisme uitmaken] zonder evenwel te beledigen, noch te intimideren” (*Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 53-3297/1, 8); “De spreker geeft aan dat seksisme als misdrijf een ruimere strekking heeft dan het misdrijf ‘belediging’” (*Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 53-3297/3, 11).

263 Tenzij toepassing van verzachtende omstandigheden tot een andere uitkomst zou leiden.

153. In de gevallen waarin op het samenlopende misdrijf daarentegen een lagere strafmaat staat, primeert in principe²⁶⁴ het seksismemisdrijf. Waar het daarbij gaat om de varianten met een gender-gerelateerd motief (bijv. laster en eerroof, belediging), wordt de bestaansreden van die strafverzwaring dus uitgehouden door de invoering van het seksismemisdrijf.

154. Bij lezing van de parlementaire voorbereidingen, krijgen men sterk de indruk dat de strafwetgever in al zijn goedbedoelde intenties om seksisme te bestrijden niet heeft stilgestaan bij de nadelige effecten van de autonome strafbaarstelling. Die nadelen zijn nochtans prominent en veelvoudig. Op wetgevend niveau is de autonome strafbaarstelling van seksisme een maat voor niets telkens zij in samenloop komt met een zwaardere strafwet. En dat is, wegens de grote overlapping met tal van andere (zwaardere) strafwetten, bijzonder vaak het geval. In de mate dat het seksismemisdrijf daarentegen samenloopt met misdrijven met gender-gerelateerde motieven met een lagere strafmaat, stelt de nieuwe wet die eerdere wetgevende initiatieven buiten werking. Opnieuw een maat voor niets dus.

155. Op het niveau van de strafrechtsbedeling, brengt de vraag naar de verhouding met eventuele andere kwalificaties extra werk mee voor de strafrechter, die moet nagaan of er een *specialis-generalis* geval is, dan wel waar de zwaarste straf ligt. Deze oefening is erg tijdrovend en kan een bron zijn van discussies, fouten en beroepsdémarches. Ook hier rijst de vraag naar de toegevoegde waarde van de autonome strafbaarstelling. Het signaal dat de wetgever met deze strafbaarstelling wou uitzenden, lijkt daarom de bestrijding van seksisme in de praktijk vooral te zullen hinderen.

“ **Hoewel de wetgever hierover nergens een expliciet standpunt inneemt, blijkt hier en daar impliciet de bedoeling om de strafbaarstelling van seksisme te laten functioneren naast de alternatieve strafbaarstellingen.** ”

IV. SPANNINGEN MET GRONDRECHTEN EN BEGINSELEN

156. In het voorgaande werd al aangestipt dat het seksismemisdrijf, in zijn restrictieve interpretatie-opties, volledig overlapt met andere strafbaarstellingen, zodat het resultaat ervan des-

gevallend vooral bestaat in een grotere praktische last voor de strafrechter (*supra* II en III).

157. In de alternatieve optie, waarin gekozen zou worden voor een *ruimere* interpretatie (waaronder een algemeen opzet en de ruime interpretatie-opties van de materiële bestanddelen: *supra* I.C.1-2), zal de problematiek van overlap zich alsnog vaak stellen, maar de bepaling heeft dan niettemin ook een ruim autonoom bereik dat niet door andere strafbaarstellingen bestreken wordt. In die hypothese geldt echter dat zich grote problemen voordoen met het legaliteitsbeginsel en diverse grondrechten (A.). Ook roept de strafbaarstelling (desgevallend) vragen op vanuit het discriminatieverbod (B.).

A. Legaliteit en grondrechten

158. Bij de bespreking van het seksismemisdrijf (*supra* I.C.) bleek dat vrijwel alle onderdelen van de wet voor diverse – vaak onderling tegenstrijdige – interpretaties vatbaar zijn. De gangbare interpretatietechnieken wijzen daarbij bovendien in verschillende richtingen. De wet is, kortom, fundamenteel ambigu en onduidelijk²⁶⁵. In haar meest voor de hand liggende, taalkundige, interpretaties is zij bovendien dermate ruim dat ze schier onbegrensd lijkt.

159. In die laatste veronderstelling vereist de wet slechts dat er sprake is van gebaren of handelingen (*supra* I.C.2.a) die ten aanzien van eender welke persoon (*supra* I.C.2.b) – wegens haar of zijn geslacht (*supra* I.C.2.c) – minachting uitdrukken, of die deze als minderwaardig beschouwen of reduceren tot zijn geslacht (*supra* I.C.2.d). Daarbij is weliswaar een ‘ernstige aantasting van de persoonlijke waardigheid’ vereist, maar in een taalkundige lezing wordt dat element subjectief²⁶⁶ geïnterpreteerd: het zou dan volstaan dat iemand aangeeft dat van een dergelijke waardigheidsaantasting sprake is (*supra* I.C.2.e). Tot slot zou een algemeen opzetvereiste gelden. De dader hoeft dus niet iemand bewust te willen minachten, reduceren of als minderwaardig voor te stellen. Het is voldoende dat iemand willens en wetens uitingen doet die als minachtend, reducerend (etc.) kunnen worden *gekwalificeerd* en waarvan iemand claimt dat die de vereiste waardigheidsaantasting opleveren (*supra* I.C.1).

160. Het lijkt weinig verdere argumentatie te behoeven dat het onduidelijk is wat de bepaling desgevallend betekent, of liever: waar zij eindigt. In een taalkundige lezing brengt het seksism-

²⁶⁴ *Idem.*

²⁶⁵ Temeer daar de Franstalige en Nederlandstalige versies van de wet ook nog op diverse punten van elkaar afwijken.

²⁶⁶ Zoals aangegeven, zou de alternatieve, meer externe, beoordeling van dit punt niet noodzakelijk minder rechtsonzekerheid met zich meebrengen, gezien de veelheid aan uiteenlopende en onderling tegenstrijdige ladingen die het concept menselijke waardigheid kan dekken: *supra* I.C.2.e.

emisdrijf dan ook diverse dimensies van het legaliteitsbeginsel in het gedrag. De wetgever heeft aan zijn plicht verzaakt om in voldoende nauwkeurige, duidelijke en rechtszekerheid biedende bewoordingen te bepalen welke seksistische feiten exact strafbaar worden gesteld. Enerzijds kunnen rechtsonderhorigen die bepaalde 'handelingen' of 'gebaren' aannemen daardoor onmogelijk vooraf inschatten wat het strafrechtelijke gevolg van hun gedrag zal zijn: het is in redelijkheid niet mogelijk om uit de wet op te maken wat wel en, vooral, wat niet strafbaar is (zoals ook zal blijken uit het vervolg van dit onderdeel). Anderzijds zorgt de nalatigheid van de wetgever ervoor dat de rechter wordt opgezadeld met een enorme beoordelingsbevoegdheid. Nu staat het wettigheidsbeginsel in strafzaken er, naar vaste rechtspraak, niet aan in de weg dat aan de rechter een beoordelingsbevoegdheid wordt toegekend. Dat is zelfs onvermijdelijk²⁶⁷. Hier laat de wet de nadere invulling van haar oeverloze termen evenwel volledig over aan de strafrechter, wat wel degelijk een probleem is.

161. Nauw samenhangend met het legaliteitsprobleem dat het seksismemisdrijf stelt, tast het – in zijn ruime opvatting – ook diverse grondrechten op verregaande en ongrondwettige wijze aan. Hoewel de wet ongetwijfeld legitieme doelen dient²⁶⁸, geldt dat zij geen geschikt/passend, noodzakelijk en proportioneel middel is om dat doel te bereiken. Wat betreft de noodzakelijkheid zagen we al dat er diverse minder verregaande middelen beschikbaar zijn om de nagestreefde doelen niet alleen te dienen, maar zelfs beter te dienen; middelen die bovendien reeds voorhanden zijn (*supra* II.E). De geschiktheid van de wet om haar doelstellingen te bereiken kan dan weer betwijfeld worden wegens de aanzienlijke efficiëntieproblemen die zij het in leven roept (*supra* III)²⁶⁹. In het vervolg van dit onderdeel illustreren we dat de wet evenmin passend of evenredig is. Ze heeft, in haar ruime interpretatie-opties, immers een vrijwel onbegrensd bereik, zodat ze bezwaarlijk als voldoende passend of afgemeten kan worden beschouwd in het licht haar doelstellingen. Daarbij wegen de vrijwel onbestaande belangen die met het verbod worden gediend (gezien zijn overbodigheid) op geen enkele manier op tegen de onevenredige inperkingen van de betrokken grondrechten die het tot gevolg heeft²⁷⁰.

267 Zie uitvoerig E. CLAES, *Legaliteit en rechtsvinding in het strafrecht*, Leuven, UPL, 2003.

268 Waaronder gendergelijkheid en de rechten en vrijheden van derden.

269 Ook is het – vanuit het oogpunt van geschiktheid – de vraag of de regelgeving in de praktijk niet juist een averechts en contraproductief effect zal hebben, o.m. gezien de vele 'ridicule' toepassingsmogelijkheden het draagvlak voor de strijd tegen seksisme en genderdiscriminatie juist zullen ondergraven. Zie *mutatis mutandis* over deze en vele andere averechtse effecten, naar aanleiding van de uitingsdelicten uit de racisme- en negationismewetgeving: J. VRIELINK, *Van haat gesproken?*, Antwerpen, Maklu, 2010, deel IV. Het is evenwel ongebruikelijk dat rechterlijke instellingen deze empirische vorm van 'ongeschiktheid' meenemen in hun analyse.

270 Temeer daar het om strafsancities gaat, zie op dit punt reeds *supra* II.F (in fine).

162. Bij die grondrechten kan om te beginnen worden gedacht aan de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing (art. 19 Gw. en art. 9 EVRM). Nogal wat religies omvatten immers denkbeelden, structuren en regels die personen *prima facie* reduceren tot hun geslachtelijke dimensie. Zal men dus, met de wet in de hand, kunnen optreden tegen het voorbehouden van het priesterschap in de katholieke kerk aan mannen? In de discriminatiewetgeving werd op dit punt in een specifieke uitzondering voorzien²⁷¹. In de seksismewetgeving is van uitzonderingen geen sprake en in het parlement is ook met geen woord gerept over de vraag wat er, ingeval van een conflict met de godsdienstvrijheid, moet gebeuren.

163. Of nog, zal men kunnen optreden tegen het dragen van 'genderspecifieke' religieuze kentekens en symbolen, zoals het keppeltje van joodse mannen, de hoofddoek of de boerkin van islamitische vrouwen en de patka/tulband van mannelijke sikhs? Juist in de externe interpretatie van de waardigheidsaantasting die de wetgever beoogt, hoeven de betrokkenen zelf immers niet van oordeel te zijn dat deze 'seks-reducerende' kleding hun waardigheid aantast (*supra* I.C.2.e)²⁷²: dat een groot deel van de samenleving dat vindt, kan volstaan. En wat met het voorlezen uit religieuze boeken, waar het gaat om passages die een strikte gelijkheid van man en vrouw in vraag stellen? Kan zoiets worden vervolgd, als iemand zich daardoor ernstig in zijn of haar waardigheid aangetast voelt?

164. Dat laatste brengt ons bij de expressievrijheid (art. 19 Gw. en art. 10 EVRM). Bij uitstek met betrekking tot dat grondrecht stelt de Seksismewet een veelheid aan potentiële

271 Art. 13 Antidiscriminatiewet. Zie uitvoerig Y. STOX, *Discriminatie en identiteit – Identiteitsgebonden werkgevers in het Europees en Belgisch arbeidsrecht*, LLN, Larcier, 2010.

272 Vergelijk in dat verband de argumenten op grond waarvan men gezichtsbedekkende kleding (en de islamitische gezichtssluier in het bijzonder) in België en Frankrijk verbodt. Menselijke waardigheid speelde daarin een grote rol. Zie daarover: E. BREMS, J. VRIELINK en S. OUALD CHAIB, "Uncovering French and Belgian Face Covering Bans", *JLRS* 2013, nr. 1, 69-99. Het Belgisch Grondwettelijk Hof ging bovendien mee in die redenering. Het Hof oordeelde dat zelfs indien "het dragen van de volledige sluier voort[vloei]t uit een weloverwogen keuze van de vrouw" gendergelijkheid en menselijke waardigheid toch verantwoordt "dat de Staat zich, in de openbare sfeer, kan verzetten tegen het uiten van een religieuze overtuiging door een gedraging die niet te verzoenen is met dat beginsel van gelijkheid tussen man en vrouw": "[H]et dragen van een volledige sluier die het gezicht verbergt [ontneemt] immers de vrouw, enige adreassaant van dat voorschrift, een fundamenteel element van haar individualiteit, dat noodzakelijk is voor het leven in een samenleving en het tot stand brengen van sociale betrekkingen" (GwH 6 december 2012, nr. 2013/145, B.23). Zie daarover J. VRIELINK, "De Grondwet aan het gezicht onttrokken. Het Grondwettelijk Hof en het 'boerkaverbod'", *TBP* 2013, nr. 4, 250-260. Wel werd de argumentatie van het Grondwettelijk Hof op dit punt nadien *de facto* verworpen door het EHRM in de zaak rond het gelijkaardige (en gelijkaardig beargumenteerde) Franse verbod: EHRM 1 juli 2014, *SAS t. Frankrijk*. Het EHRM oordeelt in die zaak dat vrouwenrechten en menselijke waardigheid geen legitieme doelen vormen die een verbod op het dragen van gezichtssluiers kunnen schragen. Zie J. VRIELINK, "Boerkabattle: Grondwettelijk Hof vs. Europees Hof", *De Juristenkrant* 2014, nr. 295, 2.

toepassingsproblemen (indien men althans zou besluiten dat de term ‘handelingen’ ook expressies omvat: *supra* I.C.2.a). Allerlei grappen kunnen bijvoorbeeld onder de delictomschrijving worden gebracht, zeker als die steunen op stereotypes over mannen en vrouwen. Het IGVM poneert in zijn brochure weliswaar (zonder argumentatie) dat grappen “uiteraard niet onder het toepassingsgebied van de wet” vallen²⁷³, maar indien een algemeen opzet volstaat, dan is het genoeg dat men wetens en willens bepaalde uitingen doet, waarmee men iemand bijvoorbeeld als minderwaardig voorstelt of reduceert tot diens geslachtelijke kenmerken, ook al is dat komisch bedoeld. Eventuele grappende of humoristische bedoelingen zijn dan, althans voor het bepalen van de strafbaarheid, irrelevant²⁷⁴.

165. Zoals besproken zal men bovendien – in eender welke interpretatie – kunnen optreden tegen de wens van seksistisch bejegende personen in (*supra* I.C.2.b) en die personen kunnen zelfs publieke figuren en modellen zijn. Mannen- en vrouwen-tijdschriften zijn dus gewaarschuwd: geen opmerkingen of afbeeldingswijzen meer die hun modellen ‘reduceren tot hun seksuele dimensie’, hoewel men er het raden naar heeft wat dat exact betekent. In het verlengde daarvan past ook de reclamewereld maar beter op haar tellen met reclames waarin personen wegens hun geslacht worden geridiculiseerd (‘minachtingsseksisme?’) of geseksualiseerd (‘reductie-seksisme?’). Was vroeger het grootste risico dat de marketeers een tik op de vingers kregen van de Jury voor Ethische Reclamepraktijken (JEP), voortaan riskeert men een strafblad. En reduceert verder vrijwel alle pornografie de betrokken individuen niet tot hun geslachtelijke dimensie?

166. Belangrijk is ook dat feministische actiegroepen geen ‘minachtend’ of ‘reductionistisch’ beeld mogen ophangen van mannen. Dat is een wezenlijk probleem, want protesteren tegen de bestaande, seksistische *status quo*, vergt vaak ongecensureerde bewoordingen. De wet is in dat opzicht een tweesnijdend zwaard. Daaraan gerelateerd is de kans bestaande dat de wet de expressievrijheid nog op een andere manier aan banden zal leggen. Door seksisme zelf als begrip strafbaar te stellen, is het niet langer vrijblijvend om iemand ‘seksist’ te noemen, omdat je hem of haar daarmee in beginsel beticht van een strafbaar feit. Dat kan in bepaalde omstandigheden laster opleveren: een beschuldiging van seksisme lijkt daartoe specifiek genoeg (*supra* II.B.1), zodat een vermeend slachtoffer van seksisme of iemand anders die een seksismebeschuldiging heeft geuit zelf strafbaar kan zijn²⁷⁵. Paradoxaal genoeg

vormt de wet dus, indirect, een instrument om degenen die zij wil beschermen monddood te maken.

167. De vrijheid van vereniging (art. 27 Gw. en art. 11 EVRM) is evenmin gevrijwaard. Het valt moeilijk in te zien wat een rechter er bij een taalkundige interpretatie van zou weerhouden om evenementen waaraan alleen personen van hetzelfde geslacht mogen deelnemen of organisaties waarvan slechts een van beide geslachten lid mag worden, als strafbaar te beschouwen²⁷⁶.

168. De wet kan verder, in haar ruime interpretatie, een grote impact hebben op allerlei interacties en handelingen tussen mensen en op die manier zowel het recht op een privéleven (art. 22 Gw. en 8 EVRM), als het recht op persoonlijke autonomie aantasten. Flirten, bijvoorbeeld, krijgt al snel een strafrechtelijk randje: iemand zeggen dat hij of zij ‘bijzonder aantrekkelijk’ is, lijkt bijvoorbeeld die persoon al ‘tot zijn seksuele dimensie te reduceren’. Zou voorts prostitutiebezoek niet strafbaar zijn? Als iets personen wel reduceert tot hun geslachtelijke dimensie dan lijkt dat immers de commerciële seksuele uitwisseling wel te zijn. In een externe interpretatie van het waardigheidsbegrip (*supra* I.C.2.e) kan bovendien hetzelfde voor prostitutie *an sich* gelden.

169. Zelfs hoffelijkheid kan, anders dan MILQUET en het IGVM menen²⁷⁷, onder de delictomschrijving vallen. Dat er op dit vlak een spanning is, blijkt al uit de parlementaire stukken. Daarin komt, in alle ernst, de vraag aan bod of “het openen van de deur voor een vrouw” of haar “helpen met boodschappentassen” beschouwd moet worden als strafbaar seksisme²⁷⁸. Dat zou niet het geval zijn aangezien het verbod de aanwezigheid vereist van een ‘wil tot beschadigen en een vernederend effect’. We lijken daaruit echter, *a contrario*, te moeten concluderen dat iemand die met het openhouden van een deur wél kwaadwillige bedoelingen heeft, naar de idee van de wetgever alsnog strafbaar zou zijn (als iemand zich erdoor vernederd voelt). Bovendien is naar een taalkundige lezing geen bijzonder, maar slechts een algemeen opzet vereist (*supra* I.C.1.b), zodat zelfs geen kwaadwilligheid (wat dat in een dergelijke situatie ook zou betekenen) aangetoond hoeft te worden.

170. Zelfs als het in de praktijk allemaal niet zo’n vaart loopt, dan blijft het probleem dat de nieuwe wet een onaanvaardbare mate van rechtsonzekerheid creëert. De wet zorgt er – in haar ruime interpretatie-opties – voor dat je haast alles kan

273 IGVM, *Anti-seksisme: gebruiksaanwijzing*, Brussel, 2014, 7.

274 Wel kunnen dergelijke motieven eventueel in rekening worden gebracht bij de straftoemeting.

275 Vgl. R. TORFS en J. VRIELINK, “Iedereen seksist”, *De Standaard*, 14 maart 2014; J. VRIELINK en S. VAN DYCK, “Vijf juridische misvattingen over de Seksisme-

wet”, *De Morgen*, 23 maart 2015.

276 *Parl.St. Kamer* 2013-14, nr. 53-3297/3, 9.

277 IGVM, *Anti-seksisme: gebruiksaanwijzing*, Brussel, 2014, 7; *Parl.St. Kamer* 2013-14, nr. 53-3297/1, 7.

278 *Ibid.*

bestrafen, als iemand daar zin in heeft. Dat terwijl de overheid, bij uitstek in het strafrecht, zo duidelijk mogelijk moet afbakenen wat niet mag, om willekeur, onvoorspelbaarheid en machtsmisbruik te voorkomen.

171. In reactie op deze kritiek gaven voorstanders aan dat zij rekenden op het ‘gezond verstand’ van de zittende en staande magistratuur die moet oordelen over seksismezaken²⁷⁹. Hoewel ook wij niet twijfelen aan de gezondheid van het verstand van de magistratuur, zet men daarmee de zaken op zijn kop: (straf) rechters zijn ertoe gehouden de tekst van de wet getrouw te volgen en het is de taak van de strafwetgever om ervoor te zorgen dat die tekst klaar en duidelijk is. Hier biedt de tekst geen enkele houvast en wordt de taak van de wetgever volledig doorgeschoven naar de strafrechter. Ook het openbaar ministerie kan vaak niet als bijkomende filter dienen, omdat de burgerlijke partij de strafvordering op gang kan trekken. Valt een gedraging – hoe absurd ook – onder de strafwet, dan kan de strafrechter moeilijk het omgekeerde oordelen. ‘Gezond verstand’ biedt dan geen redding meer²⁸⁰.

“De wet zorgt er – in haar ruime interpretatie-opties – voor dat je haast alles kan bestraffen, als iemand daar zin in heeft.

B. Discriminatie

172. De vragen inzake potentiële discriminatie die de nieuwe strafbaarstelling doet rijzen, zijn minstens tweeledig.

1. Strafmaat van vergelijkbare strafbaarstellingen

173. Ten eerste is er de problematiek van de voorziene straffen voor inbreuken op de wet: gevangenisstraf van 1 maand tot 1 jaar en/of een geldboete van 50,- tot 1.000,- euro (*supra* I.C). Die sancties komen nu eens overeen met (deels) overlappende bepalingen (bijv. bij aanzetten tot haat/discriminatie/geweld), dan weer verschillen ze aanzienlijk: soms voorziet de concurrerende bepaling in zwaardere straffen (bijv. bij gemeenrechtelijke belaging; belaging via telecommunicatie; geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk; geweld/bedreiging op het werk) en soms is dat het geval voor de Seksismewet (bijv. bij laster en eerroof en bij belediging)²⁸¹.

279 Zie o.m. E. DEBRUMETZ en L. VANHOLLEBEKE, “Weg met de Seksismewet of weg met het seksisme?”, *Persbericht IGVM*, 1 oktober 2014.

280 Vgl. J. VRIELINK en S. VAN DYCK, “Seksisme afgeschafft! (samen met enkele grondrechten)”, *De Juristenkrant*, nr. 289, 15.

281 Zie, in detail, *supra* II.

174. Het is bijzonder twijfelachtig of deze verschillen en overeenkomsten wel objectief en redelijk gerechtvaardigd zijn. Leveren ze – gezien de beschreven overlappingsen (*supra* II) – in sommige gevallen geen onterechte ongelijke behandeling van gelijke gevallen op of juist een onterechte gelijke behandeling van ongelijke gevallen? Het Grondwettelijk Hof stelt zich op dit vlak weliswaar terughoudend op en oordeelt dat de “vaststelling van de ernst van een misdrijf en van de zwaarwichtigheid waarmee dat misdrijf kan worden bestraft” in beginsel tot “het opportuniteitsoordeel van de wetgever” behoort²⁸². De keuze van de wetgever mag evenwel niet “dermate onsamenhangend [zijn] dat ze leidt tot een kennelijk onredelijk verschil in behandeling tussen vergelijkbare misdrijven”²⁸³. Het Hof oordeelde in het verleden herhaaldelijk dat het voorzien van afwijkende straffen voor wezenlijk vergelijkbare misdrijven niet verantwoord is²⁸⁴.

175. Zeker voor de meest vergelijkbare strafbepalingen is het dan ook de vraag of een verschil in bestraffing (in de ene of de andere richting) wel gerechtvaardigd is. Zo roept de grote vergelijkbaarheid van de strafbaarstellingen van seksisme enerzijds en belediging anderzijds vragen op bij het verschil in strafmaat. Waarom *seksisme* zwaarder bestraffen dan zelfs niet-verbale belediging met een strafverzwarend gendermotief²⁸⁵, en, scherper nog, dan de mondelinge belediging²⁸⁶? Een redelijke verantwoording lijkt hiervoor niet beschikbaar, al helemaal niet gezien de wetgever juist meent en wil dat het seksismedelict *ruimer* van opzet is dan de concurrerende strafbaarstellingen inzake belediging (*supra* II.B.2).

176. Opmerkelijk is voorts de nagenoeg *identieke* bestraffing van seksisme en aanzetten tot haat, discriminatie en geweld. Indien we van beide bepalingen de restrictieve lezing hanteren, dan gaat het bij ‘aanzetten tot’ immers niet enkel om een aanzienlijk zwaardere bewijslast, maar ook om objectief ernstiger feiten die een groter risico voor de openbare orde opleveren. Het valt dan ook moeilijk in te zien hoe eenzelfde bestraffing voor beide misdrijven gerechtvaardigd zou kunnen zijn.

2. Voorkeursregime voor bescherming tegen uitingen inzake geslacht

177. In het parlement werd reeds de vraag opgeworpen of het wel “opportuun is in specifieke straffen te voorzien voor feiten

282 Zie o.m. Arbitragehof 10 mei 2006, nr. 2006/71, B.11. Vgl. Arbitragehof 25 januari 2001, nr. 2001/5; Arbitragehof 14 juni 2006, nr. 2006/98; GwH 28 maart 2007, nr. 2007/55; GwH 18 april 2007, nr. 2007/64.

283 Zie voorgaande verwijzingen.

284 *Idem*.

285 16 dagen tot 2 maanden en/of een geldboete van 52,- tot 500,- euro.

286 Evt. politiestraffen tot 7 dagen gevangenisstraf en/of 25,- euro geldboete (indien het gaat om gezagsdragers) of administratieve geldboete van max. 250,- euro (in overige gevallen).

die worden gepleegd” in verband met geslacht, en ten aanzien van vrouwen in het bijzonder, “terwijl dat niet het geval is voor andere groepen die evenzeer worden gediscrimineerd, zoals gehandicapten, bejaarden of LGBT’s”²⁸⁷. Het gaat daarbij bovendien niet louter om een opportuniteitsvraagstuk. Het gegeven dat de nieuwe wet een voorkeursregime invoert voor bescherming tegen minachtende, reducerende (etc.) uitingen in verband met geslacht, levert een te verantwoorden onderscheid op, daar het slachtoffers van gelijkaardige uitingen in verband met andere gronden eenzelfde bescherming ontzegt. Naar vaste rechtspraak van het Grondwettelijk Hof behoort het weliswaar tot de beoordelingsbevoegdheid van de strafwetgever om “vast te stellen welk gedrag een strafrechtelijke sanctie verdient”, maar de “door hem gemaakte keuzes moeten evenwel redelijkerwijze worden verantwoord”²⁸⁸.

178. In dit verband kan worden opgemerkt dat zelfs ‘racisme’ niet als algemeen begrip strafbaar is gesteld. Louter bepaalde, strikt omschreven, uitingvormen ervan zijn strafbaar, waaronder het aanzetten tot haat, discriminatie en geweld. Een identieke bepaling bestond echter al sinds 2003 voor geslacht (*supra* II.D). Daarnaast is in de context van racisme ook het verspreiden van ideeën gegrond op rassenhaat en rassuperioriteit strafbaar; bij die bepaling geldt evenwel eenduidig een bijzonder opzet, alsook andere beperkende voorwaarden²⁸⁹. Bovendien voerde men die bepaling in om uitvoering te geven aan internationale verplichtingen voortvloeiend uit het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie (IVUR)²⁹⁰, zodat daarvoor een formele rechtvaardiging bestond²⁹¹. Bij seksisme ontbreekt een dergelijke grondslag: geen enkele internationaalrechtelijke of supranationale bepaling gebiedt om seksisme, in algemene zin, strafrechtelijk te sanctioneren²⁹². Ook het maatschappelijke gegeven van straatintimidatie, dat werd aangevoerd om de noodzaak van de wet te rechtvaardigen, doet zich evenzeer

(en niet zelden in gewelddadige vorm) voor bij andere groepen, waaronder holebi’s.

179. Het onderscheid lijkt, in afwezigheid van een redelijke rechtvaardiging, dan ook mogelijk discriminatoir²⁹³. Daarmee samenhangend is er het reële probleem van het hellend vlak. Andere groepen vragen nu reeds, begrijpelijkerwijs, dat zij op hetzelfde niveau beschermd worden. De vlucht vooruit is echter geen werkbare optie. De federale Belgische discriminatiewetgeving biedt bescherming aan maar liefst 24²⁹⁴ criteria, te weten: geslacht; genderidentiteit; genderexpressie; zogenaamd ras; huidskleur; afkomst; nationale of etnische afstamming; nationaliteit; leeftijd; seksuele geaardheid; burgerlijke staat; geboorte; vermogen; geloof of levensbeschouwing; politieke overtuiging; taal; huidige of toekomstige gezondheidstoestand; handicap; fysieke of genetische eigenschap; sociale afkomst en syndicale overtuiging. Indien voor al deze gronden een analoge bescherming zou worden ingevoerd als voor ‘seksisme’, dan blijft van de expressievrijheid niets over.

180. Anders gezegd: de prijs van een einde aan de huidige ‘discriminatoire’ of willekeurige bescherming, is de vernietiging van elk vrij debat. Ook om deze reden lijkt afschaffing dan wel vernietiging²⁹⁵ van het bestaande verbod verkieslijk: wie A zegt, hoeft niet noodzakelijk B te zeggen; hij kan ook erkennen dat A een vergissing was.

BESLUIT: SEKSISMEWET, EEN NODIG EN NUTTIG WAPEN TEGEN SEKSISME?

181. Vrijwel geen enkele strafwet kan het fenomeen of het gedrag dat het wenst te bestrijden, volledig uitroeien. Het zou dan ook een onredelijke verwachting of eis zijn dat dit bij seksisme wel het geval zou zijn. De vraag is vooral of een wet *grosso modo* minstens een positieve bijdrage zal (kunnen) leveren tot haar doelstellingen. Net dat lijkt evenwel in geen van de interpretatie-opties (*supra* I.C) van het strafrechtelijke seksismeverbod het geval te zijn.

182. In de door de wetgever beoogde interpretaties is de wet om te beginnen overbodig. Een analyse van reeds bestaande midde-

287 Parl.St. Kamer 2013-14, nr. 53-3297/3, 7.

288 Arbitragehof 6 oktober 2004, nr. 2004/157, B.19. Zie o.m. ook: GwH 12 februari 2009, 2009/17, B.96.3; GwH 11 maart 2009, nr. 2009/40, B.63; GwH 19 september 2014, nr. 2014/122, B.5.

289 Waaronder het feit dat het om ‘verspreiding op grote schaal’ moet gaan en bovendien is vereist dat het gaat om verspreiding waarbij men zich opwerpt ‘als intellectueel auteur’. Zie uitvoerig: J. VRIELINK en D. DE PRINS, “Die Wiederkehr des Gleichen. Het Grondwettelijk Hof en de (federale) discriminatiewetgeving”, *TBP* 2009, nr. 10, 579-614.

290 In België goedgekeurd d.m.v. de wet van 9 juli 1975, BS 11 december 1975.

291 Zij het dat bij de noodzakelijkheid van die bepaling dan nog altijd vraagtekens geplaatst kunnen worden, mede gezien België een interpretatieve verklaring aflegde bij ratificatie van het verdrag. Zie hierover: J. VRIELINK, “Strafbare ideeën: geen goed idee”, *Samenleving en Politiek* 2007, nr. 3, 4-10; E. CLOOTS, “Het verspreidingsverbod in de nieuwe Antiracismewet en de vrijheid van meningsuiting: heiligt het doel alle middelen?”, *RW* 2008, nr. 27, 1098-1112.

292 Geen enkel ander land beschikt bovendien over een vergelijkbare strafbaarstelling. Zie C. McDONALD-GIBSON, “Belgium’s Lechery Backfire”, *Time Magazine*, 28 april 2014, 18.

293 Zij het dat alvast het Grondwettelijk Hof in de praktijk weinig geneigd is om vernietigingen uit te spreken op deze grond, daar het op dit vlak een grote terughoudendheid aan de dag legt.

294 Enigszins afhankelijk van je telwijze. Het Interfederaal Gelijkekansen-centrum telt er bijv. maar 19 (o.a. door alle nevensgeschikte gronden (‘of’) als één discriminatiegrond te tellen).

295 Of, in ondergeschikte orde, een extreem restrictieve grondwetsconforme interpretatie, die – in aanvulling op de restrictieve interpretatie-opties van het seksismemisdrijf (*supra* I.C) – nog enkele bijkomende drempels en voorwaarden zou opleggen.

len liet zien dat de overlap met die alternatieve strafbaarstellingen desgevallend vrijwel volkomen is (*supra* II.A-E). Bovendien biedt ook het burgerlijk recht talloze bepalingen waarmee men het gedrag kan aanpakken dat de wetgever met het strafrechtelijke seksismeverbod beoogde; bepalingen waarbij bovendien een minder zware bewijslast geldt dan in strafrechtelijke context. Specifiek bij straatintimidatie zijn Gemeentelijke Administratieve Sancties (GAS) dan weer het meest voor de hand liggende instrument. De administratieve aanpak biedt net als de burgerrechtelijke voordelen op het vlak van bewijslast en laagdrempeligheid van laakbaar gedrag ('overlast' volstaat). Bovendien laten GAS toe om veel sneller en efficiënter op te treden, dan wanneer gekozen wordt voor een strafrechtelijke afhandeling (*supra* II.F).

183. Kortom, het aanpakken van het geviseerde gedrag was allang mogelijk met bestaande juridische middelen. Dat dit niet of te weinig gebeurde, was vooral een probleem van handhaving. Dat probleem wordt door de Seksismewet niet verholpen. Integendeel. Niet alleen zal ook die wet op dezelfde handhavingproblemen stoten, indien daaraan niet specifiek verholpen wordt, maar de wet creëert bovendien technische problemen van overlap (samenloop; *generalis-specialis*, etc.), die een efficiënte aanpak van seksisme juist bemoeilijken: het levert extra werk op voor de strafrechter met tijdrovende oefeningen tot gevolg, die een bron kunnen zijn van discussies, fouten en beroepsdémarches. Het signaal dat de wetgever met de autonome strafbaarstelling van seksisme wilde uitzenden, lijkt als zodanig de bestrijding van seksisme in de praktijk vooral te (zullen) hinderen (*supra* III).

184. Daar komt bij dat de wet niet louter overbodig en praktisch belastend is. In haar ruimere interpretatie-opties, die voortvloeien uit een taalkundige lezing van de gebrekkig opgestelde tekst (*supra* I.C), raakt de Seksismewet aan allerlei ongewenste doelwitten, waardoor zich grote problemen stellen met het legaliteitsbeginsel en diverse grondrechten: de vrijheid van meningsuiting, de godsdienstvrijheid, het recht op privacy en de verenigingsvrijheid in het bijzonder (*supra* IV.A). Ook roept de strafbaarstelling vragen op vanuit het discriminatieverbod. Om te beginnen is het twijfelachtig of de keuze voor de strafmaat wel gerechtvaardigd kan worden in het licht van sterk vergelijkbare en overlappende strafbepalingen (IV.B.1). Bovendien voert de wet een voorkeursregime in voor bescherming tegen minach-

tende, reducerende (etc.) uitingen in verband met geslacht en zulks zonder redelijke verantwoording. Eventuele uitbreiding van de bescherming, naar andere groepskenmerken, is bovendien onwerkbaar. De federale Belgische discriminatiewetgeving biedt bescherming aan 24 criteria: als voor al die gronden een analoge bescherming zou worden ingevoerd als voor seksisme, dan blijft van de expressievrijheid niets over (*supra* IV.B.1).

“ **Het aanpakken van het geviseerde gedrag was allang mogelijk met bestaande juridische middelen. Dat dit niet of te weinig gebeurde, was vooral een probleem van handhaving.** ”

185. Commentaren van critici, ten tijde van de totstandkoming van de Seksismewet, gingen reeds in bovenstaande richting. In reactie daarop stelden voorstanders dat de wet, ondanks tekortkomingen, essentieel was om 'een boodschap te sturen' en 'een signaal te geven' over de verwerpelijkheid van seksisme²⁹⁶. Het strafrecht is echter het *ultimum remedium* in onze rechtsstaat en een strafrechtelijke vervolging is geen sms'je of vorm van 'direct marketing' om politieke doelen te bereiken²⁹⁷. Als je ergens over wil debatteren of iets wil aankaarten, dan bestaan daarvoor andere middelen: boeken, folders, educatie, campagnes, en documentaires (zoals die van Sofie PEETERS). Strafrecht dient daarvoor niet. Als de nieuwe wet al een boodschap stuurt, dan is het hoe onbehoedzaam de wetgever omspringt met het strafrecht en met de grondrechten van zijn burgers. ■

296 Zie o.m. *Parl.St. Kamer* 2013-14, nr. 53-3297/3, 8 (MYLLE) en 12 (BREMS). Een andere laatste verdedigingslinie, meer bepaald van het IGVM, was om het in vraag stellen van de wet zelfs gelijk te schakelen met het in vraag stellen van "het principe van gelijkheid van vrouwen en mannen" (E. DEBRUMETZ en L. VANHOLLEBEKE, "Weg met de Seksismewet of weg met het seksisme?", *Persbericht IGVM*, 1 oktober 2014).

297 Vgl. Sophie DE WIT, die in de Kamer onderstreepte "dat de invoering van een nieuwe strafrechtelijke sanctie niet louter een symboolwaarde mag hebben" (*Parl.St. Kamer* 2013-14, nr. 53-3297/3, 11). Zie ook J. VRIELINK en S. VAN DYCK, "Seksisme afgeschaft! (samen met enkele grondrechten)", *De Juristenkrant*, nr. 289, 15.